

S A D R Ź A J

Knjiga Mediterana		
MISLAV JEŽIĆ	Svijet u zrcalu Mediterana	1
P r o z a		
IZBOR IZ NOVIJE SPLITSKE PROZE: Zora Birimiša, Boba Đuderija, Ružica Gašperov, Katja Grcić, Dunja Kalilić, Marijan Komar – Braco, Sara Kopeczky, Luca Kozina, Daria Roić, Olja Savičević Ivančević, Nada Topić, Mladen Vukšić (izabrala I. Čagalj) . .		21
* * *	Podaci o piscima	77
P o e z i j a		
SONJA KRSTANOVIĆ	Divojka i lebić	79
LARA MITRAKOVIĆ	Pjesme	97
IVO MIJO ANDRIĆ	Južni versi	118
P r i j e v o d		
TRI BRAZILSKE PJESNIKINJE: Lupe Cotrim Garaude Gianotti, Stella Leonardos i Lara de Lemos (Uvodna bilješka, izbor i prijevod: Nikica Talan)		129
* * *	Kronika Književnoga kruga Split	154

Uređuju
JOSIP BELAMARIĆ, HRVOJE ČULIĆ, IGOR FISKOVIĆ,
BRATISLAV LUČIN, PETAR OPAČIĆ

Izdavač: Književni krug Split — Uredništvo i uprava: Ispod ure 3/I, 21000 Split — p. p. 567 — Telefoni: 361-081, 344-711, 360-102 — Internet stranica: www.knjizevni-krug.hr — E-mail: knjizevni-krug-split@st.t-com.hr — Odgovorni urednik: Petar Opačić — Uredništvo prima ponedjeljkom i četvrtkom od 9 do 11 sati — Godišnja pretplata 80 kn (za ustanove 160 kn), za inozemstvo \$ 50, odnosno odgovarajuća protuvrijednost u drugoj valuti — Cijena pojedinačnom broju 11, dvobroju 22, trobroju 33 kn. U cijenu je uračunat PDV — Žiro račun kod Zagrebačke banke 2360000-1101462559 — Devizni račun kod HVB Splitske banke d.d. Split HR2223300031100108802 — Rukopisi se ne vraćaju — Dizajn: Neven Šegvić (1953) — Redizajn: Boris Ljubičić (1993) — Računalni slog: Književni krug Split — Tisak: Tiskara »Dalmacija-papir« Split
Sukladno Zakonu o medijima (Narodne novine 59/04.) izjavljujemo da su tijekom 2014. godine tiskana 4 trobrojna časopisa *Mogućnosti* (1-3, 4-6, 7-9 i 10-12), svaki u nakladi od 700 primjeraka.

SVIJET U ZRCALU MEDITERANA*

Mislav Ježić

Na Knjizi Mediterana izlagali su mnogi istaknuti predavači, a 2007. godine i moj profesor Radoslav Katičić. Njegov me je govor potakao da nastavim ove 2014. godine raspredati teme koje je on tada velikim potezima namotao na vreteno.

Sredozemlje je ozemlje što okružuje Sredomorje. Ovoga su kao veliku vodenu površinu, kako se činilo, zatvorila tri kontinenta između sebe: Europa, Azija i Afrika. Kao tvrđave okružene svojim obrambenim jarkom. Ali istovremeno i kao kopna koja su se okupila oko prostora u kojem se otvaraju bezbrojni nevidljivi plovni putovi koji ih povezuju. Tako kako kopna rijetko otvaraju putove, a i tada samo duž nekih obrazaca krajolika, preko ravnica, uz tokove rijeka, preko planinskih prijevoja. Narodi koji su prvi otkrili Sredomorje kao prostor putova stvorili su Sredozemlje. Bili su takvi iz Azije osobito Feničani, a iz Europe Heleni. Heleni su more, otkrivši ga kao put, i nazvali *πόντος*. A još su to prvi otkrili Krećani između jednih i drugih.

S afričke strane Sredozemnoga mora stvorila se velika egipatska kultura i civilizacija koja broji svoje dinastije od početka 3. tisućljeća pr. Khr. S azijske strane stvorila se velika sredorječna ili mezopotamijska kultura i uljudba kojoj šumerski gradovi potječu još iz 4. tisućljeća pr. Khr. Pri Sredozemnome se moru stvorilo sirijsko zapadnosemitsko kraljestvo u Eblu u 4.-3. tisućljeću pr. Khr. u kojem se nje govala i šumerska pismenost te su sačuvani i prvi rječnici. Mezopotamijska

* Uvodni esej na Knjizi Mediterana, Zavod HAZU u Splitu, 21. rujna 2014.

se uljudba zaputila i u Indijski ocean preko Arapskoga mora i dosegla prostranu indsku uljudbu preko mora s kojom je u 3. tisućljeću pr. Khr., pod Akkađanima, razmjenjivala robu s krasnim pečatima. A nešto je potom, pod Assyrcima, preko zapadnih naroda, Kanaanaca, Feničana i Aramejaca, opet bila u doticaju sa Sredozemnim morem.

S europske se je strane trebalo duže čekati da se na sredozemnim obalama pojavi nešto usporedivo s uljudbama na drugim obalama. I prvo se stvorilo u moru samome: kretska minojska uljudba u 3. tisućljeću, a zatim i mykēnska na europskome kopnu tamo gdje je ruku najdalje gurnulo u to more: na Peloponesu: u Mykēni, Tiryntu, Pylu, Sparti (?), i na kopnu iz kojeg se ta ruka pruža: u Thēbi, Orkhomenu, Athēni, u Iolku... Mykēnska je uljudba bila na vrhuncu u 14. i 13. st. pr. Khr.

Helenski mit povezuje Kretu s feničkom kraljevnom Eurōpom, a osnutak Thēbe s bratom njenim, feničkim kraljevićem Kadmom.

S uljudbom razvijalo se je i pismo: u Egiptu hijeroglifsko pismo, u Mezopotamiji klinopis. U Siriji se, u Ebli – možda iz šumerskoga klinopisa, a možda iz proto-sinajskoga pisma potaknuta hijeroglifima – razvio suglasnički proto-kanaanski alefbet (ili abjad), na Kreti linearno pismo A koje je možda sprva dobilo poticaja od egipatskoga, a u Mykēni linearno B. Na anatolijske su narode u Maloj Aziji utjecali, kako bi se moglo i pretpostaviti, i mezopotamijski klinopis – na Hetite, i egipatski hijeroglifi – na dio Luvijaca. A kada su Heleni izgubili pismenost na linearu B, nakon četiri stoljeća primili su drugo, proto-kanaansko, iz Fenikije i Sirije – i stvorili svoj alfabet. To je grčko pismo doprlo do grčke kolonije Cumae u Italiji, pa do Etrurije pa Latija – gdje se stiliziralo u latinicu.

Pisati se moralo na nekoj podlozi: ta su podloga u Egiptu bila papyrove (Cyperus Papyrus) trake, u Mezopotamiji i Ebli glinene pločice, a one su se rabile i na Kreti, u Anatoliji i u mykēnskoj Helladi. Po imenima za knjigu na Mediteranu dijelom prepoznajemo i podloge na kojima se je pisala: helenska riječ za knjigu *βύβλος* ili *βιβλος* označivala je egipatski papyr od čije se srčike proizvodila podloga za pisanje (papyros) u feničkome gradu Byblu (Gubla, G^obal) i odatle izvozila. Latinska riječ *liber* označivala je podlogu za pisanje kojom su se služili Italci prije uvoza papyra: mekši dio kore drveta (liko) ispod tvrde kore. (I sjeverni Indijci pisali su na kori drveta, obično breze. Izvorno možda i Iranci, kako bi se u njih moglo pomisliti i po imenu za knjigu *pustaka*, usp. i stperz. *pavastā* »kora«, ali može biti i »koža«.) Ime skupine svetih hebrejskih »knjižica« ili spisa na grčkome *τὰ βιβλία* prevodi, međutim, stari hebrejski naziv *sēper* (*sēfer*) »slovo, pismo, knjiga« koji je posuđenica iz akkadskoga *shipru* »pismo, poslanica« (od gl. *shapāru* »slati«). A arapska riječ *kitāb* (od gl. *ktb* »pisati«) znači nešto napisano.

Semitske riječi, dakle, ne upućuju na pisaću podlogu. A slavenska je riječ stsl. *kъniga* »knjiga« sveslavenska, ali se čini da je povezana i s turkijskima: stturk. *ākūinig*, bulg. *kūiniv*, i s nekim nazivima u ugrofinskim jezicima pa i osetskome, te bi mogla potjecati iz kineskoga *k'üen* »svitak« ili *king / ching / jīng* (kao *shi jing*, *shu jing*, i *jing*) »knjiga, klasik«; ima i drugih pokušaja tumačenja: iz akkadskoga *kunukku* »pečat«, ili staronordijskoga *kenning* »pjesnička figura, zagonetka«, ali tu nedostaju ili uvjerljive karike prijenosa do slavenskoga ili uvjerljivo značenje. U sredozemnim se nazivima za knjigu odražuju, dakle, kao u zrcalu i međusobne veze među obalama Mediterana, a možda i tanahne kulturne veze s dalekim dijelovima svijeta: iako su poznatiji južni ogranci svilenoga puta koji je uspostavljen još za loze Han u Kini, a helenističkih kraljevstava na Prednjem Istoku (uključujući i Parthsko) i na Mediteranu (Syria, Egipat i dr.), morali su postojati i trgovački putovi preko sjevernijih turkijskih i ugrofinskih naroda i mogli su dosežati u svoje vrijeme i do Avara i Slavena.

A u književnosti koju mediteranske knjige tvore odražuju se još mnogo obilnije kao u zrcalu odnosi između raznih obala Sredozemlja te odnosi Sredozemlja s drugim, pa i dalekim dijelovima svijeta iza tih obala.

Osobito su važni, snažni i sudbinski bili odnosi između azijskih i europskih obala Sredozemlja. Tako da Hērodot počinje svoja *Istraživanja* ili *Povijest* nabravanjem sukoba između Europe i Azije. Veli (prev. A. Musić 1887.): »Učeni Perzijanci kažu da su Feničani skrivili razmiricu. Oni su, vele, od mora, koje se Crveno zove, došli k ovomu moru te su se naselili u onom kraju, u kojem i sada nastavaju, i odmah su se dali na daleke vožnje po moru, pa razvozeći robu egipatsku i asirsku došli i u Arg(os).« Prvi su sukobi, doduše, sve redom pripovijesti o otmicama žena: prvo su Feničani oteli u Argu Io kćer Inakhovu. Poslije su Heleni, vjerojatno Krećani, oteli u Fenikiji kraljevnu Eurōpu. Zatim su opet Heleni oteli u Kohidi Mēdeju. Potom je Alexandar, sin Priamov, oteo u Sparti Helenu. To je uvod u opis međanskih ratova koji, međutim, imađahu bitno drugačije uzroke. Hērodot dalje kaže: »... pa ću dalje pripovijedati, jednako mala i velika naselja ljudska opisujući, jerbo ona, koja su njeđda bila velika, ponajviše su malena postala, a koja su za mene bila velika, bila su prije malena. Znajući, dakle, da ljudska sreća nigda stalna ne ostaje, pominjat ću oboja jednako.«

Oprječne su pojmove Europe i Azije Heleni najvjerojatnije preuzeli iz semitskoga: može se ime Europe usporediti s akkad. / assyr. *ērēb šamši* »zalaz Sunca«, od gl. *erēbum* »zalaziti«, kao što se ime Azije izvodi od akkad./assyr. gl. (w)*ašu(m)* »izlaziti«. A iz Hellade mogla se Mala Azija s Trojom doista činiti drugim kontinentom preko mora, i to Istokom, Azijom ili Anatolijom »zemljom izlazećega Sunca«.

Najbolje nam je književno opisan četvrti sukob koji Hērōdot spominje u najslavnijem helenskome epu Iliadi koja počinje kako je svima znano (prev. T. Maretić 1883.):

1. *Srčbu, boginjo, poj Achilleja, Peleju sina,
Pogubnu onu, koja Achaejce ojadi vrlo,
Snažne je duše mnogih junaka ona k Aidu*
5. *Poslala, a njih je same učinila, da budu plijen
Psima i pticama svim – i tako se Zeusova volja
Vršila – od kad se ono razdvojio u svađi bio
Atrejev sin, junacima kralj, s Achillejem divnim...*

Malo dalje govori svećenik Khrys, onaj kojega je potom uvrijedio Agamemnon pa je zatim Apollōn kaznio vojsku njegovu zlom pošasću:

17. *»Sinovi Atrejevi i ostali vi nazuvčari
Achajski, dali vam bozi, olympski domari, razorit
Priamov grad i dali povratiti vama se zdravo;*
20. *Dragu mi dajte na odkupe kćer i ucjenu primte
Boječ se Apollona strjeljača, Zeusova sina.«*

A epilog opisuje drugi homērski ep Odysseia koja svoju temu povratka – najavljenju od Khrysa – po razorenju grada Priamova ocrtava ovako (prev. T. Maretić 1882.):

1. *Onoga, Muzo, mi poj previjanca, koj se veoma
Puno potezo grad razorivši trojanski sveti;
Grade je vidio mnoge i spoznao ljudske je misli,
Mnoge je na moru jade pretrpio u srdcu svomu
Za svoj se mučeći život, za povratak svojih drugova.
Al njih ni time – spasit želeći ih – ne spasi ipak;
Sami bo nadjoše smrt rad drzkoga svoga grijeha
Jesti idući stado, ludjaci, Hyperiona
Helija, koji im dan povraćenja za vazda uze.
I nama o tom svemu pripovjedi, Zeusova kćeri.*

Neobičan se je obrat pogleda zbilo u zapadnome Mediteranu u Rimljana koji su sebe stali smatrati potomcima Aineje, otca Julova, i preživjelih Trojanaca. Opisujući dolazak njihov u Italiju da bi pohvalio rod Julijevaca i Augusta cara, Vergilij polatinjuje i obrće izričaje iz Iliade i Odysseje u Aeneidi (prev. T. Maretić, izd. 1932.):

1. *Bojeve pjevam i onog junaka, što prvi je došo
Od kraja Trojanskih gonjen sudbinom u Italsku zemlju,
I to na Lavinske žale; po suhu, po vodi ga boži
Gonjahu mnogo srdžbe Junonine zlopamtne radi,*
5. *On i u boju je mnogo pretrpio, dok grad je mogo
Zgradit i donest Penate u Latij, otkle je pleme
Latinsko, Albanski oci i visoki zidovi Rimski.
Kazuj mi, Muzo, koju božansku on prekrši volju,
Rad šta li srdita dade junaku duševnu, dičnu*
10. *Kraljica bogova jada toliko i navali njega
U muke silne? Zar srca toliko se nebeska gnjeve?*

I potom nastavlja s opisom obale onako suprotne italskoj kao što maloazijska bijaše helenskoj, smjerajući na poredivost ratova Rimljana i feničke / punske Karthage s ratom Akhaijaca i Troje. Time dolazimo do nova odnosa: odnosa europske i afričke obale Mediterana, koja će tisuću godina nakon trojanskoga rata u istočnome Sredozemlju obilježiti povijest zapadnoga Sredozemlja:

- Star grad je stajo, Kartaga (u njemu življahu Tirci),
Prema Italskoj zemlji i dalekom Tibera ušću,
Blaga svakoga pun i u poslima ratnima grozan.*
15. *Od svih zemalja, pače i Sama, kažu Junona
Da grad voljaše taj...*

Homērski epovi mnogo kažu o pamćenju prošlosti i njenoj stilizaciji i aktualizaciji u Helena koji su kolonizirali maloazijsku obalu i predočavali si negdašnji rat s Trojom na njoj. Isto tako Vergilijev ep mnogo kaže o aktualizaciji predaje u Rimljana koji su se sukobljavali u Sredozemlju na istoku s Helenima, tako s epijskim kraljem Pyrrhom, pa su se rado poistovjećivali s Trojancima, a na jugu s Feničanima / Punima, i još se sjećali grozote Hannibalovih pohoda na Italiju. No ti epovi nisu povijest koju bi netko kušao kritički ispitati ni iz koje se za pojedinačne događaje kako su opjevani može doslovno uzimati da su se tako vjerojatno i dogodili. Njihova je umjetnička istina možda općenitija i dublja negoli povijesna istina, ali se doslovnost ni točnost pojedinosti u njima ne smiju tražiti.

A kako je to kada povjesničar, u ovome slučaju »otac povijesti«, pokuša istražiti kako su tekli događaji vezani uz peti sukob Azije i Europe, koji prvo spominje, a potom iscrpno opisuje Hērodot, sukob naime Perzijanaca i Helena?

On pripovijeda kako je sin Kyra, osnivača perzijskoga carstva, Kambys osvojio i Egipat od faraona Psametiha III. No dao je – prije egipatskoga pohoda po svjedočanstvu Dareijeva natpisa u *Bagastāni (novoperz. Bīstūn), a za vrijeme

toga pohoda prema Hērodotu – potajno ubiti svojega brata Smerdija (grč. Σμέρδις; staroperz. Bardiya). Dok je bio u Egiptu, dođe do pobune u Perziji, Mēdiji i drugdje. Oba izvora kazuju da ju je vodio Mēdijac, po rodu Mag – no Hērodot kaže – imenom također Smerdij, a Dareij kaže – imenom Gaumāta, a prikazivao se je omiljenim Bardiyoum (tj. Smerdijem) i time postigao veliku potporu naroda. Ipak, Dareij se kao sedmi pridružio šestorici urotnika koji su saznali za prijevaru, sve perzijskih velmoža, pa zajedno ubiše Gaumātu – kako svjedoči natpis – u tvrđavi Sikayauvati u pokrajini Nisāya u Mēdiji godine 522.

Tada Dareij postaje vladarem. Izvori pokazuju da se očito radilo o borbi za prevlast između Perzijanaca i Mēđana iako su Mēđani i poslije toga zauzimali odlične položaje u carstvu. No uz Gaumātu pobunilo se je još osam kraljeva pa Dareij opisuje na natpisu u *Bagastāni svoje bitke i pobjede nad njima: tolike je pobjede u jednoj godini, kaže, mogao izvojevati samo voljom Auramazde! Natpis ne seže u kasnije godine Dareijeva kraljevanja kada je zaratio i na Helene i kada su 490., prema Hērodotovu izvješću, njegovi vojskovođe Mēđani Datis i Artapherne izgubili bitku na Marathonu od 9000 Athēnjana i 1000 Plataijana kojima je zapovijedao Miltiad. No Dareij je vladao carstvom od 50 milijuna stanovnika i 5 milijuna km². U natpisu u *Bagastāni jasno se pobrajaju dvadeset i tri zemlje koje je obuhvaćalo kada je zavladao. Na nadgrobnome natpisu u Naqš-i-Rustamu (blizu Persepoli) pobraja čak trideset zemalja i naroda. Proširio je assyrsku mrežu cesta. Uredio hitru poštu koja je u sedmici mogla carskom cestom prenesti vijest od Suse do Sarda, za što su prije putnicima trebala tri mjeseca. Uspostavio je porezni sustav kojim se je održavalo carstvo pa se točno znalo koliko koja pokrajina mora prinositi u državnu riznicu (Hērodot III, 89-97). Postavljao je natpise u središtima carstva, a ne u udaljenim pograničnim krajevima. Tamo su se vjerojatno slali prijepisi na prenosivim podlogama (glinene pločice, kovinske pločice, pergamena, papyr). Natpisa ima u ceremonijalnoj prijestolnici koju je izgradio, Persepoli, u prijestolnici elamskoj Susi, gdje je često stolovao, i nešto u mēđanskoj prijestolnici Ekbatani, a najdalji su u Suezu. Tu je Dareij, naime, dao izgraditi plovni kanal od Crvenoga mora do Nila (pa do Sredozemnoga mora), što su ga već faraoni Ramses II. i Neko započeli, a bio je duži (188 km) od današnjega Sueskoga kanala (164 km).

Dareija je naslijedio sin njegov i kraljice Atosse, kćeri Kyrove, Xerx. On je Egipat od kraljevstva snizio na satrapiju, a suzbio je i pobunu u Babilōnu 482. g. i pritom je, nasuprot držanju svojih predaka, razorio hram Mardukov i druge hramove »daiva«, a šest metara visok zlatni kip Mardukov dao rastaliti. Xerx je, znamo iz Hērodota, nastavio i ratovati s Helenima i pretrpio od njih poraze nakon proboja kod Thermopyla gdje je 300 Spartanaca i 700 Thespljana vodio kralj

Leōnida: i to, pomorski poraz kod Salamine 480., u kojem Athēnjani sa saveznicima zahvaljujući najboljemu svojemu državniku Themistokleu razbiše perzijsko brodogradnja, i kopneni kod Plataia 479., gdje je spartanski kralj Pausanija vodio helensku vojsku od 40.000 ljudi usporedivu s perzijskom, i gdje je i perzijski vojskovođa Mardonij poginuo.

Artaxerx I. vladao je u doba kada je Hērodot pisao svoja *Istraživanja (Povijest)*. On je poslao 458. Ezru u Jeruzalem sa svim Židovima koji su se željeli vratiti, ali se kolebao da li da dopusti izgradnju zidina jer je oko toga dolazilo do sukoba između Židova i Samarijanaca. No pošto se je satrap Sirije Bagabuxša pobunio, poslao je Artaxerx i Nehemiju 444. da sagradi zidine jeruzalemske. Tada je, smatra se, Judeja postala država s nacionalnom religijom. U Artaxerxovo vrijeme misli se da je moglo doći do toga da Magi, mēdijsko pleme ili rod koji se je u Mēdiji posvećivao štovanju Sunca, proricanju i oniromantiji (Duchesne-Guillemain 1962: 151-151), dobiju svećenički monopol u žrtvama i u okviru zarathuštrinske religije (ibidem: 157-158), kojoj izvorno nisu pripadali, te da ju prošire Perzijom i carstvom u novome sinkretičkome obliku. (Odatle se stvara predaja po kojoj su Magi »učenici Zarathuštre«, ali koja je i Zarathuštru pretvorila u Maga i astrologa.)

Hērodotove navode ne možemo provjeriti za sve događaje koje opisuje, ali za one za koje imamo i drugih izvora možemo. Za predaju o Dareijevu sudjelovanju u zbacivanju lažnoga Smerdija sa još šest urotnika imamo i drugi izvor osim Hērodota. To je već spominjani najveći Dareijev natpis, postavljen 70-ak metara visoko na stijenu u *Bagastāni blizu međanske Ekbatane (Hamadana). Tu on opisuje urotu razmjerno kratko (prev. M. Ježić 2012.):

... *Sin Kuruov (Kyrov), imenom Kambūjīya (Kambys), našega roda,*
29 on bijaše ovdje vladarem. U toga Kambūjīye bijaše brat
30 imenom Bardiya (Smerdij), od jedne matere i istoga otca kao i Kambūjīya.
Poslije je Kambūjīya
31 toga Bardiya ubio. Kada Kambūjīya ubi Bardiya, vojsci (puku)¹
32 nije bilo poznato da je Bardiya ubijen. Poslije Kambūjīya krenu u Misir. Kako
Kambūjīya
33 krenu u Misir, potom vojska posta nevjerna.
34 Potom se Laž u zemlji po volji širila, i u Perziji, i u Mēdiji,
35 i u drugim zemljama. Kaže Dārayavau(š) vladar: Potom

¹ Stp. *kāra*: dvoznačan izraz, znači i vojsku (srodno s njem. Heer) i puk, narod. Usp. hrv. *puk* – može biti i vojni nazivak.

36 bijaše jedan smrtnik Mag, imenom Gaumāta.² On se podigao (na ustanak) iz Paišiyāuvāde³ -

37 (kod) brda imenom Ar(a)kadri. Onda je prolazilo četrnaest (XIV) dana mjeseca Viyaxne⁴

38 kada se je podigao. On vojsci (puku) ovako

39 lagaše: »Ja sam Bardiya koji je sin Kuruov, brat Kambūjīyin.«

40 Potom sva vojska (puk) posta urotnička. Od Kambūjīye k njemu prijede:

41 i Perzija, i Mēdija, i druge zemlje. On prigrabi

42 vlast. Prolazilo je devet (IX) dana mjeseca Garmapade,⁵ onda je

43 prigrabio vlast. Potom Kambūjīya umre smrću od sebe samoga.⁶

Kaže

44 Dārayavau(š) vladar: Ta vlast⁷ koju je Gaumāta Mag oteo

45 Kambūjīyi, ta je vlast od prvine bila našega roda.

46 Poslije ju je Gaumāta Mag oteo Kambūjīyi. I Perziju, i

47 Mēdiju, i druge je zemlje uzeo. Učinio si ju je vlastitom. On je postao vladar.

48 Kaže Dārayavau(š) vladar: Ne bijaše smrtnika,

49 ni Perzijanca, ni Mēdijca, niti koga od našega roda koji bi

50 ovomu Gaumāti koji bje Mag vlast otetom učinio.⁸ Vojska (puk) ga se silno

51 bojala. Po volji bi ubijao vojsku (puk) koja je prije znala Bardiya. Toga bi radi

² Elamski *Kam-ma-ad-da*, akkadski *Gu-ma-a-tu*.

³ Paišiyāuvādā ili Pišiyāuvādā (nejednoznačnost perzijskoga klinopisa) – ime mjesta blizu brda Ar(a)kadri u Perziji. Moglo bi se pomišljati na *pišiya < *pitrya (?) »otčinski, predački« i uvādā < *svādhā „podrijetlo, rodoslovlje“ u stp., usp. svadhā »svoja narav, žrtva za pretke« u stind.; v. Brandenstein – Mayrhofer 1964: 136, 149. U imenu brda drugi dio je adri »stijena, brdo«.

⁴ Po mogućoj etimologiji »Kopačkoga« (?) mjeseca. Viyaxna je 12. mjesec u staroperz. kalendaru, a odgovara našem 2.-3. mj. Dosl.: protjecalo je 14 (mjereći) »po danima« mjeseca Viyaxne.

⁵ Po etimologiji, »Stope ljeta«: to je u stp. kalendaru 4. mjesec, a naš 6.-7. mjesec.

⁶ Moglo bi se to *uvāmaršiyuš amariyatā* shvatiti kao samoubojstvo. Dareij ne kaže više. Hērodot pak (3: 61) pripovijeda da se je Kambyš skaćući na konja da krene na lažnoga Smerdija u syrijskoj Ekbatani (Hamath) ranio vlastitim mačem i od te rane za neko vrijeme umro. Prije smrti otkrio je najuglednijim Perzijancima da je ubio brata Smerdija i da je uzurpator lažni Smerdij. Istovremeno je to (3: 67) uspio saznati i velmoža Otan od svoje kćeri koja je bila žena Kambysova, a po smrti njegovoj (lažnoga) Smerdija. Uz to je i ubojica Smerdijev, pouzdanik Kambysov, Prexasp, kada su ga lažni Smerdij i brat mu nastojali pridobiti i pozvali da s tornja objavi Perzijancima da sada vlada Smerdij, umjesto toga pred Perzijancima priznao da je Smerdija on ubio i potom se bacio s tornja (3: 74). Tada su sedmorica urotnika, među njima Otan i Dareij, krenula ubiti lažnoga Smerdija.

⁷ Ili: kraljevstvo, carstvo.

⁸ Jedina potvrda perfekta u stp. *caxriyā*, opt. perf. 3. l. jd. »učinio bi«.

52 ubijao vojsku (puk): »Da me tko ne prepozna da ja nisam
 53 Bardiya koji je Kuruov sin!« Nitko se nije ništa drznuo reći
 54 o tome Gaumāti Magu, sve dok ja nisam stigao. Potom sam se ja
 55 Auramazdi utekao za pomoć.⁹ Auramazdā mi donije potporu. Prolazilo je
 56 deset (X) dana mjeseca Bāgayādia,¹⁰ onda sam ja s malo
 57 smrtnih ljudi toga Gaumātu koji bje Mag ubio. I one koji su mu bili prvi ljudi
 smrtnici
 58 pratioci. Tvrđa imenom Sikayauvati u zemlji Nisāya
 59 u Mēdiji: tu sam ga ubio.¹¹ Vlast¹² sam mu ja oteo.
 60 Voljom Auramazde ja sam postao vladar.

A pri kraju natpisa nabraja drugih šest urotnika, o kojima piše i Hērodot, preporučujući svojim nasljednicima da zaštićuju njihove potomke:

... Kaže Dārayavau(š) vladar: Ovo su smrtnici koji su
 81 tada ondje bili kada sam ja Gaumātu koji bje Mag ubio,
 82 koji se nazivaše Bardiyom. U tome ovi smrtnici surađivahu¹³ kao moji pratioci:
 83 Vindafarnah (Intapherne) imenom, sin Vāyaspārīn, Perzijanac, Utāna (Otan)
 imenom, sin Tuxrin (Pharnaspov?),
 84 Perzijanac, Gaubaruva (Gōbrya) imenom, sin Marduniyin (Mardonijev), Per-
 zijanac, Vidarna (Hydarne) imenom,
 85 sin Bagābignin, Perzijanac, Bagabuxša (Megabyz), sin Dātuvahtin (Zōpyrov?),
 Perzijanac,
 86 Ardumaniš (Aspathin?), sin Vahaukin, Perzijanac. Kaže Dārayavau(š) vladar:
 87 Ti koji ćeš poslije biti vladar, rod koji (bude od) ovih smrtnika
 88 dobrouzdignutim održavaj!¹⁴

Taj odlomak može pomoći da procijenimo na koherentnu uzorku koliko su nam točni podatci koje nam o perzijskoj povijesti iznosi Hērodot. On zna za svu šestoricu: četirima navodi imena točno (u grčkoj transkripciji): Vindafarnah –

⁹ Stp. patiyāvahyaīy: hapax legomenon od *pati-vah- uteći se molitvom (usp. av. vahma »molitva«); ili denom. avah-ya- (usp. stind. avas-ya »tražiti pomoć (od bogova)«).

¹⁰ Po etimologiji »Bogoštovnoga« mjeseca: to je u stp. kalendaru 7. mj., a naš: 9.-10. mjesec.

¹¹ Ovakve konstrukcije s imenicom u »nominativu apsolutnom«, nakon čega se javlja pokazna zamjenica u sintaktički potrebnu padežu navodno su utjecaj elamskoga na perzijski, dakle učinak kontaktne srodnosti.

¹² Ili: kraljevstvo, carstvo.

¹³ Stp. hamataxša(n)tā: sutesahu, zajedno se trudaahu.

¹⁴ Ili: čuvaj!

Ἴνταφέρωνης, Utāna – Ὀτάνης, Gaubaruva – Γωβρούης, Vidarna – Ὑδάρωνης; jednomu približno: Bagabuxša – Μεγάβυζος, a jednomu drugačije: Ardumaniš – Ἀσπαθίνης. Ime otca Utānina navodi, ali drugačije: Θuhra – Φαρονάσπης. Ime otca Gaubaruvina ne navodi, ali navodi ime sina koje odgovara imenu djeda: Marduniya – Μαρδόνιος, i kaže da je Gōbryin sin bio zapovjednik međanske (perzijske) vojske u trećem pohodu na Helladu, poginuo kod Plataija. Nekim se imenima prepoznaje etimologija: Vindafarnah – »koji nalazi sjaj slave, Stecisjaj«, Utāna – možda »koji ima dobro potomstvo«, Gaubaruva – prvi dio *gau-* »govedo, bik«, drugi nesiguran, Vidarna – dometak *-na*, korijen **d(h)ar*, ali značenje je nesigurno, Bagabuxša – »od boga odriješen«, Ardumaniš – »Ispravna duha ili misli, Pravomisli«. Lijep uzorak staroperzijske aristokratske antroponimije. No, na tome primjeru možemo zorno vidjeti kako je Hērodot mnogo saznao i izvijestio, većinom točno (mogli bismo na ovome uzorku reći: oko četiri petine onoga što prenosi točno prenosi), ali gdjekad iz druge ruke ili je krivo čuo pa podatak ostaje približan. No ukupno je to veliko priznanje Hērodotu. I pokazuje kako se razlikuje povijest od pjesništva.

A dvije tisuće godina poslije punskih ratova, dvije tisuće i dvjesta godina nakon međanskih ratova i tri tisuće godina poslije trojanskoga rata, vodili su se na Mediteranu, pa tako i oko naših krajeva, ratovi s još jednim moćnim azijskim zavojevačem, s Turcima. Najteže je razdoblje za Hrvate bio stogodišnji rat od Krbavske bitke 1493. do sisačke bitke 1593. kada su Turci napokon uvelike zaustavljeni, ali nisu potisnuti. Ratovanje pamti dramatične trenutke usporedive s međanskim ratovima poput bitke kod Sigeta 1566. koja podsjeća na bitku kod Thermopyla 480. pr. Khr., kao što Zrinski podsjeća na Leōnidu, a Sulejman Veličanstveni na Xerxa. A onda, nakon sisačke pobjede, dolazi 1621. do pobjede kraljevića tada najprostranije europske države, kraljevine Poljske s velikim vodstvom Litvom, Vladislava Vase (poslije kralj Władisław IV. Waza) nad mladim turskim carem Osmanom II. kod Hoćima (Choczim) na Dnjestru, a uskoro potom i do umorstva Osmanova zbog urote u Carigradu.

Iz mediteranske perspektive opijeva te posljednje događaje Ivan Gundulić u svojem *Osmanu* s bogatim uresom sjećanja na sve spomenute ratove iz starine, i s mediteranskim osjećajem prolaznosti, znajući poput Hērodota »*da ljudska sreća nigda stalna ne ostaje*«, no taj mu osjećaj nakon hoćimske bitke ulijeva sada i kršćansku nadu iako se znade uživjeti i u tursku tjeskobu (izd. Körbler – Rešetar 1938.; Švelec 1974., Pjevanje prvo):

*Bez pomoći višnje s nebi
svijeta je stavnos svijem bjeguća: 10
satiru se sama u sebi
silna carstva i moguća.*

*Kolo od sreće ukoli
vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli, 15
a tko doli, gori ustaje.*

*Sad vrh sablje kruna visi,
sad vrh krune sablja pada,
sad na carstvo rob se uzvisi,
a tko car bi, rob je sada.*

Pjevanje peto započinje Gundulić prisjećanjem na Xerxa i sukob Istoka i Zapada, Azije i Europe, koji se sada ponavlja, a poraz turski zorno gleda turski poklisar Alipaša Hercegovac poslan k Poljacima da sklopi s njima mir:

*Serse slavni, ki poda se
stavi Istok vas nekada,
kad s tisuću tisuća se
vojske diže put Zapada,*

*na uznosit brijeg uzide 5
i, pazeći broj bez broja
vitezova ki ga slide,
bi velika rados svoja.*

*Nu, misleći da opeta
neće od onijeh svijeh junaka 10
živ bit jedan do sto ljeta,
grozno u srcu svom proplaka.*

*Ali mladi care Osmane,
ako se i ti obeseli,
put poljačke kad se strane 15
s vojskom strašnom najprije dijeli,*

*plakat si opet mogo bolje,
pokli u kratko vidje vrime
gdi se prikri cijelo polje
s tvim vitezi pobjenime.* 20

*Proz gomile turskijeh kosti
jaše paša, i naprijeda
od bolesti i od žalosti
zavrć riječi plač mu ne da.*

Sedmo pjevanje opisuje put Kazlarage, nadstojnika carskoga harema, koji otimlje djevojke plemenita roda za sultana po zemljama Carstva pa, dok Kazlaraga brodi iz Carigrada prema Hellēspontu, započinje sjećanjem na još dublju prošlost, na rat pod Trojom, uzrokovan Paridovom otmicom Helene. Kao da se povijest ponavlja, to podsjećanje nosi tihu prijetnju prohtjevu Osmanovu i pothvatu Kazlarage:

*Pri moru uprav srbskih strana,
u pržinah pusta žala
leži Troja ukopana
od grčkoga ognja pala;*

*slavna Troja, ka je svime 5
njegda Istokom gospodila,
a sad ino nije neg ime
nakon sebe ostavila.*

*Gdi su miri, gdi su dvori? 10
Nije zlamenja od ničesa:
što ognju osta, vrijeme obori
i pohara i poplesa.*

*Samo jošte nadaleče
Simoente rijeka sama 15
s malo vode jedva teče
i ona usahla s davnijeh plama;*

*a polag nje gora Ida
u vidjenju svome zdrži*

*uspomenu od Parida,
koga oganj Troju sprži.* 20

*Ah, kud, plahi mlače, poje,
na ki li se put poteži,
kroz gorjenje neka tvoje
u pepelu Troja leži?*

...
*Biješe Danica objavila
jur svatutje dana bijela,* 30
*i istekla Zora mila
s vijencem rusa oko čela,*

*kad za brodit sinje more
s djevojčicam ke ga slide
Kazlaraga u istok zore* 35
na korablju zlatnu uzide.

Spominjanje Danice može biti pjesnička aluzija na Veneru, Aphroditu, zaštitnicu Troje, a i pramajku Rimljana. Spominjanje Zore s vijencem od ruža sjeća na homersko započinjanje priče o novu danu ukazanjem ružoprste Zore. U istome pjevanju pružaju se i dalje prilike za humanistička prisjećanja. Uzmimo kao primjer stihove 241-249 koji upisuju ulazak u Athēnu i druge stare glasovite gradove:

*U staroga luku grada,
Koga davne slave rese,
s njima svijem združen tada
Kazlaraga uveze se.*

S djevojčicam na kraj side, 245
*i u malo opet dana
sve države on obide
od razlicijeh grčkijeh strana,*

*pazeć mjesta oko sebe
gdi u stara bi vremena* 250
*Atene, Argo, Sparta i Tebe
i Korinto i Mičena.*

Davna se prošlost povezuje sa sadašnjošću. Kod Lepanta (Naupakta) spominje se Gundulić bitke u kojoj je don Juan d' Austria porazio Turke na moru 1571.:

*Na istom mjestu s mnogom vlasti
skoro vitez španski izbrani
turskom krvi more omasti
i krstjanstvo sve obrani;* 340

*on na moru Turke pobi
i ima dobit vječne slave,
a na kopnu ti ih pridobi,
o prislavni Vladislave!*

No Gundulić dobro pozna i povijest drugih zemalja kojima putuje Kazlaraga od Carigrada do Smedereva, kao i onih kojima putuje Alipaša od Carigrada do Varšave, pa mu njihovi putovi služe da prikaže ne samo svima poznate stare zemlje, nego se koristi prilikom da pjesnički proslavi i druge, manje poznate, a osobito slavenske prema kojima osjeća posebnu naklonost. U političkoj i kulturnoj situaciji bitno drugačijoj od današnje, Gundulić slijedi ne samo latinske humanističke obrasce po kojima se suvremeni narodi nazivlju po onima koji su u antici živjeli u njihovim zemljama: Hrvati Illyrima, Francuzi Gallima, Portugalci Lusitancima, nego i obratne narodnjačke i jezikoljubne obrasce kakvi se javljaju u Nijemaca u reformaciji, a u Hrvata u renesansi, i opet će se javiti u romantizmu. Tako u nas u tragu Hvaranina Vinka Pribojevića, Dubrovčanina Mavra Orbinia i Splitsanina Mateja Albertia (koji je, kao i Gundulić u isto vrijeme, u kojem je Rusija oslabila, pomišljao na Poljake kao izbavitelje Slavena) te pjesnika poput Hanibala Lucića, slavenska misao dobiva pomalo panslavistički karakter, koji će u kasnijem 17. stoljeću kulminirati u Jurja Križanića (koji je, pošto je Rusija ojačala, gledao u Rusima moguće spasioce slavenstva), a u 18. st. javit će se na suzdržaniji način u Andrije Kačića Miošića (usp. S. Ježić 1944., ²1993., 131-132). Za Gundulića su, na čudo današnjega čitatelja, i Thračani Bugari, a antički Makedonci Srblji pa, kako Alipaša prolazi Makedonijom i Thrakijom, pjeva u trećem pjevanju:

*Od Orfea ovdi prvo,
neka se uvijek pak začinja,
ču zvijer, ptica, kami i drvo
skladne i slatke bugarkinje.* 60

*Bugarin ih slavni ostavi
slovinskomu svom jeziku,
djela od slave da u slavi
bugare se u njih viku.*

Tim u njih se još začina 65
*što se u pjesan stavi odavna
od Lehsandra Srbljanina
vrh svijeh cara cara slavna.*

A onda se spominju junaci i kraljevi srpski, ugarsko-hrvatski, albanski i poljski da bi prešao na hvalu kraljevića Vladislava i opet na opis zemalja i krajeva kojima Alipaša prolazi.

Među slavenskim državama daje posebno mjesto svojem Dubrovniku koji je sred porobljenih zemalja očuvao slobodu, kako ga slijepi Ljubdrag, unuk unuka despota Đurđa Brankovića, kojemu Kazlaraga otimlje kćer Sunčanicu, slavi u osmome pjevanju:

Ah, da bi uvik jakno sade 570
*živio miran i slobodan,
Dubrovniče, bijeli grade,
slavan svijetu, nebu ugodan!*

Krone ugarske veći dio,
svu bosansku kraljevinu
i, gdi je herceg gospodio, 575
vlas poda se turska ukinu;

još sred usta ljuta Zmaja
i nokata bijesna Lava
oko tebe s oba kraja
slovinska je sva država. 580

*Robovi su tvoji susjedi,
teške sile svim gospode;
tve vladanje samo sjedi
na pristolu od slobode.*

U desetom pjevanju dolazak Alipaše na kraljevski dvor u Varšavi uzima Gundulić za priliku da nabroji slavne legendarne i povijesne poljske vladare. Prilikom mu daje galerija kipova »leških kralja« u dva reda u kraljevskome dvoru. Tu se vide Leh (legendarni kralj iz 6. stoljeća), Krak, Primislav, Leh II. (iz doba Karla Velikoga), Pjastav, Mjesislav (Mieszysław, Mieszko, prvi povijesni kralj Poljske koji je u 10. st. pokrstio Poljake), Boleslav, Kažimir, Vladislav, Boleslav Krivousti, Kažimir II., Lauš (Ludovik Anjouvinac u 14. st., kralj hrvatski, ugarski od 1324., a od 1370.-1382. i poljski), Jadželon (Jagiello, lit. Jagojla, veliki vojvoda Litve koji je postao poljski kralj 1386. oženivši se Jadvigom, kćeri Francuza Ludovika i Hrvatice Jelisavete Kotromanić, i pokrstivši se; utemeljitelj loze Jagjelovića), Vladislav III. Varnenčik (pobjednik nad Nijemcima i Turcima), Kažimir IV., Jan Albert (na kraju 15. st. ratovao protiv Tatara), Aleksandar Jagjelović, Šišman I. (Žigmund, Sigismund; prva pol. 16. st.; ratovao protiv Moskovljana i njemačkih križara), Šišman II. (ostvario konačnu uniju Poljske i Litve) te Stjepan Bator (erdeljski velikaš i poljski kralj; ratovao s Moskovljanima, pokorio odmetne baltičke Pruse). U idućem će pjevanju Gundulić predstaviti kralja Šišmana (Sigismunda) i kraljevića Vladislava (iz švedske loze Vasa) te njihove najveće vojvode na primanju u dvoru gdje se sklapa mir između Poljaka i Turaka među kojima u ime sultana govori Alipaša.

A u dvadesetome pjevanju opisuje Gundulić smrt mladoga cara Osmana u pobuni janjičara u Carigradu i pritom pripovijeda tursku povijest. Maniristički-barokno nabraja tu Gundulić slavne sultane, njegove pretke, na usta Osmanova koji ne dopušta da mu pratioci, sada pobunjenici, otmu sablju kojom su mu toliki pretci osvajali svijet, počev od Osmana I. (sultan od 1288.):

Sablja ova ku sred rati 165
leška izbit mi vlas ne može –
tko me čuva, tko me prati,
da mi ju ugrabi? Ah, jaoh, Bože!

svijetlu sablju, s kom u ruci
slavni Osman krunu steče, 170
i od unuka svi unuci
prostriješe se nadaleče.

Zatim se pobrajaju silni Orhan (naslijedio Osmana 1326.), Murat prihrabreni (r. 1317. – u. 1389.), silni Bajazet (koji je ratovao s Tambrlanom = Timurlenkom), Mušan, Murat II. (koji bi despota Lazara pogubio »kleti Miloš da s privara nevjerom ga nije ubio«; Gundulić ga je pomiješao s Muratom I. jer je i Murat

II. pobijedio kršćansku vojsku u bitci na Kosovu, ali 1448.!), Čoiš Ćelebija (sin Muratov; i njega je Gundulić pomiješao s Bajazitom I. jer kaže da je razbio kralja Šišmana, tj. Sigismunda Luxemburškoga), Mehmet I., Murat III., Mehmet slavni (Mehmed II. Fatih, osvajač Carigrada 1453., koji »skide kralja od Bosne i hercega«), Bajazet II., Selim, Suliman (Sulejman Veličanstveni koji steče »čas potpunu: progna od Roda vitezove i ugarsku ote krunu«), Selim II., Murat IV., Mehmet III. te sultan Ahmat (Ahmed), otac Osmana II. Tako je opijevana slavna turska prošlost neposredno pred završni prizor u kojem pobunjenici svim njegovim riječima usprkos grabe sultana Osmana i zadave ga dok on izriče bojazan da s njim ne padne i carstvo tursko:

»... ter nesreća moja ova 345
ne uzroči tej nesklade
da sva kuća Otmanova
i š njom carstvo tursko pade!«

Ne doreče još ovega,
a Daut opet viknu iz glasa: 350
»Što činite? Davite ga!«
i mahramu smaknu s pasa.

Jednomu je crncu vrže,
sasma grdu, strašnu odveće,
bez ozira ki ju najbrže 355
caru Osmanu na vrat meće.

Na kraju spjeva Gundulić s mislima s početka spjeva, poput kršćanskih kontroverzista i propovjednika katoličke obnove, vodi povijesno-etičku polemiku s prorokom Muhamedom optužujući ga za »otmansko samosilje«, tiraniju, pomalo podsjećajući *mutatis mutandis* na suvremene optužbe protiv islama za poticanje nasilja koje ovaj put ne potječe toliko od moći koliko od nemoći, a naziva se terorizmom:

Viđ, prokleti Mahumete,
ti ki sablju u zakon složi,
da nathode ljudske svjete 380
svemogući sudi Božji,

*i da umrla pamet mani
odlukam se svojijem krijepi,
jer gdi ne sja zrak sunčani,
i s očim su ljudi slijepi.* 385

...
*Ti u život cara sveti
i pod noge sve mu stlači,
hteć da rob je sve na svijeti
a on car vrh svijeh jači.* 480

*Nu vlas Božja, koj imaju
poklanjat se ljudi sami,
htje da pusti dušu u vaju
car svom robu pod nogami.*

U tim se stihovima, kao i u cijelome epu, osjeća i Gundulićev judejsko-kršćanski, a i mediteranski, osjećaj prolaznosti, ali i dubrovački goparski ponos na slobodu i ljubav prema njoj, koji su u starini tako izrazito resili Helene.

Eto, tako se još jednom u zrcalu Mediterana, ovaj put hrvatskome, dubrovačkome pjesničkome zrcalu, ozrcalila povijest odnosa i sukoba velesila i kontinenta koji su zatvorili Sredozemno more između sebe, a ovaj su put u središtu pažnje bili Zapad i Istok, Europa i Azija. No Europa se sada protekla do sjeverne Poljske, a Azija do Perzije na koju je Osman navodno htio zavojštiti.

Kada pogledamo danas na sukobe na Prednjem Istoku, u Siriji, Iraku, Izraelu i Palestini, Afganistanu, na Kavkazu, pa u sjevernoj Africi, u Libiji, Egiptu, Alžiru, a i u Europi u vrijeme domovinskoga rata, na granici nekadašnjega Osmanlijskoga Carstva i neosvojenih kršćanskih zemalja, među kojima je Hrvatska nekoč bila *antemurale Christianitatis*, možemo samo reći da se i danas još vode ratovi za nasljeđe Osmanlijskoga Carstva i na Prednjem Istoku i u jugoistočnoj Europi, a ovu upravo iz takve osmanlijske perspektive na Zapadu još uvijek po tursku i zovu Balkanom. Iz balkanskih je ratova pred stotinu godina buknuo i Prvi svjetski rat u kojem je završilo Tursko Carstvo zajedno sa još trima kršćanskim carstvima: Njemačkim, Austrijskim i Ruskim Carstvom. Iz nasljeđa tih ratova došlo je i pri raspadu Jugoslavije do agresije na Hrvatsku i na Bosnu i Hercegovinu, pri čem su se, paradoksalno, za granice nekadašnjega Zapadnorimskoga Carstva borili ne samo Hrvati, nego i Muslimani, a za granice Osmanlijskoga Carstva Srbi, njihova vrhuška, čaršija (nažalost i Akademija), armija i paravojska. Iako su uloge malih igrača nove, igra je velikih sila oko Mediterana jako stara. Odnosi se velesila i regionalnih sila – a danas to nisu Heleni i Perzijanci, ni Rimljani i Kathažani, ni

kršćanske države Europe i Turci, nego Sjedinjene Američke Države, Europska unija, osobito Velika Britanija, Rusija, arapski, židovski i iranski svijet – i dalje zrcale u uzburkanome Mediteranu i nema dovoljno brodova da ga prebrode sa nesretnih na sretnije obale ni dovoljno knjiga da sve te drame opišu.

A usprkos tomu što Sredozemlje nije više središte svijeta kao u doba Perzi-janaca pa helenizma, Rima i Byzantija pa Arapskoga i Turskoga Kalifata, iako je zaobiđeno dalekim plovidbama europskih kolonizatora u novome vijeku i rastom velikih izvaneuropskih i izvanmediteranskih sila u novijoj povijesti, sve što se u njem događa odraz je odnosa u širokome svijetu, a i samo se opet nadaleko odražuje u cijelome svijetu.

Mediteran je zrcalo bistroga mora u kojem još uvijek rone dupini, na obalama još uvijek cvrče cvrčci, a nad morem i obalom još uvijek lete galebovi, a posjete ga i daleke ptice selice, ždralovi, kao u staroj helenskoj poeziji. I još rode masline, i smokve, i vinova loza. Mediteran je i područje daleke i duboke i još uvijek posve žive ljudske povijesti koja je ostavila na njem neizmjereno blago spomenika, kao i živih, bolnih i gordih uspomena. Mediteran je još uvijek područje žarkoga sunca, tvrda kamena, žilava raslinja i opojnih mirisa. Mediteran je još uvijek i zrcalo duha koji stvara mediteransku duhovitu i žilavu književnost i opojnu glazbu i umjetnost na svim svojim obalama. Tu se ljudi još uvijek žilavo bore za lijepu, za dragu, za slatku slobodu, u kojoj »sva blaga višnji nam Bog je do«, za koju su, i nacionalnu i socijalnu slobodu – nekad vođeni pravo, a nekad krivo – još uvijek spremni davati živote jer se u njoj jedinoj dade sagledati ljepota ovoga svijeta i ljepota ovoga Sredozemlja.

NAVOĐENA I NEPOSREDNO UPOTRIJEBLJENA LITERATURA

Homeri Opera. (1902., ³1920., prijetis. 1976.) *Recognoverunt brevique adnotatione critica instruxerunt David B. Monro et Thomas W. Allen. Tomus I: Iliadis libros I-XII continens. Tomus II: Iliadis libros XIII-XXIV continens.* Oxford: Clarendon Press.

Homeri Opera. (1908., ²1917.-1919., prijetis. 1979.-1980.) *Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Thomas W. Allen. Tomus III: Odysseae libros I-XII continens. Tomus IV: Odysseae libros XIII-XXIV continens.* Oxford: Clarendon Press.

Homerova Iliada. (1883.) Preveo i tumač dodao Tomo Maretić. Prijevodi grčkih i rimskih klasika, Zagreb: Naklada »Matica hrvatske«.

- Homerova Odysseja*. (1882.) Preveo, uvod napisao i tumač dodao Tomo Maretić. Prievodi grčkih i rimskih klasika, Zagreb: Naklada »Matice hrvatske«.
- Virgil*. (1916.-1918., ²1934.-1935., prijetic. 1965.) With an English translation by H. Rushton Fairclough. *Vol. I: Eclogues, Georgics, Aeneid I-VI. Vol. II: Aeneid VII-XII, The Minor Poems*. Rev. ed., London: William Heinemann Ltd., Cambridge MA: Harvard University Press.
- Djela P. Vergila Marona*. (1932.) Preveo i protumačio Dr. T. Maretić, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Herodoti *Historiae*. (1909., 1955.) Ed. C. Hude. Oxford: Clarendon Press.
- Herodot, *Povijest*, I-II. (1887.) Preveo, uvod napisao i bilješke dodao Dr. August Musić. Prievodi grčkih i rimskih klasika, Zagreb: Naklada »Matice hrvatske«.
- Herodot, *Povijest*. (²2007.) Preveo i priredio Dubravko Škiljan. Grčki i rimski klasici, Zagreb: Matica hrvatska.
- Djela Ćiva Frana Gundulića*. (³1938.) Za štampu priredio Đuro Körbler, a pregledao Milan Rešetar. Stari pisci hrvatski, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Gundulić, Ivan, *Osman*. (1974.) Priredio Dr. Franjo Švelec. Zagreb: Školska knjiga.
- Brandenstein, Wilhelm – Mayrhofer, Manfred (1964.), *Handbuch des Altpersischen*, Wiesbaden, O. Harrassowitz.
- Kent, Roland G. (1950., ²1953.), *Old Persian. Grammar, Texts, Lexicon*, New Haven, Connecticut, American Oriental Society.
- Ježić, Mislav (2012.), Darejev veliki natpis u *Bagastāni (grč. Βαγίστανον, ar. Behistūn, nperz. Bīstūn). Povijesni i jezikoslovni uvod, tekst, prijevod i tumačenja, *Književna smotra* 166 (Pola stoljeća hrvatske indologije), 4/2012, 133-163.
- Ježić, Slavko (1944., ²1993.), *Hrvatska književnost od početka do danas* (1100.-1941.), Velzek, ²Grafički zavod Hrvatske.
- Katičić, Radoslav (1976.), Riječi kralja Dareja uklesane na ulazu u njegovu grobnicu, *Književna smotra*, god. VIII., 26-27/1976, 104-105.
- Katičić, Radoslav (2008.), Knjiga i Mediteran, *Mogućnosti*, god. LV., 7-9/2008, 1-7.

IZBOR IZ NOVIJE SPLITSKE PROZE

U ovaj izbor proze uključeno je 12 splitskih autorica i autora na temelju dvaju kriterija: prvi je svakako kriterij kakvoće teksta, a drugi je kriterij prethodnog neobjavljivanja. Stoga izbor uključuje kvalitetne kraće prozne uratke (minijature, kratke priče, pripovijetke, novele ili ulomke iz romana) koji su nastajali na splitskom području posljednjih godina, a nisu dosad objavljivani (osim u digitalnom izdanju, što je ponegdje bio slučaj). Tijekom pripreme ovog izbora neki od pozvanih autora – ponajprije pripadnika muškoga spola – nisu imali dovršenih ili dotad neobjavljenih tekstova. Unatoč dominaciji autorica do koje je igrom slučaja došlo, zastupljeni su autori svih dobnih skupina, različitih zanimanja i interesa. Neki od njih dobro su poznati širem čitateljstvu, drugi su pak polaznici škola kreativnih pisanja. Sve ih pak vežu dva teritorija: onaj dalmatinsko-splitski, konkretni (koji se odražava u temama i stilovima ovdje tiskanih proznih oblika) i onaj apstraktniji – teritorij književnoga svijeta. Ako je književnost (bila) rezervirana za odabrani krug ljudi, na temelju sve brojnijih književnih večeri, promocija, radionica kreativnog pisanja, književnih časopisa i sve većeg objavljivanja književnih uradaka u (ne) digitalnom obliku, mogli bismo reći da se taj krug počeo širiti posljednjih godina, i to ne samo u našem gradu. Vrijeme će pokazati koliko je to na korist čitateljima i književnosti. Dotad nam preostaje čitati – što šarolikije, što strastvenije, što življe.

U Splitu, u rujnu 2015.

Ivana Čagalj

Zora Birimiša

DJEVOJKA S LENTOM

Dobro jutro, dragi slušatelji! Vani je vedro uz ugodnih 5 stupnjeva, očekuje nas sunčan dan.

Na početku emisije, poslušajte nekoliko prigodnih pjesama...

Opet valentinovske pizdarije, pomisli.

Baci pogled kroz promrzle đirane na balkonu. Preko puta, nedavno doseljena susjeda prostirala je robu. Zamišljao je da nosi crno čipkasto rublje. Pamučne bijele gaće na konopcu razbiju mu iluziju.

Nasmije se i zakorači u predsoblje. Prođe rukom kroz bujnu sijedu kosu.

»Budalo stara«, obrati se licu u zrcalu, koje mu se isceri zubima požutjelim od nikotina. Izvuče iz ormara plavu flanelsku košulju, ostale su bile u vreći s prljavim rubljem.

»Slaže ti se s bojom očiju«, rekla je, donijevši je doma s rasprodaje.

Nije je nosio nakon njene smrti.

Iz susjedstva zamirisa kava. Osjeti ugriz samoće.

Ulica je bila subotnje mirna. Prođe pas s čovjekom uronjenim do očiju u ovratnik jakne.

Sjedne za šank i naruči duplu s malo mlijeka.

Neugodni miris pogodi ga u prazan želudac. Nos mu usmjeri pogled. Iz polutame, na kraju šanka sjedio je dotrajali sivi kaput iz kojeg je provirivao mršavi vrat s raskuštranom sivom kosom i zamućenim pogledom.

Šutke otpije gutljaj i škljocne zippovim upaljačem.

Na taj zvuk spodoba ispruži ruku: »Daj jednu.«

Glas kao da je izronio iz davne slike isprane u džepu nečijih traperica. Pokuša je osvjetliti... odbljesci su zapinjali na rubu vremena, spotičući se o mrlje na preširokim rukavima kaputa. Pruži joj cigaretu. Drhtavom rukom nazdravi mu rakijom. Nagnula je čašicu, oblizujući kapi koje su kliznule prema bradi.

»U zdravlje«, rekao je, ne gledajući je.

»Zašto si dobar prema meni?«

»Zašto me pitaš?«

»Jer već dugo nitko to nije bio.«

Uroni ruku u kariranu plastičnu torbu i izvuče buketić osušene lavande.

»Uzmi, vidim da voliš plavu boju.«

»Gdje živiš?«

»Gdje stignem.«

»Imamo pored WC-a tuš za osoblje, možeš se oprati«, obrati joj se konobar.

Da je gužva, ne bi je ni poslužio da mu ne rastjera goste.

Poslušaj ga i krene prema zastoru.

Na šanku, pored prazne čašice, Pavle opazi plavu kovertu.

Vratila se uskoro.

»Pazi da to ne zaboraviš, biće su ti tu dokumenti?«, javi se konobar. Pruži joj novu čašicu i malo okruglo pecivo. »Ovo te časti šjor Pave.«

Od topline rakije lice joj se opusti. Izvuče iz koverta iskrzanu fotografiju muškarca sa zaliscima iz početka sedamdesetih i dječaka nasmijanih očiju u njegovu naručju.

»To je iz vremena kad sam bila sretna.«

S radija se prospu zvuci sambe i osvjetle prostor. Žena se pokrene, ustane i zanjiše bokovima, promatrajući se u staklu na ulaznim vratima.

Pavla probode zatomljena emocija, nešto poput neostvarene želje. Zataška slutnju.

»I kamo ćeš danas?«

»Kažu da tu ima nekakav Most koji brine za beskućnike.«

»Otkada putuješ?«

»Otkad su objavili da je nestao... ali naći ću ga ja.«

Pokaže mu fotografiju mladića nasmijanih očiju u maskirnoj uniformi.

»Što te dovelo u Split?«

»Ovdje sam živjela prije udaje. Pogledaj!«

Pruži mu sliku lijepe djevojke s lentom na kojoj je pisalo Prva pratilja, a na zidu iza njenih leđa: Izbor za Miss Jugoslavije 1965.

Slutnja se pretvori u misao. Hana!!!

Nije ga tada primjećivala.

Tiho zamoli konobara da joj spakira u vrećicu nekoliko peciva, »unučića« s travaricom i sto kuna.

Plati pa krene niz oživjelu ulicu prema Rivi. Putem su se kretale majke, držeći za ruku svoje male maškare.

Ove se godine Valentinovo preklopilo s posljednjim danima Karnevala.

Boba Đuderija

LASTAVICE

Prvi put kad mi je lastavica uletjela u stan, pomislila sam da se radi o slučajnosti. Znaju ptice tako zalutati. Nekoliko dana nakon tog prvog uleta, dogodio se i drugi, samo što ovaj put nije bila jedna, nego dvije lastavice. Jednostavno su se sjurile kroz otvorena balkonska vrata kao dvije pijane, cvrkutave komete, napravile dva, činilo mi se, informativna kruga pa odletjele. Moja stara je rekla da je to znak.

– Znak? Čega, molim te? – upitala sam mada sam pretpostavila o kakvom znaku govori. Ustala sam od kompjutera i istresla pepeljaru punu čikova u smeće.

Stara je, stareći i bivajući pomalo starija i od vlastitog nadimka »stara«, sve pojave oko sebe počela doživljavati i tumačiti kao »znakove«. U mlađim danima nije bila ni religiozna, niti posebno praznovjerna, a sada je patila od nespretnog miksa to dvoje, valjda pripremajući se za put preko rijeke, da joj se nađe. Naročito je insistirala na nekakvoj nebeskoj pravdi po kojoj svi »zli« kad tad i kako tako plate cijenu za počinjena (ne)djela, a svi »dobri« bivaju nagrađeni za svoju plemenitost. I što je ona strastvenije branila tu teoriju, ja sam joj revnosnije oponirala. Ne zato što stvarno i beskompromisno ne vjerujem u to, u ono nešto, nego sam joj se mojom, sad već kroničnom malodušnošću, nekako prkosno, djetinjasto osvećivala što me je rodila u ovakvom svijetu. U svijetu u kojem se u pedesetoj moraš javljati na Zavod za zapošljavanje, između ostalog.

– Kažu da lastavice grade gnijezda samo pod strehama dobrih ljudi – odgovorila je.

– Kažu? A tko to kaže? – Tresla sam pepeljaru živčano i pokušavala se riješiti zaostalih, zalijepljenih čikova. – Priznaj da si to sad izmislila.

– Puno pušiš – usudila se izustiti.

Pogledala sam je pa je ustuknula smišljajući kako mi prići a da ne izazove izljev mog bijesa. Današnja su vremena sve izokrenula – umjesto da ja, ovakva, sredovječna, preuzmem brigu za nju, ona je i dalje, ona je ponovo morala brinuti o meni. Brinuti, i skrbiti. Mene je to ponižavalo, i zato sam ponekad grizla ruku koja me hrani.

– Samo pričekaj, pa ćeš vidjeti. Dogodit će se nešto dobro. Mora...

U zraku je ostala visjeti njena nedovršena mantra »Naći ćeš posao, dat će Bog. Hoće.« Zaustavila se jer bih na tu mantru uvijek podivljala.

– Gledaj, dovoljno mi je teško i bez tvog smiješnog, ničim izazvanog optimizma, ok? Razbacuješ mi se tu narodnim mudrostima, vjerom u, nemam pojma u što u stvari, a kad si bila mojih godina imala si posao, plaću i pripremala si se za penziju. I nisi čitala nikakve znakove iz lastinih repova, nego si čitala svoje platne liste. A pogledaj mene, pogledaj me, mama! Pedeset godina, a nemam ni posao ni plaću, nemam kune u prokletom džepu! Ti me hraniš! Ti mi kupuješ cigarete!

– Za hranu mi nije problem, ali cigarete, bilo bi ti bolje...

Moj onaj pogled ju je opet zaustavio.

– I ne govori mi da pričekam! Ništa ja više ne čekam mama. Odavno. U pedesetoj se više ne čeka, u pedesetoj bih trebala pomalo raditi rezime svega već dočekanog. Trebala bih biti onako udobno sjetna, relativno zdrava i pripremati se za mirnu starost, a ne pisati životopise glumeći da prštim od entuzijazma koji u ovoj zemlji više ne posjeduju ni dvadesetogodišnji studenti!

Ogorčenost u mom glasu staroj je uvijek teško padala. Kao i sve majke, ili bar većina njih, nekako se osjećala odgovornom i za ono što ispod njenog zaštitničkog krila nikako nije moglo stati; za sve moje loše odluke, krive izbore, nesretne ljubavi, sretno naciljane promašaje. Sada, i za moju nezaposlenost. Bilo mi ju je malo žao, pa sam smekšala ton.

– I odakle ti uopće taj izraz, streha? To je tako retro. K'o da sam nekakva spokojna domaćica koja živi u nekakvoj, štajaznam, kućici, okruženoj ružama penjačicama, pobogu. Danas ti strehe, onakve, više ne postoje, mama. Postoje samo stakleni zidovi i fasade na kojima svoje dane odkapavaju klima-uređaji. Ne bi me čudilo da u skoroj budućnosti od njihovog kapanja u podnožjima zgradurina niknu metalni stalagmiti.

Okrenula sam joj leđa ostavivši je da pokuša vizualizirati čudovišne metalne stalagmite i gurnula pepeljaru pod slavinu. Ponekad mi se činilo da su se svi moji novi počeci sveli na to da sljedeću cigaretu ugasim u čistoj pepeljari. Nakon svakih pet, šest popušenih cigareta, ustajala sam i prala pepeljaru. U toj sam gesti čistunjske opsesivnosti s pomoću nekih čudnovatih mentalnih procesa pronalazila tragove izgubljenog dostojanstva. Kao, može mi se svašta prigovoriti, ali se mora priznati da svoje cigarete gasim u savršeno čistoj pepeljari. Ja sam jedan uredni ovisnik. Ovisnik picajzla.

Mama me promatrala pogledom u kojem su se ispreplitali ljutnja i sažaljenje. Kad je sposobnost nošenja sa životnim bitkama u pitanju, ona je bila general, a ja uspaničeni, hiperemotivni vojnik dezertier.

Dva dana poslije, laste su opet dolepršale, prateći se u letu kao dvoje pustopašnih klinaca koji u parku, sudarajući se, jure za nepredvidljivom loptom. Zatekle su me za kompjuterom (na stranici tražimposao.hr), kao i zadnji put, i,

ignorirajući moju mrzovoljnu prisutnost, ispunile prostor bezobraznom, neprikladnom količinom vedrine. I nisu samo napravile krug. Jedna se smjestila iznad ulaznih vrata na kutiji od zvonca, a druga na držač zavjese, na jedva metar od moje glave, dobacujući se cvrkutima iskusnih tračerica. (Mamu je uvijek nerviralo kad sam držač zavjese nazivala – držač zavjese. »Bonogracija, bonogracija se to kod nas zove«, ispravljala me vrteći glavom. A ja to nisam mogla izgovoriti jer je »bonogracija« bila na mojoj listi riječi koje ne pristaju svojoj stvari. Kako itko normalan može jedan obični drveni štap duljine od metra i pol do dva, na kojemu nešto visi, nazivati tako cifrastom riječju? Molim te, bonogracija? Imala sam ja i listu imena koja ne pristaju svojim ljudima. Doduše, na njoj je bilo malo toga zapisano, jer sam imena koja ne pristaju uporno zaboravljala i njihove ljude nazivala drugim imenima, onima koja su im savršeno pristajala. Na primjer, upoznala sam gospođu koja se zvala Iris, tihu, melankoličnu sjenu od žene koja se rijetko i sramežljivo smijala. Kad bi joj se ponekad neki osmijeh i omakao, brzo bi ga zamračio očiti osjećaj krivnje zbog te nenadane raskalašenosti mišića lica. Nju sam prekrstila u Senka, jer sam imala tetu koja se tako zvala i koja je svijetom također lelujala kao sjena koja se boji vlastite sjene. A Iris? Prava vlasnica tog imena je bila moja najbolja prijateljica iz rane mladosti i sinonim za životnu radost, polet i, najvažnije od svega, smijeh. Iris je bila hodajući, puteni smijeh, smijala se kao da nikada neće, recimo, umrijeti. Smijala se, u stvari, tako čisto i tako svjetlucavo kao da se nikada nije ni rodila.)

I jednako kao što riječ bonogracija ne ide uz drveni štap, tako ni ove dvije leteće, pernate brbljavice nisu išle uz moj život. Djelovale su tako slobodno. Ne, one su bile sloboda. Sve ono što ja već odavno nisam bila, mogla, znala. Ne možeš biti slobodan kada si praznih džepova. Pustimo priče. Cvrkutale su prpošno, premještale se sa predmeta na predmet kao da su doma, garnirajući cijelu tu predstavu brzim, oku skoro neuhvatljivim preletima preko namještaja. Da su se mogle još i smijati, smijale bi se kao Iris. Bila sam zbunjena. I moja bonogracija je bila zbunjena. Ovo bi sad već trebalo možda sa neke znanstvene strane proučiti, mozgala sam. Dobro, ptice dolaze ljudima. Lastavice rade gnijezda pod tim, hajd', strehama. Galebovi kradu ribarima ulov. Golubove možeš skoro hraniti iz ruke. Ali nikada nisam čula da ptice ljudima dolaze u posjet. Bez zadnjih primisli, ili planova da se tu skrasi, ili nahrane. Ove dvije su dolazile na druženje, nenajavljene i uvjerene da će biti dobrodošle, kao što si uvjeren kad baneš na kafu susjedi s kojom si »u dobro«.

Po mojoj nevoljkoj procjeni, laste su se do sada pojavljivale u razmacima od po pet, šest dana, i kad se taj ritam jednog dana prekinuo, taj dan kad laste nisu došle, malo sam se uznemirila. Štoviše, osjećala sam i izvjesnu dozu uvrijeđenosti.

Izlazila sam na balkon, pušila i pravila se da ravnodušno promatram nebo i obzor. Nekoliko puta sam čak i pogledala na sat. Kao da imamo dogovor. I ništa.

Mama je svratila sutradan popodne a ja sam se bacila na nju kao što se lav baca na antilopu iz zasjede, odlučna u namjeri da joj svojim cinizmom, likujući, dokažem kako nikakvog znaka nije bilo, kako su laste potpuno zakazale, zaboravile me i otišle k'o da nikad tu i nisu bile.

– Pogledaj – rekla sam crtajući rukom široki luk i pokazujući ničim ometeni zrakoprazni prostor moga stana. – Nema ih.

– Koga nema? – upitala je zastavši malo.

– Njih. Lasta! Nema ih! A vidi, ostavila sam širom otvorena balkonska vrata. I prozore! Pa dolazile su svakih pet, šest dana, znaš to. I sad ih nema. Izlazila sam na balkon, nisu niti blizu kuće proletjele. Toliko o tvojim znakovima, vjeri i optimizmu!

Digla je obrve, a u očima joj je bljesnula iskra veselja.

»A ja sam mislila da ti više ništa ne čekaš?« rekla je, nasmijala se s nekim olakšanjem i zadovoljno se odgegala niz hodnik.

Gledala sam za njom zatečeno, a u mom, mislila sam, praznom džepu, kao u gnijezdu, pulsiralo je toplim ritmom ptičjeg srca, jedno malo, izdajničko zrnice nade.

Ružica Gašperov

POLAGANO SPUŠTANJE OŠTRICE

Ležim razapet u mračnom prostoru. Leđa me bole. Ruke i noge mi bride tamo gdje ih steže remen. Iznad mene se prijeteća oštrica, nečega što izgleda kao nož, spušta polako i tiho. Škljocaj se začuje svakih, pretpostavljam, sat vremena. Jedino svjetlo je upereno u nju.

Marjorie – rekao sam joj prije nekoliko dana – ne možemo više ovako.

Tako! Ja mogu i hoću. Ne želim ti dati rastavu. Sad kad sam ti odgojila sinove, istrošila se, ostarila...

Metalni zvuk pokretanja zubaca, sve utihne, zatim – klang! Spustila se još centimetar. Hoće li netko prekinuti ovu neukusnu šalu?

Dobio sam tog psa za deseti rođendan. Otac ga je kupio u vojnoj bazi gdje je radio kao kuhar.

Tvoj je. Čuvaj ga i brini o njemu inače ga dajem za sapun – rekao je i suho me poljubio u obraz.

Često sam razmišljao o sapunu i bi li ga stvarno odveo tamo, gdje god to bilo, da je Hund uživio dovoljno dugo. Krepao je treći dan. Plakao sam u šupi iza kuće. Otac nije volio suze.

Nisi ti kriv – rekao je navečer dok je slasno mljackao mesnu pitu.

Zašto je umro? – trudio sam se da ne zaplačem.

Nije umro nego krepao. Bio je star.

Zašto si mu kupio starog psa? – upitala je majka tonom mrtvačevih otkucaja srca na elektrokardiogramu.

Bio je jeftin.

Ali, starog psa? – tiho će majka.

Htjeli su ga uspavati – tresnuo je otac salvetu o stol, odgurnuo sjedalicu i ustao.

Klang! Još jedan sat života potrošen na glupa razmišljanja *što bi bilo da je bilo*. Sad je ionako gotovo. Imam pola dana ili malo više i nemam o čemu razmišljati osim o svojim propustima. Možda je i bolje tako. Ne usuđujem se misliti što će se događati u sljedećim satima.

Veselio sam se odlasku u mirovinu. Kinjili su me, progonili, tražili da se s njima družim. Prije odlaska sam obrisao sve programe u svom kompjuteru.

Anthony, stari, kako je u penziji? – iz slušalice je vikao moj bivši šef.

Dobro.

Baš mi je drago, – ushit mu nije splašnjavao.

Što trebaš?

Slušaj, stari, htio sam te nešto pitati. Gdje si spremio sve iz svog kompjutera?

Obrisao.

Što?!?

Obrisao.

Sve?

Sve.

Mi ćemo te tužiti, znaš?

Klang! Jedina korist od ove oštrice je što moja bivša firma neće imati koga tužiti, nasmijao sam se, a zatim je iz mene provalio luđački smijeh i nisam se mogao zaustaviti.

Jebeni dupelisci! – urlao sam u mrak. – Tražite sad po papirima ono što ste mogli pronaći jednim klikom! Ahahaha! Žao mi je što neću vidjeti strku kad šef objavi što sam napravio.

Možda moj šef stoji iza ovoga. Ne bi me iznenadilo.

Koraci. Nešto željezno padne na pod. Vrata se s treskom zatvore i ponovno se vrati tišina.

Tko je tamo?

Tišina. Vjerojatno je propuh. Sve je opet mirno. Klang! Stresem se od iznenadnog zvuka. Trebao sam odavno dati otkaz, prodati vražju kućerinu i otići u brvnaru. Život je tamo jeftin. Ne trebam glumiti imućnost. Kvrugu i status i moja vječno nezadovoljna žena i sinovi! Oba sina.

Ned! – sine mi. Ned stoji iza ovoga. Od malena je bio bezobziran, pun bezrazložnog bijesa. Osjetili smo olakšanje kad je odrastao i odselio, dok nije jedne noći došao k nama i, s pištoljem u ruci, tjerao nas da kuću prepíšemo na njegovo ime.

Spusti pištolj i odlazi! – povikao je Ted s vrha stepeništa gledajući brata preko nišana poluatomske puške.

Ned je bio grubijan samo prema nama. Bojao se Teda, pa je stavio pištolj u džep i pijano odbauljao kroz vrata.

Vi bi mu poklonili kuću? A ja? Što sam ja? – vikao je Ted.

Stoji li Ted iza ovoga? Ta, bio je u Afganistanu i tko zna što je sve tamo doživio. Klang! Oštrica se nezaustavljivo spušta. Što će biti kad dotakne odjeću? Hoće li biti dovoljno čvrsta da je i probuši? Možda je tu moj spas.

Ant – rekla je navlačeći haljinu preko kombinea – ovo postaje previše opasno. Ne brini. Nitko nas ovdje neće pronaći.

Robert je počeo zapitkivati.

Laži. Vjeruje ti. Neće nikad shvatiti. Dođi!

Iduće je srijede Robert razvalio vrata motelske sobe. Ostavio me raskrvavljena nosa i s modricama koje su počele dobivati boju i oblik. Kasno navečer sam se išuljao iz sobe, pretrčao preko parkirališta i skrio u tamnu unutrašnjost automobila. Kako ću Marjorie objasniti modrice i, vjerojatno, slomljen nos? Nema drugog rješenja nego sletjeti automobilom u kanal pored puta. Osiguranje će nadoknaditi štetu.

Klang! Možda Robert stoji iza ovoga? Dosta! Dosta tog glupog razmišljanja! Moram misliti pozitivno. Što ću uraditi sa svojim životom kad se oslobodim? Odselit ću od Marjorie. Eto joj kuća i sve u njoj. Meni je dovoljna brvnara dok god u njoj imam internet. Sjedit ću za kompjuterom i predstavljati se djevojkama kao

mlad i zgodan muškarac. Daleko od dosadne svakodnevice a tako blizu mladosti i ljepoti.

Klang! Osjetim pritisak oštrice na lijevoj strani grudi. Za sat vremena ću doznati je li dovoljno jaka da probije odjeću. Ako probije, što onda? Jedanaest centimetara do srca. Jedanaest sati života, a ono najbolje sam propustio. Radio sam, strahovao, trgovao a zabavio se nisam nikad. Nije to pošteno.

Ima li koga? Ovo postaje suludo!

Tišina pritišće neumoljivo. Suze me guše, pa poteku.

Molim vas, ne činite mi ovo – plačem. – Preklinjem vas. Dat ću vam sve što hoćete samo me odvezite.

Sve, baš sve? – začujem prigušeni glas iz mraka.

Sve. Ništa mi ne treba osim golog života.

Razmisli – vrata se tiho zatvore. Još jedan Klang! i pojača se pritisak na mojim prsima.

Hvata me panika. Za sat vremena će poteći krv i teći će deset sati. Ako budem imao sreće, iskrvarit ću prije nego mi oštrica probode srce. Što sam ono čuo o umiranju kad krvariš? Obuzme te san, zaspeš i ne probudiš se. Ne. To je smrt smrzanjem. A krvarenje? Valjda si sve slabiji i slabiji dok ne izgubiš svijest. Ne želim umrijeti. Sada, kad mi je smrt toliko blizu, više no ikad želim živjeti. Sve, sve ću im dati. Neka vrag nosi sve. Važno je ostati živ.

Po blagom strujanju zraka osjećam da su se vrata ponovno otvorila. Čekam. Ne događa se ništa, osim još jednog Klang! Stresem se od jeze, a pritisak postane neugodno jak.

Jesi li se spreman svega odreći? – progovori mrak.

Jesam. Ništa mi ne treba. Uzmi kuću, novac, auto, sve, baš sve. Meni je dosta brvnara; osam kvadrata u nedođiji.

A, a, neće ići tako.

Ali, moram negdje živiti.

Možeš i na ulici.

A moja žena?

Tvoja žena, tvoj problem.

To će je ubiti. Mislim, život na ulici. Nije ona za to.

Kad si ubio moju, zašto ne bi i svoju.

Tko ste vi?

Nikad me nisi upoznao, ali si upoznao moju kćer, zaveo je i ostavio. Pokušala je sebi oduzeti život.

Molim vas, to je nesporazum. Ne poznajem vašu kćer i nikad nisam zavodio djevojke.

Jesi. O, itekako jesi! Predstavio si se kao zgodni mladić, zavrtio joj glavom, obećavao sve i svašta, a onda izbrisao profil.

Ali, to je bila šala. Malo sam se zabavljao. Ništa naročito.

Tvoja je zabava poslala moju kćer u ludnicu, a njenu majku u grob. Sad ću se ja malo zabaviti. Vidiš, ono kad sam ti rekao da ću te osloboditi je, ustvari, bila šala. Pronaći će te već netko. Zalazi li itko osim tebe u ovu brvnaru? Želio si provesti ostatak života u njoj, pa računaj da će ti se ta želja i ostvariti.

Klang!

Katja Grcić

DESET TISUĆA STVARI

Bila je umorna. Ležala je na krevetu i razmišljala o Radovanovom portalu o kojem je nedavno čitala i o osam zgrčenih, kamenih figura koje svu težinu konstrukcije nose na svojim ramenima. Činilo joj se da ga osjeća, taj teret, od jučer i od sutra, nimalo svjež, nimalo razložan. Jesu li sve prilike već propuštene?

S trideset i tri godine imala je dijete, stan i velike zelene oči. U očevoj firmi je radila još od fakulteta, popuštajući nerijetko njegovim poslovnim vizijama. Nije imala račun u banci, jer je njen potpis bio na spornim poslovnim dokumentima, koje ju je otac svojedobno molio da potpiše. Nosila je crno, sivo i bijelo, ponekad dizajnerski detalj u boji, sve usklađeno i odmjereno, nigdje nije prolazila nezapaženo.

Dijete je imalo pet godina i ponekad je lupalo vratima kupaone i govorilo: »Stvarno si me razočarala!« ili »Ne mogu te više slušati!« Imalo je razne stvari na Hello Kitty, na točkice i na prugice, pravo *kawaii* dijete, slatko do iznemoglosti.

Nekad su zajedno pekale kolačiće i pile čaj, nekad su trčale po kiši pokušavajući uhvatiti taksi. Često je dugo raspravljala preko telefona i govorila djetetu: »Mama sad razgovara, igray se tamo.«

Projektiranje već osmišljenih, dosadnih kuća za odmor, čiji su budući vlasnici često inzistirali da ovo bude tako, a ono onako, zatim legalizacije stanova, kuća i

poslovnih prostora, i sada još ta dosadna mjerenja. »Sve jedno bolje od drugog«, govorila je.

Ponekad je razmišljala o tome kako bi bilo super imati kakav *concept store*, s lijepim stvarima, odjećom, nakitom. I slikama, zašto ne? Malu umjetničku koloniju u centru Zagreba. Ponekad je šila. Krpene torbice, šalove i haljine na preklap poklanjala je sebi ili prijateljicama.

Odjednom, žustro se digla iz kreveta, htjela je što prije završiti sa svim i popodne ići u park s Mašom i Tomijem. Ali ništa nije išlo glatko to jutro. Staklo na autu je bilo zaleđeno i trebalo joj je više od pola sata da sastruže snijeg i led. Kad ga je končano upalila, već je bila iscrpljena. Vožnja je trajala kratko i brzo je pronašla zgradu. Kad se približila ulaznim vratima jedna ih je starija gospođa polagano odgurnula iznutra, dobro jutro, dobro jutro i izašla van.

Stan je trebao biti na trećem katu i na vratima je trebalo pisati Macanović. Ali nijedan od stanova na tom katu nije imao to prezime. Stala je prebirati po velikoj torbi na desnom ramenu na kojoj je pisao *Far from Russia, close to Italy*. Kad ju je prvi put ugledala u trgovini pomislila je da bi bilo još bolje da piše *Far from everything, close to nothing*. Izvukla je mali crni rokovnik i otvorila ga negdje po sredini da još jednom provjeri adresu i broj. Za prezime je bila sto posto sigurna. Gavellina trideset i osam, pa to je to, jebemu. Opet je prošetala od jednih do drugih od ukupno četvora vrata. Hm, na ovima ne piše ništa, možda su ta, pomisli. Nakon kraćeg oklijevanja ugura jedan od ključeva u bravu. Ništa, ni lijevo, ni desno. Nakon što je ugurala drugi, učini joj se da netko stoji s druge strane vrata. Nije bila sigurna, ali osjetila je da nešto nije u redu. Brzo izvuče ključ i ukipi se. Zatim, gotovo instinktivno pokuca. S druge strane netko je također gurnuo ključ u bravu i okrenuo ga. Ponadala se da će se vrata sada otvoriti i da će imati priliku ispričati se što je pogriješila i usput pitati za taj stan Macanović. Ali nije se dogodilo ništa. Dakle netko je unutra i upravo se zaključao, pa ne mogu vjerovat. Sad i nju uhvati neka nelagoda, što ako je to skroz krivi stan i sad tu ljudima čačkam po bravi, možda je dijete unutra i sad se prestrašilo, ili neka bakica, ili prolupali branitelj s kalašnjikovom upravo uperenim u mene, isuse bože. Okrene se i sjuri niz skale. Ispred zgrade opet stane prebirati po torbi iz koje pobjedonosno izvadi cigarete. Dok je ispuhivala oblačiće dima i nervozno cupkala lijevom nogom, svjetla su se gasila jedno za drugim i grad je tromo i nevoljko ustajao iz kreveta.

* * *

»Sto posto je Gavellina trideset i osam, pa reko sam ti!«

»Al nema tog prezimena!«

- »Kak nema? Jesi išla na druge katove?«
 »Koje druge katove, pa ima ih deset, što je tebi?«
 »Pa jesi pogledala jel piše to prezime dolje na portafonu?«
 »Dobro, jel ti stvarno misliš da sam ja retardirana?«
 »Ne mislim, Darija, ali taj stan mora bit tu.«
 »Ali kad ti kažem, u tom jednom u koji sam probala uć' je očito netko.«
 »Pa onda se vrati i lijepo pozvoni da vidiš ko.«
 »A šta ako je neki luđak unutra?«
 »A ništa, onda ću ja ostat bez kćeri.«
 »Samo se ti zajebaji.«
 »Neće bit luđak, ajde, ne žive u tom kvartu luđaci.«
 »Ti znaš u kojem kvartu žive luđaci.«
 »Pa znam, u mom.« Prigušeno se nasmijao.
 »Dobro, ajde, prerano mi je za tvoj humor.«

Kažiprstom dotakne ekran mobitela i veza se prekine. Ona se gospođa upravo vraćala. U ruci je nosila zeleno-crvenu vrećicu. Čudno ju je pogledala i prije nego li je išta rekla, Darija je preduhitri: »Znate li možda jel tu u vašoj zgradi ima neki stan Macanović?«

- »Kako molim?«
 »Macanović, obitelj Macanović? Jel znate jesu živjeli u vašoj zgradi?«
 »Macanović, hm, mislim da ne. Ali znate, ja vam slabo pamtim imena, da mi ih opišete sigurno bi se sjetila.«
 »Da, al ja ne znam kako oni izgledaju. Znate, ja samo moram izmjerit stan.«
 »Njihov stan?«
 »Da, njihov stan. U kojem oni više ne bi trebali bit, naravno.«
 »A kako ćete ih onda naći?«
 »Pa ne trebam njih naći, nego samo stan.«
 »Aha, samo stan...«
 »A ništa, pogledat ću ponovo« – reče Darija i strpljivo pričekala dok staričina drhtava ruka ne oključa ulazna vrata.
 »Mogu pitat gospođu Jurinov s prvog kata, ako hoćete, možda ona zna.«
 »Ma ne treba, hvala. Snaći ću se.«
 Vratila se na treći kat i opet stala pred vrata bez imena. Zvono nije radilo. Pokucala je, sad nekako laganije nego prvi put. Iznutra se nije čulo ništa.
 »Halo, ima li koga? Treba mi samo jedna informacija.«
 I opet pokuca, sad malo jače.

Učini joj se da se netko opet približava vratima, a onda i da je oprezno posmatra kroz špijunku.

Naposljetku, vrata se otvore, ali samo do dužine lanca na bravi.

Kroz uski otvor promatrala su je dva ukopana smeđa oka koja su na licu obraslom dlakama duboko i čvrsto zauzela svoj teritorij.

»Dobro jutro«, tiho će Darija i učini joj se da joj glas podrhtava.

»Što vam treba?«

Ton njegovog glasa bio je neutralan i zbog toga se Darija osjeti malo manje nelagodno.

»Tražim stan Macanović, koji bi trebao biti prazan. Moram ga izmjeriti, za banku, znate.«

»Za koju banku?«

»Pa ne znam za koju banku, ne radim ja za banku, ja sam samo došla izmjeriti stan.«

»Nema ovdje nikakvih Macanovića.«

»Pa znam, ali znate li možda jel netko odselio u zadnje vrijeme?«

»Nitko nije odselio.«

»A kako se vi zovete?«

»Ja sam profesor Macanović.«

U tom trenutku muškarac ju je pogledao izravno, jednim od onih pogleda koji su jednako ludi koliko i sigurni u svoj razum. Ona na to ne odgovori ništa, samo stisne usne i blago podigne desnu obrvu. Učini joj se da je on možda predavao na građevini, s koje se nakon prve godine bila prebacila na arhitekturu.

»Vi ne biste trebali biti tu«, progovori ona, gotovo autoritativno, nakon nekoliko trenutaka nelagodne tišine.

»Ni vi gospođice, pa što sad?«

»Ali ja moram biti tu, jer moram izmjeriti vaš stan.«

»To više nije moj stan.«

Ona uzdahne i pogleda u stranu.

»I što ćemo sad?« – upita ga.

»Ne znam«, odgovori nepoznati čovjek.

Uočila je da je bos i da su mu nokti na rukama savršeno uredni.

»Možemo razgovarati«, reče on ravnodušno.

»Razgovarati? Pa nisam baš došla na razgovor, znate.«

»Pa nisam ga ni ja jutros očekivao.«

»Ovo je za poludit« – promrmlja ona sebi u bradu i lijevom rukom rastvori čeljust svoje velike torbe.

»Ajmo ovako, ja ću vas pustiti da izmjerite stan, ali odradit ćemo i jedan razgovor.«

»Razgovor o čemu?« – upita ona ne dižući pogled s mobitela po kojem je sada nervozno prebivala.

»O brojevima.«

»O brojevima?«

»Pa da. Došli ste ovdje mjeriti, zar ne? Mislim da tema nije van konteksta.«

Ovaj je potpuno lud, pomisli ona.

»Ok, možemo o brojevima, zašto ne? Oćete me sad pustiti unutra?«

»Svakako«, odgovori on udobrovoljeno i širom otvori vrata.

Stan je bio prazan, bijelih zidova. Imao je veliku terasu s drvenom nadstrešnicom. Parket je bio skupocjen, to je odmah primijetila. I njegove cipele uredno složene desno od ulaznih vrata.

»Koji vam je najdraži broj?« – upita on, vidno zabavljen novonastalom situacijom.

»Sedam«, ispali ona bez razmišljanja.

»Znao sam.«

»Kako ste znali?«

»Pa znao sam, na vama je sve nekako sedmasto.«

»Što vam to znači?«

Izvadila je disto i fotoaparat, torbu je oprezno odložila na pod.

»To znači da težite savršenstvu.«

»Ooo da, i evo kako ono u praksi izgleda«, dobaci ona cinično. Zatim čučne, namjesti uređaj za mjerenje na pod, usmjeri ga prema drugoj strani i stisne tipku na kojoj je pisalo ON. Laserska točkica pojavi se na zidu nasuprot nje, a na ekranu se ukaže broj sedam.

»Sedam je divan broj, to biste trebali znati. Arapi su ga napravili tako da ima sedam kutova.«

»Mhm«, promrmlja ona jedva ga slušajući dok je ponavljala mjerenje, ali i nakon ponovljene radnje, na ekranu je stajao isti broj.

»Znate li da djeci u Iranu daju ime tek sedmi dan nakon rođenja?«

»Puni ste zanimljivosti, evo i moj se disto uživio u vašu priču.«

»Da, sedam metara. Znam, ja sam projektirao ovaj stan.«

»A da?«

»Da, i kad sam napravio tlocrt s kojim sam bio najzadovoljniji moja je žena upitala da koliko ima od kuhinje do spavaće sobe. Sedam metara, reko sam joj. A znate što je ona na to rekla – predaleko je, nećemo moći razgovarati dok sam ja u kuhinji, a ti u spavaćoj.«

Na to se blago osmjehnuo, a licem mu je preletjela crna, raščerupana ptica nalik na nostalgiju.

»Ali ste ipak ostavili tako kako je?«

»Ma da, nije mi se dalo sad sve ispočetka. Reko sam joj, a zašto bi ja bio u spavaćoj, a ti u kuhinji, izbjegavat ćemo takve situacije.«

Darija se nasmije, a zatim upita: »A gdje vam je žena sad?«

»Sedam metara ispod zemlje.«

To rekavši bolno uzdahne. »Možda sam ipak trebao izmijeniti tlocrt.«

Darijino lice poprimi naučenu grimasu. »Žao mi je«, rekla je i naslonila se na zid. Kao da je posrijedi neka igra premještanja, on odšeta do balkonskih vrata i ispred njih sjedne na pod.

»Projektirao sam i vikendicu za nas dvoje, na Perjavici. To sam radio skoro deset godina.«

»I sad tamo živite?«

»Ne, ne, na žalost ne. To sam radio za nas dvoje, da tamo zajedno ostarimo. Napravio sam i trideset metara šetnice. Zezali smo se da ćemo se tu na kraju vozati u kolicima. Moja kćer ju sad prodaje, hoćete kupit?«

»Bi rado, samo ne znam s čim. A što je s ovim stanom, ako smijem pitati?« I dalje je mjerila, ali sad je počela okretati glavu prema njemu dok bi on govorio.

»Ništa. Jednostavno sam prestao voditi firmu nakon što je umrla. Dok je Ena, moja kćer, shvatila što se događa, već je sve bilo pod ovrhom. Osim vikendice. A i to bi došlo na red, da ona nije reagirala.«

»I što sad?«

»Ništa, što bi bilo.«

»Pa gdje sad živite?«

»Živim kod Ene. Odem svako toliko, da se ona malo odmori.«

Usljedi trenutak tišine. »Čini mi se da smo odlutali od teme«, reče Darija i sagne se pokraj pregrade koja je očito imala funkciju šanka.

»O, pa lako se mi vratimo na brojeve. Ovaj stan je pun brojeva.«

»Stvarno?«

»Kako da ne, pa gle, trinaest nosivih zidova, pet pregradnih, četiri prozora, jedan balkon i dva čovjeka, zar to nije gomila brojeva?«

»Hahaha, da, sve ste izbrojali«, čuo je njen glas iz kuhinje isprekidan škljocanjem fotoaparata.

»Nema stvari, pa mi to olakšava brojanje.«

»Što ste rekli?«

»Ništa, ništa.«

Dok je mjerila spavaće sobe, ustao je i izišao na balkon. Hladni, oštri vjetar poigravao se s njegovom kosom, koja, iako prošarana sjedinama nije izgubila ništa od svoje gustoće. Nosio je crni kaput i sivi, kratki šal. Lice mu je bilo napušteno,

kao i mnoga lica, uostalom, ali to nije imalo veze s godinama. Ruke je ugurao u džepove kaputa.

Čuo je kad se vratila u prostoriju. Okrenuo se. »Jeste gotovi?«

»Još samo kupaona i to je to. Onda vas ostavljam da meditirate.«

»Ok.«

* * *

Kad je završila, stala je na sredinu sobe. Ispod ruke je stiskala fascikl s papirima.

»Eto, to bi bilo to.« Sad joj je u glasu bilo olakšanje, neka druga boja.

»Bilo mi je drago.«

»Također.«

»Čuvajte se stvari«, rekao je rukujući se s njom na balkonskim vratima. »Slaba je utjeha koju nam pružaju, a ogroman prostor koji zauzimaju.«

Na trenutak, učini joj se da ga je podcijenila. Nije znala kako, ali nešto je bilo, neka ladica u koju ga je strpala. »A brojeva?« – upita ona osmjehujući se.

»Brojevi vam neće ništa«, mirno će on, »osim što će vas nadživjeti. Kao i stvari, uostalom.«

Dok je izlazila, vidjela je da joj okreće leđa i nepomično zuri van. Pažljivo je zatvorila vrata. U hodniku, miris hrane, netko je počeo pripremati ručak. Iz nekog od stanova dopirala je glazba s radija. Prožme je čudan osjećaj u ramenima, kao da je netko nešto dignuo s njih i ona se strese. Bila je to samo sjena, tek naznaka nečeg što će doći, ali taj je dan bio još dovoljno daleko da se ne prestraši.

Dunja Kalilić

PORUKA

Sjela je za prvi slobodni stolić. Okrugli. Više voli takve, okrugle. Ne određuju ti točno mjesto.

Vadi mobitel iz platnene torbice, drži ga objema rukama. Gleda dolje, počinje tipkati. Sitne kovrče prekrivaju joj dio čela i obraza. Bljedolika je. Tamna crvenosmeđa kosa, usprkos razigranim kovrčicama, u kontrastu smireno uokviruje njezino lice, ističe bljedilo.

Prilazi joj konobar, nakratko podiže glavu prema njemu, naručuje. Nastavlja tipkati po mobitelu, na trenutke zastaje, dodiruje kosu, opet tipka, ne diže glavu. Konobar joj donosi kavu, ona uzima žličicu, površno zahvaća dio pjene s vrha i stavlja u usta.

S gornjeg kata u kafiću vidi se pjena na šalici. Kuša li? Ili se tek tako samo poigrava s drhtavim bjelkastim valom na tamnoj podlozi tekućine. Tek toliko da ispuni pokret. Uvijek je isti, taj njezin pokret, ali ipak nov. Sve ono ponovljeno, ipak je novo. Novi je dan, kasno jutro, kad ona obično ide na kavu. Ne dolazi često u ovaj kafić. Ne voli što postoji i taj gornji kat, manje je intimno, ali danas je bila u blizini, pa eto, nekako joj je bilo zgodnije. Načas je podignula glavu, dodirnula pramen na čelu, pogledom brzo preletjela prostor oko sebe i vratila se mobitelu. I ruke su joj blijede.

Čeka li nekoga? Zašto ne zadržava pogled? Zašto ne pogleda gore? I tu su okrugli stolići, manje ih je nego u donjem dijelu kafića, ali nema ni jedno slobodno mjesto. Mnogi više vole gornji kat, sve se bolje vidi, vidiš ulazna vrata, znaš odmah tko je ušao i možeš odlučiti hoćeš li ga pozdraviti ili ne.

On je ušao među prvima. On pije dvije kave. Najprije malu običnu, bez mlijeka, a onda nakon pola sata naruči veliku s mlijekom. To je ona koju pije polako. I gleda, i prije i poslije gutljaja. Njemu su gutljaji tek suputnici za putovanja u pogled. Posljednjih se dana teže odlučuje u pogledu sudjelovati i očima, najčešće putuje mislima. I onda samoga sebe hvata u zamku, vraća se u stupicu samom sebi postavljenu. Muk je to zapravo, a ne stupica, ali on ne može priznati ni sebi ni supruzi. A htio bi. Ali kako će? Hoće li se nagnuti nad krevet i reći joj da ju je nedavno vidio, prije tri mjeseca... i pratio ju je, ne samo pogledom... I onda opet drugi put, u kafiću pored glavnoga trga, pa onda u uličici pored zgrade gimnazije, pa onda opet, pa onda danas... I sad. Nju. Gleda je. Svoju bivšu. Bivšu?! Blesava riječ za ljude; reći će to onoj kolegici, profesorici hrvatskoga. Ionako mu je sklona,

nekako, čini mu se, rado s njim ostane i nakon nastave, nedavno ga je pozvala k sebi na ručak, ali nije prihvatio poziv. Sutradan su otišli na kavu. Eto, kava je katkada zamjena za puno toga...

Zašto ne pogleda gore? Jer, onda bi joj pogled možda ipak zastao, i vidjela bi ga. On želi da ga vidi, ovako da ga vidi kako sjedi sam za tim stolićem u kafiću, kako je do njega prazna sjedalica, a vrijeme je nekakve stanke za predah u danu, za kavu svakako, možda i za kolač, ili sendvič ili... ma, svejedno za šta, glavno je da je sad stanka koja traje, uz kavu, uz tu kavu koju on pije već duže od sat vremena, njegova je stanka danas duža, subota je, uh!, subota je...

I nedavno su bile subote, sve one subote; je li danas *ona* subota?, pa će do bolnice negdje oko četiri, možda i ranije, ma, čekaj, ne treba danas do bolnice... Vidjet će, možda i treba, možda mu liječnik još ima što reći, nikad ti nije jasno, dijagnoza jedna pa druga, jedan liječnik pa drugi, pa hoće li kemoterapija, pa neće, hoće li...? Je li danas ona subota? Uh, kakva zbrka, gutni malo kave..., kad je naručio?, prije bolnice, poslije bolnice...

Svaki dan ista pomisao: mogao bi doći ranije, i Alma mu to kaže, zapravo ona ga to pita, a on uvijek iznova pokušava izreći novi izgovor, i dok ga izgovara, zna da ni ona ni on ne vjeruju nijednoj izgovorenoj riječi. On se trudi, svaki se put potruđi, ali ne možeš ti s riječima kako ti hoćeš! Ima dana kad su jače od tebe i potpuno te zarobe, i nije ti jasno odakle im ta snaga, nepodnošljiva, neživotna, a ti se boriš i hrvaš s običnim »žao mi je«, ili »sutra ću nastojat doć ranije«, a ne dolaziš ranije i nije ti žao. Zbog toga.

Žao ti je kad je vidiš na krevetu.

– Hoće li pomoći kemoterapija? – pitaš liječnika.

– Hoće... Nadamo se – odgovara liječnik, a ti ne znaš koji dio odgovora odabrati za odgovor.

Želiš i jedno i drugo, i hoćeš i nadaš se, već dugo, već predugo, katkada si svega sit, ali onda opet hoćeš, nadaš se, želiš da život bude pobjednik i tako sve ispočetka.

I sad bi mogao ispočetka. Ustati sa toga svoga mjesta, spustiti se na donji kat, približiti se stoliću, njezinomu, približiti se...

– Osjećala sam da mi je toliko blizak... – rekla je svojoj rođakinji.

– Koliko je to tvoje »toliko«? – upitala je rođakinja.

– Toliko da je moj... – tiše je odgovorila.

– Ha-ha!, da je tvoj?! – u smijehu je ponovila rođakinja.

Često se smijala njezina rođakinja. Ona nije imala kovrčavu kosu, već glatku, ravnu svijetlosmeđu, na krajevima boje brezine kore. Na krajevima... Na početku ne gledaš u krajeve, u sredinu se zabuljiš, ona ti je glavna, jasno vidljiva, gotovo

da se sjaji, u početku, i nije teško u njoj ostati. A o krajevima ćeš kasnije, oni nisu toliko važni i ne vidiš ništa čudno u tome što su drukčiji od sredine.

- Drukčiji je, promijenio se... – rekla je rođakinji, a ona je upitala:
- Odakle ti sad to?!
- Vidim, osjećam... eto...

Vidi, osjeća... eto... I tako svaki put kad ga se sjeti. I kad skriveni val izlijeće iz njezine nutrine. Uzdah? Ne može ga nazvati uzdahom. Uzdah nema ovu boju koju donosi njezin skriveni val, koji i stolić pred njom premazuje izvitoperenom drukčijosti.

Ona ne može drukčije. I sad dok sjedi tu za stolićem u kafiću, on je s njom, ne može ga izbrisati sa te prazne sjedalice koja do nje dežura svako jutro u kafiću dok ispija svoju kavu. I tako to traje, ne razmišlja više o godinama u tom trajanju, ono je ostalo bez ičega drugoga, trajanje je to, razmaženo, samo sebi posve dostatno, odslovkano od slova do slova kad je trebalo i naglas izgovoriti ne bi li se jače zapamtilo, brže zapamtilo, pa da se ne moraš vraćati unatrag. Unatrag... Eto, to ne može! Eto, možda je uspjela, uspjela je, više se ne mora, više se ne želi, više se ne može vratiti unatrag. Danas je drukčije danas. U sadašnjosti je, sjedi u kafiću, upisuje u mobitel poruku, kakvu poruku?, koju poruku?, kome piše tu poruku?, kako glasi ta poruka...?

Nedavno sam srela Alminu mamu. Ona mi je dala tvoj br. mob. Moja sućut za Almu.

Na njegovu mobitelu nema poruke. On sa sobom nema mobitel. Nema ga ni danas, ni sutra ga neće imati. On mrzi mobitel. I poruke...

Srce nije izdržalo, žao nam je...

preko mobitela poručio mu je liječnik. Ne onaj prvi... Drugi jedan, neki novi, samo jednom ga je susreo, gledao je u prostor pored njega dok mu je govorio da postoji nada... Nije mu povjerovao, ali svejedno se nadao. A nada je imala pogrešno ime.

Ostale su još jedna-dvije kapi kave na dnu šalice. Mora je nagnuti da ih popije. Ona voli taj zadnji dodir na usnama, taj zadnji okus na jeziku. Ona zna da nije zapravo zadnji, i da ga takvim samo zamišlja, svejedno uživa u njemu, lagano naginje šalicu, blago zabacuje glavu unatrag, ne dotječe joj crni sok, još mora nagnuti šalicu, još jače se i ona mora nagnuti prema natrag, zabaciti glavu prema natrag, jer želi i sad baš tako žudi za tom kapljom, onom koju ona zove zadnjom. Prisilila se voljeti stvari koje su zadnje, zadnji pogled, zadnji stisak, zagrljaj, ne zna zašto ih i danas još voli i slatko uživa u tome što voli nešto tako uistinu neželjeno, kažnjava li sebe samu time?, ono, kad je kazna nek' je kazna, ili, možda, njega kažnjava?, barem u svojim mislima, u tim i takvim poluludim i

gotovo mazohistički odabranim razmišljanjima, kad joj je isposnički svejedno jer je sama, kad joj nije svejedno, jer nije sama, ma, kakvi sama!, pa on je tu, pored nje je na sjedalici u kafiću, i kad zabaci još jače glavu, on će je dočekati i reći joj kako je bedasta, izvrnut će se!, ma, neće se izvrnuti, naslon je čvrst, samo je kosa, njezina smeđecrvena kovrčava kosa razigrala svoje pramenove, razletjela se oko njezine glave i lavica je, evo je, odjednom je lavica postala, ona, ona ista koja voli zadnje poglede, zadnje zagrljaje, poljupce, dodire, zadnje kapi, zadnje poruke... Zadnju poruku:

Nedavno sam srela Alminu mamu. Ona mi je dala tvoj br. mob. Moja sućut za Almu.

Kad dođe doma, razbit će on onaj mobitel na noćnom ormariću. Čekićem. Stući će sve s njega i u njemu unutra. Dobro će pročitati i provjeriti svako slovo i sve po redu stući! I guštat će gledati u slova koja nestaju, mrve se. I zadugo neće kupiti novi mobitel. Možda više nikada.

Eno je ustala, ide prema izlazu. Daj, digni se, glupane!, ustani sa sjedalice, zalijepio si se za nju od jutros!, miči se!, eno je, ide, ajme!, prošla je, uh!, ove blesave stepenice!, aha, je l' ono ona?, ma, čekaj, glupane!, nije to njezina kosa, ona blago valovita, znaš, ona što bi se tek pod tvojim prstima malo zakovrčala, pa ludo zakovrčala, pa ih nisi mogao, nisi ih mogao od nje, od te kose nisi ih mogao skinuti, odlijepiti od nje, od kose, od nje... A ona je ušla onda, druga ona, je ušla i donijela ti poruku, hm, uvijek te nekakve poruke, mrziš poruke, ali, čekaj, to nije poruka na mobitelu, to je bila izrečena poruka, riječima, riječima?, pa, da, pa ono na mobitelu ne zoveš riječima, ono su poruke, kao bez riječi, ma, šta bez riječi?, pa jesi li ti svjestan koliko tih riječi, poruka, riječi, stane u onu malu stvarčicu, ma, nije stvarčica, ima ona i svoje ime i mjesto danas, hej!, danas ima, ali jučer, ma ne baš jučer, ono, kad ste prohodali ti i ona, e, onda nisu bili još mobiteli, ovakvi nisu još bili, pa se poruke i drukčije prenosilo. I eto, zato je ušla, ona, druga ona, njezina rođakinja Alma..., znači li to na latinskom duša?, ma nije važno, ušla je i počela ti je govoriti poruku, i da je ona, to je sad prva ona, tvoja ona – Nina, uganula nogu, nespretno iz autobusa izlazeći, ma, daj, ti autobusi, kad će više oni niskopodni, je l' se tako zovu?, kad će više, pa da ljudi, putnici, više ne padaju, ispadaju van, lome se! Ali, nije slomila, samo uganula. Nogu. Nina.

Eto, to ti je onda bila poruka. A trajala je. Ta poruka. Brzo je to ona, rođakinja njezina Alma, izgovorila, ali svejedno je poruka trajala. I kad je odlazila, rekla je da igra dobar film, rado bi ga gledala. Tko? Pa, ona bi ga rado gledala. Ispričat će ga kasnije njoj, svojoj rođakinji Nini. Hoće li uzeti dvije karte?, pa će oboje skupa Nini ispričati, jer ona mora sjediti, zapravo poluležati, onako s nogom na malo povišenom, jastuk tvrđi jedan s kauča već joj je mama namjestila, i obloge mora

stavljati, ali rjeđe, sad je noga već bolje... Poslije kina će skupa do Nine, pa on može ostati i dulje ako poželi, ipak Nina mu je cura, hodaju već godinu dana, ali bilo bi joj drago kad bi i nju, Almu, poslije dopratio do kuće, jer već se oko šest smrkne, a film će trajati dulje, pa još dok Nini ispričaju sadržaj i, zapravo, cijeli film, a Nina sve to voli potanko, svaki kadar moraš joj opisati, i odjeću, frizuru, sve boje i sve... sve će to ona, aha, dobro!, ispratit će je, baš mu hvala!, dobar je, tako je dobar... ma, tako je...

Naglo je zaokrenula i za sljedeći ugao i opet joj se učinilo da je netko prati. Ono, ostane ti nekakav trag pogleda na ramenu, na tijelu, pa, sad ne baš na tijelu, više na kosi, hm, tijelo ti je pokriveno... Osim... Osim ako ne misliš na ono prije, na ono nepokriveno, ispruženo ono, njemu za dar ispruženo, za njega nepokriveno, i onda onako zajedno nepokriveni a zamotani, pa nezamotani a pokriveni... A lukavo jutro ti kuša trepavice, škaklje ih, preteške su, neće se podići, radije snivaju, lukavice san produžuju i sebi i tebi, a ti ne bi samo duži san, i vječnost bi ti, i obećaješ je samu sebi, njemu, i sebi i njemu zajedno, i to izgovaraš. To! To zajedno glasno izgovoreno, ostat će zajedno, vi ste zajedno, ne samo u tom trenutku potpune predaje tijelima, žilama kucavicama, samilosti mišićnih trzaja i drhtaja onih iznemoglih na rubovima do kostiju produbljenih, onih kapima znojnih uzdisaja u otkucaje pretvorenih, sokom vrelih dahtaja optočenih, pa ne znaš tko diše uz tebe, tko diše iz tebe, i uopće dišeš li ti ili tko drugi, ma, nije nitko drugi, ti si to još uvijek, dišeš, iako ti se čini na časak da nestaješ, slatko se topiš u nestanak i nije te briga što je to nestanak, sve je tako iznenadno slatko, mislila si da će biti posebno, ali ne tako i ne toliko slatko, i nisi znala da postoje putanje samo sladorom zaručene, i posljednjim zaveslajem prstiju pokušavaš zbiljno opipati začudnu plimu nadošlu iz najdubljeg nedohvatna izvora u tkivu, a on, izvor nedohvatan, tone u svoj bezdan i iz njega ti ježure svoje šalje. Ježure... Ježure... Puna ih je... Plaši je pomisao da netko hoda iza nje zato što je prati. Tajno. Ne voli tajne. Od njih nikakve koristi. Misliš da u sebi nešto imaš što je gotovo magično, i držiš to nešto o čemu drugi ne znaju i to je ono što bi trebalo biti dovoljno: da drugi ne znaju. Ti nisi za to, ti si za ono da se vidi, da se zna, svi neka znaju; pa on te voli, zaljubljeni ste, pokazujete svima onima koji vas znaju, koje vi znate, iako on možda s malo nelagode katkada, ili nesigurnosti, možda, no svejedno, nije isto to njegovo kao i tvoje, drukčije je, postaje i više drukčije, postaje... Drugo nešto postaje. Za to drugo nemaš imena. Ne želiš to ni zvati imenom. Ne želiš to ni riječju imenovati. Šutiš. Od toga dana o tome šutiš za sve buduće dane. I ime njegovo više ne izgovaraš. I ime njezino više ne izgovaraš. U tebi šuti sve prošlo i sve sadašnje, a ono buduće – vrijeme je već progutalo. I šuti. Vrijeme.

A ona poruka na mobitelu je isto šutnja, samo što on to ne zna. On sigurno misli da ti ono govoriš, a ti usne nisi ni pomaknula dok si je utipkavala. A drhtaj nije pomak...

Mogla bi se ipak okrenuti, i zastati, i pričekati časak i otkriti prati li te tko doista. Ali, kako ćeš sad stajati tu na ulici, i okretati glavu, zirkati u ljude kao nekakva luda, pokušavati glumiti kako nekoga očekuješ, tražiš...

Ona ništa više ne traži, sve je već našla i strpala u svoju torbu koju samo premješta s mjesta na mjesto i pred nikim je ne otvara. Jer čemu? Tko bi unutar torbe ugledao ono što ona u njoj vidi? Ili čuo glasove u njoj pohranjene u vremenu kad bi se i uši oradostile glasom? I njoj je sad već to teško čuti, pa katkada dugo prebire po torbi, traži, često se upravo ono traženo zgužva u kutke sasvim pri dnu, morat će torbi napraviti dvostruko dno.

Otvorila je patentni zatvarač i izvadila mobitel. Samo da pogleda je li... ma, ne gleda zbog, možebit, poruke, daj, zna ona, nego je li radi... taj mobitel je li radi, funkcionira, svašta i on podnese... Koliko joj je samo puta pao na pod, nestane joj datum, sat, vrijeme joj nestane, ma, zamisli kako ta mala stvarčica fino izbriše!, onda opet utipkaš, a ništa ne kažeš, i datum i vrijeme se vrate... Vrate se...

Možda bi se sutra mogla vratiti u isti kafić... Ali, što ako je netko stvarno prati? Strah ju je. Svakakve spodobе šetaju gradom. I kad ulazi u svoj stan, dobro se osigura da iza nje nema nikoga. Nikoga.

Evo je, ušla je. Nema nikoga. Otvorila je torbicu, čeprka, prevrće... Gdje je mobitel? Nestao... Nema ga... Izgubio se... Ajme, mora kupiti novi... ma, kako nije čula kad je pao?! Na mekano nešto je pao... to je to... mekano prigušilo mekano... Zašto joj suza ide, spušta se, pomalo je peče od nje stazica na koži...? Mora kupiti novi mobitel, žao joj je staroga, ma nije star, nije ga dugo ni imala, nekoliko mjeseci, čekaj, možda i godinu, sve skupa... Sve skupa, nije dugo, nije ni kratko... žao joj je, eto zbog toga je sad ta suza peče... Ili možda poruka... Ma ne peče poruka, ne, ne... Ustvari, ne može ni peći kad nije došla... natrag... ono: niti je stigla, niti je došla. Uh, tko je uopće izmislio to slanje poruka! Treba riječima, pravim riječima, iz grla, glasom svojim... eto, to je ono!, možda je bolje da neko vrijeme uopće i ne kupuje mobitel? E, možda to nije loša ideja... Ali, kako ćeš? Što ćeš, s rukama u kafiću što ćeš onda? S praznima, onako, golima... Osim šalice, žličice, vrećice šećera i čaše vode, ništa drugo za dotaknuti... Možda ćeš sljedeći put zamoliti i za koju kockicu leda... Da ti odgovori kad je dotakneš. Čaša da ti...

Eto, možeš to već sutra pokušati. U istome kafiću. U isto vrijeme. I baš te briga je li te tko prati. Kvragu i to! Možda bi za promjenu mogla na gornji kat. Možda je ondje kava drukčija...?

Marijan Komar – Braco

PARTIJA POKERA

Kaos. To je ono prvo, šta je postojalo i traje. Početak svega. Najprije je stvorio Pelazgu, a onda je Ona stvorila Svemir. Kaos, kao pravi kaos. Muško. Ušpricao je on i Geju, Tantar, Nikitu, Erbu i Erosa. Zaokružio. Reklo bi se »ovo je njegov otac i majka«. Specifična vrsta nepredljivosti.

A onda sam se stvorio. Ja. Titan.

Znate li što bi budisti rekli? »Majmunski mozak«. Ne zvuči da bi se s tim ponosio. Zašto oni baš tako kažu? Zašto majmunski mozak? Zato što skačeš s jedne na drugu, kao majmun s drveta na drvo.

Čim sam je vidio bila je kaos. Nije da sam se zaljubio, ali pod razno sam u jedan dan, saznao sve o njoj. I gdje. Šta. Kako. Eeee, kako. Teško da teže ne može biti. Srića da su mi Kron i Okean uskočili. Pomogla je i lozovača. 21 grad. Ona dva su digla ruke od mene, ali 21 grad je učinio, što ni bogovi nisu mogli. Jedino je mjesec bio hrabar. Snimao je sve, bilo mu je drago. »Perverznjak« rekao bih ja. More je sve na kraju ohladilo. Pogotovo mene. Ona je blaženo zaspala. Ja sam se obračunavao s lozom. Odužio se moru. Sve sam mu vratio. Brumao.

Geja me krstila Kronom. Dok sam vladao bilo je blagostanje. Nije bilo pravila. A onda se dogodilo. Ni Tifon mi nije mogao pomoći.

Mantala me ta nova Moja. Lako joj bilo, nisam joj vagao dušu. Opčarala me. Figura. Griva. Oči, crne. Sise, trojka. Rupica pupka. Rupica. List. Zglob. Sve. Ni dlake mi nisu smetale.

Sijao sam sjeme za razliku od Krona. On je pravio djecu i gostio se njima. Demetru, Heru, Hada, Hestiju, Pejilu... A onda ga žena zajebala. Progutao je kamen i kozu.

Što sam ja sve progutaio, bar da je bio kozlin. Pečeni.

»Ovo je Stana«, procvrkutala je moja rupica, list, zglob. Pružio sam ruku, nijemo, što sam mogao reći. Ona je rekla »Stana« 176, 90, 64, 90. Četvorka u sredini je kvarila ideal. Još kad se nasmijala i šestica joj je bila tamo gdje treba biti. Stamen a pravilna, šestica. I majičica. Bijela. Grudnjak neću spominjati. Nije ga bilo. Cipelice. Trika-traka..

»Reja, šta si mi ovo uradila«, iskesio se sav u grimasi, nakon šta je sažvakao rođeno »kao da mi je kamen pao na želudac«.

»Krone mili, opet si pojeo šta si napravio.«

»Eee, Reja, ne možeš ti nego prigovarati.«

Opet lozovača. 21 grad. Sati, oko 23,00. Stana zamotala glavu.

»Šta je« pita je moja.

»Boli glava.«

»I mora, kad je onaj tvoj opet na moru«, soli moja.

»Pička mu materina, rekla sam da, ako opet ode, da ću ga privariti.«

»Jesi li?«, radoznalo će, zna se tko.

»Vidiš da sam stegla glavu«, tu još uzdahne.

Ja šutim i gledam. Sad je bila u suknji do gležnjeva, koludrica. Sve sam snimio, ali moram biti lojalan onoj mojoj.

Metida, eeee Metida, koštala me. Skoro me otrovala, sve sam povratio. Sve sam ih ispljunuo.

Utočio sam tri. Stana je eksala. Moja iz dva puta. Ja iz tri. Zadimili.

»Moga te Marijan izmasirati«, predlaže, zna se.

»Moga me jebati, ne zajebaji«, nervozno će Stana.

»Fali ti.«

»Šta ima za pojesti«, radim kompromis.

»Nađi u frižideru.«

Ide treća runda i loze i Marlboro. Ja tučem pršut. Prešao sam na vino. Njih dvije ostale su na lozi.

Zeus je zajeban igrač. Svrgnuo je oca zajedno sa svojom braćom i sestrama. Ima ih previše. Čaća je rasipa sjeme. Nije zna stati na vrijeme. Atlantida, Epimetej, Metida, Okean, Prometej, Titana se riješio, strpao ih u aps.

»Čuješ?«, čuješ Stanu.

»Čujem«, čuješ moju.

»Ajmo se nagoditi«, predlaže Stana.

»Za šta?«

»Za Marijana.«

»Njega«, i tu moja pokazuje prstom na mene.

»Njega.«

»Kako?«

»Poker.«

»Koji poker«, moja poteže duvan, kreše, dimi, zna.

»Ako ja dobijem, moj je«, smješka se Stana. Vidi da je moja zagrizla, ali kao da se brani, traži izgovor.

»Pitaj njega, šta on o tome misli.«

»Pusti njega. Hoćeš ili nećeš?«, sigurna je u sebe Stana.

»Ti mene dobiti!«, skače mojoj adrenalin, ipak je ona u duši kockar.

Zeus je na kraju zeznuo Tifona. Nije mi samo jasno koliko su morali čekati da jedan drugog zajebu.

»Cure, da niste malo više popile?«, interveniram.

»Pa što ako i jesmo, kao da to mijenja šta na stvari«, Stana se smije.

»To ja kao stvar?«

»To ti kao ne godi? Pogledaj!«, tu podiže sise, »moja petica«, glavom pokaže na moju, »ili njena trojka, nema razlike, mala, mišaj!«

Kaos. Najprije je stvorio Pelazgu. A ona je stvorila Svemir. Pravo žensko.

Sara Kopeczky

ONO ŠTO JE OSTALO

Jutros me opet probudila tuga. Ali nešto je bilo drugačije. Umjesto radija koji je tata slušao svakog jutra, danas vlada tišina. Tata je sinoć otišao. Na odlaske sam već naviknula, ali ovaj put znam da se neće vratiti.

Probudila se i mama. Njena tuga stopila se s mojom, i postala gusta i neprozirna. Čini mi se kao da oko mene nije zrak, već voda, kao da se naš stan preko noći pretvorio u golemi akvarij u kojem se teško krećemo, a još teže čujemo jedni druge. Samo puštamo da nas nosi voda.

»Imaš još čaja u čajniku«, kažem, čisto da nešto kažem, ne gledajući je.

»Koliko?«

»Šta ja znam, bit će za jednu šalicu.«

Izlijeva preostalu mirišljivu tekućinu, i buni se. »Ovo nije ni blizu toliko!«

Prevrćem očima, a ona mi pokazuje dopola punu šalicu, iako je u njenim očima ona vjerojatno dopola prazna. Takva vam je moja mama. Govori: evo, pogriješila si količinu, a zapravo misli: *jesam ti rekla da si u krivu, jesam ti rekla da će otići*. Bojala sam se tog posljednjeg odlaska, onog koji uključuje konačno lupanje vratima i neosvrtnje za sobom. Dio mene priželjkivao je da se napokon dogodi, tako da više ne trebam strahovati. Jer ne možeš se bojati nečega što se već dogodilo. Sad, kad mi se želja ispunila, više se ne bojim, samo sam prazna. Ne znam kako se ponašati, kako joj pomoći, kako pomoći samoj sebi.

Uzimam šalicu čaja i bježim u svoju sobu. Želim slušati glazbu, ali ne mogu. Želim da želim slušati glazbu. Tako bi se barem prekinula ova nepodnošljiva tišina. Mislila sam da ću napokon prodisati kad tata ode, ali i dalje me guši u prsima, i dalje osjećam isti pritisak, samo je nijansa drugačija. Čujem mamu kako lupa posuđem u kuhinji, kao da istjeruje nevidljivog duha. Moja mama paradira kroz život tvrdoglavošću vojnika koji zna da je bitka odavno izgubljena. Lupa vratima, brzo kuha, brzo i jede. Život odrađuje: podijelila ga je u niz zadataka koje mora ispuniti. Mislim da joj to daje osjećaj sigurnosti. Nikada ne miruje.

Gledam na sat, već kasnim u školu. Na brzinu se spremam i otvaram vrata. Pozdravljam je poluglasno. Mama odgovara i smiješi mi se. Osmijeh je lažan, pa se ne trudim uzvratiti ga.

Na putu do škole zove me tata.

»Eej, malena«, glas mu je prividno bezbrižan, ali mene, stručnjakinju za takve glasove, ne zavara ni na trenutak.

»Ej«, oprezno odgovaram. Šutnja. Nelagoda. Odjednom smo stranci.

»A jebiga, ne znam šta bi reka... ti si već velika, ovakve stvari se događaju, razumiš sve, jel da da razumiš?«

»Je, tata, ne brini«, kažem ono što se od mene očekuje. Lažem. Ne shvaćam ni njenu tvrdoglavost ni komplikacije ni zašto je svojim karakterom otjerala tatu u nečije tuđe ruke. Ne razumijem ni njega, kako može samo otići, kao da nikada ništa nije bilo, kao da ne ostavlja dio sebe u malom stanu u kojem je proveo zadnjih petnaest godina. Kako spakirati čitav život? Koji su kriteriji? Zamišljam da je išlo ovako nekako: sve što ima veze s Milom i njenom mamom – loše, sve što ima veze s momačkim danima – dobro. Priča mi, a njegove riječi do mene dopiru iz velike daljine. Kao da se voda iz stana proširila i na ulice, ili sam to samo ja, glava mi je u vodenom balonu i nikako se ne mogu sporazumjeti s ljudima oko sebe. Tata mi govori da je ona kriva, a mama misli da je on kriv, i govori to na sve načine osim riječima. Moja mama razvila je metodu komuniciranja napredniju od Morseove, ona poruke prenosi uzdasima, lupanjem vratima i pogledom koji uporno traži točke u zidu, nama ostalima nevidljive. Tata je taj koji je rječit, koji ima savršeno objašnjenje za svaki svoj postupak, a ona je poput puža koji se na najmanji dodir povuče u svoju kućicu. I ne da se izvući van. Puno puta i sama sam doživjela njeno povlačenje, skrivanje u sebe, bilo je kao da više nije tu, kao da razgovaram sa zidom. Željela sam je protresti i vrištati svom snagom, ali nisam imala hrabrosti, bojala sam se da ću je slomiti, poput staklene figurice koja puca i na najblaži dodir. Za razliku od tate, ja sam znala iščitati riječi od kojih je satkana njena šutnja. I znala sam kada je trebam pustiti na miru.

Tata je uvijek bio taj koji se razbacuje velikim izrazima, poput »srećo«, »ljubavi« i, onim najvećim, »volim te«, a mama samo gleda i šuti, pere posuđe i odjeću, kuha ručak i brine se da se moj svijet ne sruši. Mama me nikada ne hvali: govori mi samo što sam pogrešno napravila, uočava samo nedostatke, nikada vrline. Takva vam je ona. Ali sada je jedino što imam. Mislim da sam mogla proći i gore.

Pozdravljam tatu, osjećam se veliko i odraslo, jer odrasli ljudi pričaju s roditeljima preko telefona. Vidiš, tata, jesam ti rekla da sam velika cura, u jednom danu sam odrasla, a sve je tvoja zasluga. Ulazim u školu, ona je ista, a ja sam tako različita.

Kada se vratim kući, vidim da je mama ispekla kolač. Kod nas to u prijevodu znači: »žao mi je.« Srećemo se po hodnicima i sobama, prolazimo jedna pored druge, ne gledamo se u oči. Gledanje bi značilo komunikaciju, prisililo bi nas na osmijeh, pozdrav, ili nešto više. A to nismo u stanju podnijeti. Bilo je lakše kada smo za sve mogle kriviti tatu. Onda smo se mogle urotiti i ogovarati ga, imale smo zajedničkog neprijatelja kojeg smo isključile iz svoga svijeta. Čak smo glasnije govorile tih najgorih dana, kada oni ne bi pričali jedno s drugim, jer jako je teško kad u istoj kući živi troje ljudi od kojih nitko ne priča jedno s drugim, negdje je moralo puknuti. Tako smo mama i ja sklopile savez. A sada je neprijatelj daleko, mama je morala preuzeti njegovo mjesto, jer što je dom bez barem jednog neprijatelja?

Poslijepodne, dok sam na tjelesnom, zove me kao da ništa nije bilo. To prevedeno na jezik moje mame znači: »opet smo dobre«, ili točnije, »opet si u mojoj milosti«. Pretpostavljam da joj je lakše kada me ne mora gledati u oči. Kada pričamo preko telefona, za to ima puno bolju izliku nego kada smo u istoj prostoriji.

Dolazim kući, i opet je sve tiho. Vidim da kuha ručak za sutra, i usput mi objašnjava kako da ga podgrijem iako mi je to rekla već stotine puta, jer ja iz škole stižem u dva, a ona radi poslijepodne. Srce mi se malo slama kad je vidim, onako mršavu i koščatu i zabrinutu, čvrsto stisnutih usana i još tvrdih očiju.

»Hvala, mama«, kažem, a riječi mi teško izlaze, čupam ih iz grla. Najradije bih je zagrlila, ali imam osjećaj da bi se rasplakala ako joj netko oduzme veliku kuhaču s kojom energično miješa umak. Zato se suzdržavam. Pijem topli kakao koji mi je pripremila. Nudim je, a ona odbija. Napravila je samo jednu šalicu, nestalo nam je kakaa, a mame nikada ne uzimaju posljednji dio ničega, to im je u opisu posla. Obuzima me grižnja savjesti, a ne znam točno zbog čega. Jedem kolač koji je napravila, čokoladni, inače moj omiljeni, ali večeras mu ne osjećam okus. Htjela bih reći nešto opušteno i zaigrano, lagano poput perja, da unese lakoću u

ovu kuću u kojoj je zrak težak poput olova, ali ništa mi ne pada na pamet. Ručak je gotov, mama ga sprema i izlazi iz kuhinje.

»Ugasi svjetla u kuhinji prije nego što odeš spavati«, kaže mi. Zna da mi je kuhinja omiljeno mjesto za čitanje, i da često ostajem tu sve do kasnih noćnih sati.

»Ne brini.«

»I upali bojler. Neki dan si zaboravila, pa nije bilo tople vode ujutro.«

»Neću zaboraviti.«

»Laku noć.«

»Laku noć.«

Zastaje kao da bi najradije rekla još nešto, ali se ne usuđuje. Pokušava se sjetiti još nečega što može poći po krivu dok ona spava, ali i njoj večeras fali riječi. Prije je uvijek govorila: »stalno držiš te slušalice na ušima, oglušit ćeš od toga«, a onda je shvatila da je bolje da slušam glazbu nego njihove svađe. Čini mi se kao da je zaustila da nešto kaže, ali odustaje. Pokušavam čitati, ali likovi u mojoj glavi življi su od onih na papiru. Zatvaram knjigu i odlazim na spavanje. Palim bojler i gasim svjetla, a ono u meni, kako da to ugasim?

Luca Kozina

VANJA JURJEVIČ

Glas mu je zadrhtao kad je napokon prozborio to ime: »Vanja Jurjevič.«

Ipak je trebao uvježbati izgovor prije polaska, pomisli.

Službenica, čija je punašna, nakinđurena ruka izvirila iz kućice za karte nije, naravno, ništa posumnjala. Tek mu je na brodu sinulo, kad su se u daljini nazirala svjetla otočnih kuća, da nije uzeo ostatak. Više nije htio razmišljati o toj pogrešci. Sišao je niz zavojite, klizave stube, nabio šešir na glavu i zavukao se u najudaljeniji kut salona kraj okruglog prozorčića. Dok je gledao kako voda nesmiljeno udara o staklo, prevrtao je po glavi svoj dotadašnji život.

Rodio se, i donedavno živio, kao Oscar Serafimovitz, u Rusiji.

Bio je sretan što se, za razliku od svojih predaka, rodio u novom društvu koje je svima obećavalo jednakost. Upravo je njemu mogao zahvaliti na svojoj diplomi

profesora matematike uglednog moskovskog sveučilišta. Oscarova obitelj je pak mogla hodati ulicama Moskve, pa i dalje, uzdignute glave.

Prijatelj pokojnog mu oca mu je, u znak zahvale za jedno davno dobročinstvo, omogućio mjesto profesora matematike u trgovačkoj školi u predgrađu. Plaća nije bila bogzna što, ali mu je priuštila stančić u židovskoj četvrti u blizini škole.

Tri godine poslije, kao da se zemlja prevrnula. Osim što ga je zaručnica, kći onog istog očevog prijatelja koji mu je našao posao, ostavila jer joj nije posvećivao dovoljno pažnje, gotovo cijela država je bila svjedokom njegove sramote.

Oscar Serafimovitz je 16. studenog 1932. izbačen iz Komunističke partije zbog reakcionarnih aktivnosti.

Njegov zločin je bio u tome što se usudio napisati rad *Brojevi iz kabalističke perspektive*.

Bilo je nemalo drugova koji su ga zbog toga prezirali. Sam Oscar je znao da su ga zapravo prezirali zbog njegovog neprikrivenog židovstva.

Prijatelji su mu se prestali javljati i na ulici i na telefon. Obitelj se bojala za svoje glave – što ako netko iz Partije otkrije da je jedan od njih u rodu s Oscarom i to baš kad se najmlađi sin Izak počeo probijati u svijetu trgovine?

Jednog ranog jutra, Oscar je u svome poštanskom sandučiću našao telegram.

»Uživaj dok možeš.« Pošiljatelj: Anonimus.

Mogao je naslutiti tko je taj anonimus s izraženim smislom za ironiju, ali se, začudo, nije usudio sebi priznati. Zloslutni telegram je protumačio kao znak za bijeg.

Nabavio je lažnu putovnicu na ime Vanja Jurjevič, ime jednog nikad preboljenog prijatelja.

Želio je pobjeći što dalje od Rusije, od svog katakombičnog stana, okrenutih glava svoje obitelji i prijatelja. Bježeći od tih demona, sada zavučenima u njegove noćne more, novorođeni Vanja Jurjevič proputovao je gotovo cijelu Europu.

U Berlinu je nekoliko dana spavao na glavnom kolodvoru, radio kao pomoćnik u nekoj praškoj mesnici, obijao pragove kuća bogatih budimpeštanskih bankara.

Naposljetku se našao u jednoj balkanskoj državici.

Nije mogao podnijeti zrak glavnog grada, pa je kao sumanut pobjegao na jug zemlje, na more.

Ime lučkog gradića u kojemu je odsjeo, podsjetilo ga je na jednu riječ u neprikosnovenom ruskom jeziku. Pokušavao ga je zaboraviti barem danju, kad je već noću sanjao na njemu.

Već je prvu noć dolaska pronašao prenoćište.

Nedugo nakon što je izašao iz vlaka, nečija ga je slabašna ruka zgrabila za nadlakticu.

U razini svojih prsa začuo je nešto što je zvučalo kao 150 dinara. Shvativši o čemu se radi, bez ijednog slova krenuo je za zakukuljenom prilikom.

Sutradan se probudio u zatamnjenoj sobici, očevidno smještenoj na prizemlju. Mogao je čuti ljudske korake, zveket staklenih boca i viku djece.

Dok je ležao u krevetu i osluškivao bilo života na ulici, pred očima su mu protjecali prolaznici koje je sretao proteklih dana. Prisjetio se i muškarca s cigaretom u ustima, jednom nogom naslonjenog na zapišani zid. Lice mu je razznao tek kad je ovaj zapalio novu cigaretu – čulne usne, kozja bradica, izazovan pogled – upućen njemu.

Glasno lupanje na prozoru istrgnulo ga je iz sanjarenja. Izenadio se kad je, otvorivši prozor, ugledao čupavog dječaka s bijelom omotnicom u ruci. Opet isti telegram – od Anonimusa.

Upitao je dječaka koliko je udaljen najbliži otok. Dječak odgovori da se novouvedenim brodom može doći za sat vremena. Brže-bolje se obukao i izjurio iz prenoćišta.

Dan je bio sunčan, ali oštar, pa Oscar nije znao drhti li mu tijelo od hladnoće ili od straha.

Iako si nije smio dopustiti ikakvu pogrešku, počinio je više njih.

Prvo je zaboravio uzeti ostatak od službenice, pa se, ulazeći na brod sudario s jednom podebljom ženom, izderao na nju i time privukao pozornost ostalih putnika. Zapravo se cijelo vrijeme okretao i sumnjičavo motrio prisutne.

Bio je već zakunjabao kad se zrakom prolomio znak za pristajanje.

Silazeći s broda ugledao je onog čovjeka, opet nogom naslonjenog na zid. Mislio je da sanja, ali, kad je primijetio drugog, znatno nižeg, shvatio je da je stvarnost neumoljivija od snova i da joj se mora pokoriti.

Dugo su hodali, ne obraćavši se jedni drugima, samo se povremeno čuo zvuk pada cigarete na tlo.

Prolazili su kraj nepreglednih polja lavande čiji miris nijedan od njih nikad prije nije osjetio.

Zaustavili su se kad su zašli u nekakvu šikaru. Niski je, kako se činilo, držao stražu, iako je mjesto samo po sebi već vršilo tu ulogu. Onaj s cigaretom je, raširivši noge, stao pred Oscara.

– Primio si, dakle, telegram od Vođe... – protisne on kroz cerek, i ne sačekavši Oscarovu reakciju, izvadi revolver i ustrijeli ga.

Daria Roić

JUGO¹

Tuklo je dvi ure kad se kiša malo umorila i primirila, a nebo počelo otvarat. Čutija je da okriće na buricu ili neki drugi vitar, nema pojma. Ali bija je siguran da južina popušta i vrime minja. Kako je zna? Opet ga je počelo probadat u leđima. Ka i uvik počelo je sa stezanjen u donjem dilu kičme, a onda se nastavilo s boli koja sivne i krene u nogu. Straj ga je tog osjećaja. Ima dojam ka da će ga ukočit, učinit nepokretnin. Nije mu jasno šta se događa i malo je reć da se plaši jer je njegov posa nezamisliv bez stajanja. Jedan put, kad je osta sam u kafiću, napravija je generalnu provu svog života za desetak godina. Uzeja je stolicu na kotačiće, seja na nju i iz te pozicije krenija kuvat kavu, točit pivu, praznit pepeljare. Zaključija je da u invalidskin kolicima ne bi moga naročito efikasno konobarit. Nakon tog pokušaja odlučija je poradit na zdravlju i obeća sam sebi posvetit bar uru vrimenta dnevno. Trčanje mu je glupo, satare se ka da je pritrča maraton, a ne učini ni kilometra. Teretana ga nervira. Statičan je, klaustrofobičan u tom prostoru. Mrzi znojne, nabildane tipove koji ga okruže dok vježba. Ma jebe se njih za zdravlje. Glumci. Volija je bacit na mali balun dok nije sredija meniskus. Na kraju se odlučija za biciklu i kupija zmaja od brzinke. Pari mu se, otkad je vozi, da je ona bol u kičmi šta je sivala put noge malo proridila. Ali, velika je vjerojatnost da će na bicikli izgubit glavu. Jer, na žalost, živi u gradu di je biciklista niža vrsta, u gradu koji nije predvidija ni jednu biciklističku stazu. Danas će riskirat život i napravit đir. Četvrtak je i mala Tanja nema predavanja na faksu. Em nema predavanja, em nema love. Zato joj je drago na par sati uletit za šank i zaradit za kavu s prijama. Pošto živi kat iznad kafića, zna cilu ekipu koja tu dolazi, a i Vinko ima kakav-takav alibi ako uleti inspekcija. U slučaju da je situacija hitna, ko će neprijavljen konobarit ako ne susida? Nije siguran bi li to prošlo, ali eto, još nikad nisu uletili.

Popeja se na kat i stisnija zvono. Ništa... Tanja, Tanja, jesi mogla izabrat lipši dan za banzanje po gradu, brontula je sebi u bradu. Taman se uputija nazad u kafić kad je sinja kako ulazi u portun sa žuton vrićicon od »Keruma« u ruci.

– Al si me tražija?

Širila je neku zaraznu vedrinu dok mu se obraćala. Uvik se ta mala smijala i nikad nisi moga sinjat da joj je teško.

¹ Ulomak iz pripovijetke *Ispod tende*.

– Jesan. Jesi slobodna uru, dvi, zaminit me za šankon? Napravija bi đir priko Marjana.

– Naravno da san slobodna, a i da nisan, ma ko bi takog tipa, ovaj... šefa, moga odbit? Čekaj samo da javin prij di ćemo se posli nač na kavi – govorila je, smijući se, dok je otključavala vrata. – Eto me doli za pet minuti, mogu li doć u tuti?

– Nego kako. Još najbolje da se urediš pa inspektor promisli kako si »na crno«, a ne hitna pomoć u nevolji ljutoj!?

Na Marjanu nije bilo ni pasa. Ljudi se očito plaše zameljat postole u blatu poslin kiše. Vinku je odgovara ovaj mir. Već se dugo vozija kad je slučajno ramenon okrzniija granu pa ga je lipo zalilo po glavi. Ala šta mu se svidilo. Nastavija je vozit i više nije zaobiša ni jedno stablo. Gušta je ka malo dite zapet za grančicu, pa onda brzo pogledat put gori i ćutit kako mu kapljice s lišća klize niz lice. Ka da su ispirale sve brige koje su se ukorijenile u njemu. Kružija je oko stabala i toliko se zaniija da je skoro opleja skupa s biciklon. Doćeka se na kolino i ka mulac šporka tutu. Divota. Činilo se ka da biciklira šumon u Gorskon kotaru, a ne brdon u središtu grada. Kod Druge vode se skala s bicikle i seja uz more. Bilo mu je lipo. Zapravo lipo. Iz »pederuše« je izvuka kutiju duvana koju je zadnjih miseci nosija u slučaju da ga uvati kriza. Nije ga uvatila. Samo je na trenutak posta beskrajno miran, sritan i potega je dim kako bi svoj mali život okrunija savršenstvon. U duvanu je uvik uživa. Kad je presta pušit bija je najnesritniji stvor na zemaljskoj baloti. Samo je čeka kad će doć ura za poč leć, pa da ne misli koliko je jadan, uskraćen i sam bez duvana. Presta je samo radi stare. Stalno je pilala na tu temu. Nikad joj nije ušlo u glavu »šta je to ušlo u glavu njenog sina pa ga duvan toliko privlači«. Po njoj, ljudske su potrebe određene isključivo genetikon.

– Ni ja, a bome, ni pokojni ti otac nikad nismo pušili. Fala Gospi! Di si ti to onda moga naučit, ja ne znan. Ne znan na koga si se uvruga, jadona ti san, da mi je samo znat na koga?! I da znaš, ne podnosin ja ničiji cigaret, al taj šta ti pušiš smrdi jaće od bilo kojeg drugog. Ma koji to pušiš? Bolje da ne znan...

Vinko se uvik smija na njene monologe nakićene ričima – znan, ne znaš, znaš, ne znan... da mi je znat...

Udunija je duvan i odlučija krenit nazad. Da Tanja ne zakasni na kavu s prijon.

Pogleda je na zaslon mobitela i skužija da je stvarno vrime za poč. Sinja je i da mu je stigla sms-poruka. Od sestree: MEMOJ ZABORAVIT DIGNIT MATERIN MALAZ IZ ANBULAMTE. Mrzija je njene poruke. Od priše je uvik falivala i gutala slova. Bilo joj je lino pazit na veliko i malo pa je poruke uvik šibala velikin slovima. Vinko je oduvik volija pisanu rič. I jednako ga je smetala nepismenost iz novine ili iz sms-a. Kad god bi mu sestree poslala poruku, njemu se parilo da se dere, urla na njega. Upravo radi tih velikih slova, isprimišanih, bez točke, zarez.

Bez veze i smisla. I bez uskličnika, koji samo prividno nije bija u poruci. Sad ga je još više iznervalo i to šta se ona ponaša ka savjest. Doša je u iskušenje nazvat je i poslat upravo u materinu. Nema smisla, ona je ionako površna žena koja ne doživljava mišljenje drugih. Od rođenja je svima dala do znanja da svit postoji samo zbog nje. I za nju. Ipak, nije moga odoliti a da joj ne šibne poruku šta ju je zamislija ka strelicu koja bi je mogla bocnit »Šta je reć da ga ti nećeš dignit?« Ka dodatak je ubacija jednog smajlića. Baš onog šta pokazuje zube dok se smije.

Olja Savičević Ivančević

PISMA GLASNIM LJUBAVNICIMA²

Pozdravno pismo

Dragi građani, domaćini, kumovi, susjedi moji, blaga i pažljiva braćo službenici i konobari, sestre hrabre i strpljive, tajnice magova, frizerke obilnih glava, djeco vječna u kratkim gaćama, sezonski sladoledari, dileri opojnih sredstava, kočničari s okuke, gondolijeri gradskih putanja, kapetani na strancu, strankinje na kapetanu, komšije – ljubazni disco gladijatori, komšije praastronauti i ostali iz ulice Dinka Šimunovića, da ne nabrajam, pišem jer prije nego što odem

želim svima vama reći da živimo u najljepšoj ulici, u predivnom gradu, u zemlji bez pramca i premca!

Sunce se diže u pet, grije nas i liježe u osam, kadikad i devet sati, a noću nam, a da i ne znamo, nad glavama sipe kiše meteora, dok dolje pred haustorima blistaju zlatne zvjezdice apartmana, cvjetovi kapara zatvaraju svoje čaške pune zanosnog vonja, a tihi zrak osvježen noćnom vlagom presijecaju samo ljubavni vrisci. Ljeto u gradu je kišno i toplo i biljke iz prizemnih vrtova uz korijen i deblo nebodera veru se sve do ptica, do desetog kata, do četrnaestog kata. Možda je to za nekog čudovišno, ali je i lijepo. Mačke se predvečer razbude, pa skaćući po

² Ulomak iz neobjavljenog romana pod radnim nazivom *Pjesma ulice*.

granama penjačica prelijeću uski prostor između stanova ispunjen nebom, a za njima preleti i poneka psovka, što sliku čini realnom i štiti nas, donekle, od ludila.

Tako je, možda, i u drugim gradovima na meridijanu i šire, ali imaju li oni ovako visoke i ponosne muškarce, skromne prvake jakog stegna i dobro građene žene s konjskim repovima, dugih noktiju, ponešto drske, kao što je drzak trn na ruži ili na kupini uz cestu, imaju li svakodnevno pod gradskim prozorima ovako aromatične borove, ovako pjevne glasove, ovako ljekovito more i ovakvu ulicu, vedru kaskadu, glazbenu ljestvicu, skalinadu koja putuje u buduće uspomene, u nepokvarljivo djetinjstvo? I jesu li toga svjesni?

Jer ako ne znate koliko ste sretni, tada stvarno nemate sreće. Radujte se, pa makar i napamet!

Voli vas susjed Slavuj, Dinka Šimunovića 35

Od tog događaja prošla su dva tjedna: uputila sam se u potragu za čovjekom koji je napisao ovo pismo. Nakon kraćeg izleta u Split, odlučila sam skrenuti s odvojka za autocestu i zaparati kroz onaj stepski krajolik u kojem bi i koza ostala gladna, prema njegovu rodnom selu. Mitrovići.

Slavujevo selo, u brdu prema tromedi, ima nacrtano malo uhato U i prilijepljenu naljepnicu grba Hajduka pokraj table s imenom, poviše table je okrugli znak stop, moraš stati (iako nikad nikog nema) i zatim produžiti naprijed.

Njegova mama dočekala me pred zvonikom zabodenim nasred Mitrovića. Sat na zvoniku, crne kazaljke na kamenu, kasnio je petnaest minuta i pokazivao podne. Bila je sama, ona i nekoliko muha, i nije sjedila nego se onako velika i okrugla gingala s noge na nogu. Zavezala je oko glave crnu maramu s jarkim ružičastim ružama: lice joj se rascvalo u osmijeh kad me ugledala. Početak rujna je vruć, ali ne na onaj ubojit, srpanjski način. Rujan je ljeto nakon ekstaze, lijeno, omamljivo, raskošno i diskretno rasvijetljeno u trenutku prije nego što će sve maloprije sazrelo početi truliti, sve je dovedeno do svog vrhunca, okusi i boje, a onda prigušeno na prebogatu nježnost, melankoliju.

»Jebo ti ćaća mater šta dobro izgledaš, bolje nego na televiziji«, rekla je i poljubila me u obraze, pa me uhvatila pod ruku i uvela u kuću na trgu.

Izgledala sam jadno, nakon dva dana vožnje autom s pokvarenom klimom (to što je auto kabriolet nije pomoglo) i nakon što me pomokrio pas, ali nisam joj to rekla, iza svega godio mi je, bar trenutak, kompliment.

»Ništa od Slavuja«, rekla sam i izvadila zadnje Slavujevo pismo. »Ovo mi je dao momak koji mu čuva stan.« Ostala pisma nisam joj spominjala.

Iz pregače je izvukla rogač i grizla. Drugi je ponudila meni. »Opet pisanije, jeble ga one. Ne mogu ja to više čitat. I daj reći – niko ne zna di je. Šta ćemo sadak? Kako ćeš ga naći? Bolje ti je da ga ni ne tražiš.«

Zove se Josipa, Slavujeva mama.

Zalepetala je nekoliko puta rukama po bedrima – slegla sam ramenima. »Dušo, ne brinite. Naći ću ga. Svijet je ograničen, a vrijeme beskrajno.«

Pogledala me upitno kao da sam progovorila kineski i odmahнула rukom.

»To je citat jednog grafita, dušo, Slavuj ga je napisao«, rekla sam. Nisam željela da pomisli kako joj se rugam. Osjećala sam se glupo i od nelagode sam u jednom gutljaju progutala lozu koju mi je ulila u čašu.

Pružila je ruku prema pismu:

»Nu, nek pročitan!«

Čitala je polako, sričući donjom usnom.

»To je stavio svim susjedima u sandučić prije nego što je otišao, umjesto pozdrava pretpostavljam.« Objasnila sam joj.

»Šta ovo piše, vavik me iznenadi«, rekla je mama Josipa. »Ali iz ovog ne moreš zaključiti ništa. Je li on bolestan, šta ti se čini?«

Odmahnula sam glavom.

»Drago mi je da je dobro. Otkad voli Split?«

»Molim?!«

»U pismu ga voli. Prije ga nije nešto volijo, nije ni izlazijo osim po noći ka budala.«

Zaškiljila je prema meni i zatresla ružama na glavi. »Nije on nikad bijo posve normalan, otkad mu je pokojni Joze dao ime Slavuj. Ja bi ga bila nazvala Zoran ili Gordan.

Stari smo ga dobili, možda je zato takav. Sramota ti je to u selu, ja dobila dite s četrti i dvi, a moj Joze okruglih šezdeset. Naši komšije dobili praunuke, a mi bebu. Al briga nas za selo, jebalo vam selo mater i svi Mitrovići. Al neću ništa govorit, muči (tu se počela smijati), jer kako mu je ćaća tepa ka tici moga je bit pavun ili labud.«

Obrisala je nos o kuhinjsku krpu, pa nam ulila još po bićerin.

»I moji su roditelji dobili mog brata u četrdesetima, e pa šta. Dušo, normalniji je on od mnogih drugih, Slavuj. Slavuj je pravi umjetnik, to s tim pismima susjedima, to je zapravo dobar performans.«

Željela sam joj reći nešto utješno. Uostalom Slavuj i ja smo slični, besmisleni, ovdje skoro pa bagra. Svatko na svoj način.

»Ti si umjetnik, umjetnica, di je on umjetnik. Brčka zidove, remeti ljude. Traži ga policija.« Zagrizla je rogač koji je, izgleda, bio pretvrd, jer ga je ispljunula u sudoper. »Ako je tako pametan, di su mu pare?!«

Bila je ljuta, zajapurila se:

»Ima li performans da se materi ne javi godinu dana i više? Ili da napravi dite za koje tri godine ni ne zna da postoji?«

»To je malo radikalno«, rekla sam pomirljivo.

»Radikalno, radikalno«, potvrdila je.

Pa je promijenila temu, pretresala je tv-program i politiku i pripremila nam večeru nakon koje sam zbacila štikle, oprala se sasvim hladnom vodom, jer u bojleru nije bilo tople, i brzo zaspala u Slavujevu dječjem krevetu u bijeloj sobi.

A pored uzglavlja je visjela harmonika, uglancana i crvena, vesela, a uz krevet školske papuče broj 44. Nikad nisam vidjela tako goleme školske papuče, dječji predmet. Mama Josipa ih je ostavila za mene, ali bile su mi nekoliko brojeva prevelike. Na policama tek nekoliko lektirnih naslova, u ladicama uredno složeno rublje nekog bivšeg dječaka koji se više neće pojaviti. Brodski dnevnik gotovo sigurno nije tamo, baba bi ga već otkrila.

Iznad kreveta je visio goblen Mona Lise koji je jednom davno izvezla mlada Josipa. Žene u selu mislile su da je Gospa, rekla mi je, pa se nasmijala, neka mislu, neka mislu, jebe se mene šta one mislu.

Izvezena Mona Lisa je godinama kasnije postala važan lik Slavujevih priča, soneta, skica i stripova. Ovdje: mirovala je u bjelini praznih zidova iza stakla u kićenom ramu, ponekad prijateljska i blaga, a nekad mušičava i zajedljiva, dama 13 190 puta iglom nabodena, gospa Liza.

To ne razumijem, u čemu je kvaka s tim goblenima, tko se tog dosjetio, koji skandalozan gubitak vremena. Je li to tupilo ili zen? Serem, pa to je tako slično mom poslu. Samo – ja radim za novac. Ta bi me pomisao nekad ogrijala kao žarko sunce, ali s vremenom – s vremenom prilično se ohladila. No dobro, vratimo se priči.

Oko sedam ujutro otvorile smo, pa zatvorile, vrata kuće. Uputila sam se prema autu, s mamom Josipom u pratnji. Imala je novu maramu, žutu na modre božure, kakvi u prirodi ne postoje, ali to su ipak božuri, divni božuri.

»Ti baš zapela da ga nađeš... Čuvajte se mudžahedina!« viknula je dok sam palila auto.

»Zašto njih?«

»Bili su jučer u Vijestima.«

»Ne vjerujte vijestima, dušo.«

Možda nije pošteno reći staroj osobi da ne vjeruje vijestima, to bi je moglo izbezumiti, pomislila sam. Ipak, vjerojatno nemam puno pojma o starim ljudima, moja mama je umrla relativno mlada, prije tri godine, one godine kad je trebala otići u mirovinu samo se srušila niz školske stube, a otac je uistinu mlad umro. Zapamtila sam ih zgodne, u snazi, nisu mi stigli dojaditi. Jedan moj prijatelj je govorio da starci imaju selektivnu gluhoću i do njih dopire samo ono što žele ili mogu podnijeti...

»Samo se šalim, šalim se!« Mama Josipa je doviknula i meni je laknulo, mada ne bih stavila ruku u vatru da se stvarno šali. Nisam željela o mami Josipi misliti kao o zadržtoj babetini, to bi sve pokvarilo, danas je teško volit ljude, često zaseru stvar. Bilo bi lakše da dragi i ljubazni ljudi nisu šovinistički idioti, ali jesu. Izašla sam na brzinu iz auta i zagrlila je, čvrsto: »Čujemo se!«

Vidim je u glavi (nju, evo sad, jasno vidim). Stasita baba, najveća među babuškama, majka mog bivšeg sezonskog mladoženje nepreboljenog Slavuja Mitrovića, maše mi objema rukama. Počelo je bablje ljeto, a ona bi u ovoj pozi mogla biti maskota za tu stvar. Iznad njene cvjetne glave prhnuli su grdelini u prazno i blijedo ranojutarnje nebo, a sat na starom zvoniku, onaj koji sam spominjala, još je uvijek pokazivao tri popodne.

Uputila sam se prema granici, prema Bosni. Cesta me zlovoljno gutala.

Dobro, evo sad ću to reći. Znači, zovem se Naranča Peović. Ja sam plava naranča, izvana. Imam silikonsku usnu, imam brazilsku frizuru, vozim kabriolet dvosjed, zlatni, ali ja sam crna naranča, iznutra. Puna crnog soka.

Dan prije susreta sa Slavujevom mamom, s kojim počinjem ovu priču, doputovala sam iz Ljubljane u Split. Odlučila sam se na to putovanje nakon što sam cijelu prethodnu sedmicu uzalud i svakodnevno nazivala Slavuja. Mobitel mu je bio mrtav i to me prvo iznerviralo, zatim zabrinulo (nismo se često nazivali, zapravo vrlo rijetko, uglavnom u vezi s našim zajedničkim brodom, ali svejedno).

Onda sam počela nazivati njegovu rodbinu, zajedničke znance, naše bivše susjede: cijeli jedan izgubljeni život toliko nepovezan s mojim sadašnjim životom da je mogao bit bilo čiji, čitava ta mini Atlantida isplivala je van. Nitko od ljudi koje smo Slavuj i ja poznavali nije točno znao u kojem pravcu je prošlog ljeta odlepršala ta seksi ptičica. Nisu se uzrujavali, čak ni njegova mama kojoj je samo spomenuo da ima nekog posla u Bosni, ni ona se nije uzrujala, samo je na trenutak djelovala zabrinuto ili mi se učinilo, jer taj ljudi Slavuj tako ode i dođe, nitko ni ne zna kad.

Službeno, stanovao je u našoj staroj ulici, Šimunovićevoj, na desetom katu u istoj zgradi i stanu u kojem sam s njim provela neko vrijeme, ali kao što sam rekla, ništa nisam znala o zadnjim godinama njegova života, iako je u dubini mog srca

ostao moj dragi. Nije da se nisu pojavili i drugi dragi, ali to u Slavujuvu slučaju nije utjecalo na moju naklonost.

Susret sa Šimunovićevom (zar je već toliko godina prošlo?) prije dva tjedna nije bio ugodan. U ulicu sam zakoračila oprezno i brzo, ne gledajući previše oko. Bilo je vrelo popodne i ulica je bila pusta, iako zvjezdice pokraj parlafona svjedoče da su turisti prodrli i u ove betonske oaze. Slavuj je u pravu, to je najljepša ulica u Splitu, ulica, a ne uličica, lijepe uličice su nešto drugo, toga ima puno, ali ja volim ulice. I volim nebodere. I volim dvadeseto stoljeće više od devetnaestog ili sedmog. Za dvadeset i prvo još nisam sigurna. Tu sam nekada živjela kao dijete, s roditeljima, a kad su mama i brat, nakon očeve smrti, preselili u manji grad i prodali stan (svaka nedokučiva prljava fuga, svaka zavučena pukotina bila je moja), ja sam se premjestila tek stotinjak metara istočno, kod Slavuja (mama mi to nije lako oprostila, jedna mama).

Ne znam što mi je lošije palo u susretu sa Šimunovićevom: ono što je ostalo isto ili ono što se promijenilo. Nisam imala vremena ni volje za te emocije, stati pa preraditi. Nisam ni očekivala da će me to drmnuti. Situacija slična onoj kad izletiš u šlapama baciti smeće, pa sretnoš nekog seronju iz djetinjstva koji te kraj kontejnera drži petnaest minuta i dok te gleda i gleda ti naočigled stariš i propadaš. Ulica me gledala, ona me promatrala strpljivo, sa svih strana. I ja sam morala pogledati nju, u prolazu. To je povratak intimi, čovječe.

Stvari koje znamo i imamo se osipaju i nestaju, nove ih prekrivaju kao trava grob, svijet neživog je najbliži smrti. Tko misli da griješim neka proba zamisliti prazan grad bez ptica, kukaca i ljudi, grad stvari.

Ili brdo bez bilja.

Ili stari plesnjak prepun duhova plesača.

Ili prugu bez vlakova s putnicima.

Ili kuću kroz koju je prohujao rat, nakon što se krv skori i izvjetri vonj vojničkih čizama, a bombe tople i znojne ohlade se odložene na dnu ormara.

Ili snježnu pustaru kad sunce zađe iza planine.

Ili zatvorenu cestu.

To je praznina kakvu prava pustinja nikad neće upoznati, jer je stoljećima nije nastanjivalo ništa osim vječnosti. Nije neobično što ljudi baš tako zamišljaju scenografiju raja. U ovom trenutku više smrti ima u šalici ispijene kave s koje se izbrisala boja, nego u Sahari.

Slavuj (uvijek s njim debatiram u glavi) je vjerovao u tehnološki napredak u socijalističkom smislu i govorio je da će jednom uskoro kad ljudi, svi ljudi, budu odlazili na izlete na Mjesec, tamo napraviti izložbu predmeta koji su važni, svima ili njemu. Tamo nema atmosfere, pa tako ni smrti neživog i predmeti do kojih nam

je stalo stvarno će trajati vječno ili barem duže od nas. Napraviti će cijelu našu ulicu. Naravno, kad imaš šesnaest, sedamnaest, lako se zaljubiti u onoga koji želi napraviti izložbu na Mjesecu da bi sačuvao lijepe ili važne stvari od propadanja, iako ja sam već tada znala: ako svi ne mogu na Brijune, neće ni na Mjesec.

A što ostaje za smrt ako prije nje sve zaboraviš? Ima li što umrijeti? Kad se stvari preokrenu, pa zaborav prethodi smrti umjesto smrt zaboravu. Valjda je obrambeni mehanizam to što tijelo tako brzo propada nakon što ga isprazni zaborav.

Gdje smo stali. Šimunovićeve, da. Dokaz koliko neboderi mogu biti lijepi, onaj treći Split, Split 3 (kvart). Dokaz da socijalizam može biti lijep, što bi rekao Slavuj.

U zakočenom liftu, pred vratima stana, popravila sam suknju i šminku. Bez ruža na usnama žena je kao gola, govorila mi je mama i ta nekome glupa, ali definitivno zabavna navika šminkanja ostala mi je još od prvog srednje.

»Opali mi plesku. Mora da sanjan«, rekao je muškarac u tridesetima koji se predstavio kao Joke Pironi, kad mi je otvorio vrata, s osmijehom. Bio je u bermudama: između njegovih tankih dlakavih nogu provirivao je maltezer (Korto se zove, duhovito, ali zaista) i lajao na mene. Sljedeće što sam zapazila na Pironiju bila je prevelika ošišana glava i plave oči spuštenih kapaka.

»Je l se nešto ka snima? Večera za pet?« (Tu je napravio pauzu, zapalio cigaretu.) »Znan, glupa mi je baza.«

Stajala sam na pragu iskreno preplašena iskeženim psećim zubčićima i objašnjavala da trebam Slavuja. Rekla sam da ga nisam vidjela godinama, možda i deset, a želim prodati brod, hitno, i treba mi njegov pristanak. Brod je na njegovo ime, ali ipak je to moj brod, moje nasljedstvo, iako on ga je cijelo vrijeme održavao. Zamrsim priču kada lažem i kada govorim istinu u koju nisam sigurna, ali dobro, Pironi me ionako nije slušao.

»Ma nemoš virovat, brale. Znači nije brumava da te zna i daš doć. Je, zna je pizda daš doć. Ti i Slavuj, žena i muž, bokte neće. Ali nema ti njega, stara. Otiša je tražit neku kojoj je prije tri-četri godine napravija dite. Možda je u Livnu ili u Tuzli ili na kraj svita. Ako mene pitaš, ne isplati ti se tražit. Čekaj da se javi.«

Maltezer u Pironijevim rukama još uvijek je lajao. Spustio ga je na stol i iz ladice izvukao papiriće, duhan i travu, psić se vrtio u krug i pokušavao sići. Nisam imala vremena čekati da se javi (Slavuj). Na policama nije bilo knjiga, ni jedne jedine, što je značilo da se nema namjeru vratiti. Ipak, njegovo čudno »odijelo za pisanje« visjelo je na vješalici na vratima ormara kao da je tamo jučer ostavljeno.

»Oš zapalit? Kad si već navratila, mogli bi se malo umedit?! Nije gula solo. Domaći uzgoj, viška, neprskana, med medeni.«

K vragu sve, rekla sam, to mora bit zdravo, povući ću dim. Zavalili smo se na kauč. Korto se zavukao ispod i sklupčao između naših cipela.

»Majke mi mile, stara, ne bi te zavlačija ni u ludilu, nemam pojma di je grezun izlapija, možda je u Travniku, a možda je u Bugojnu. Ja mu samo ka čuvan stan. Ono, Hrvat, zauzeto, ako me bereš. Prošlo lito, prije nego je škiva, bia je zaratija sa cilin susidstvom, pandurija mu je za vratom, ne moš virovat. To ga je ucrnilo, nije očekiva takvu reakciju na pisma. Irealan je, ka dite, ono. Lipo san mu govoriya – lave, pusti pizdariye, gledaj svoja posla.«

Rekla sam da to, ako ćemo govoriti istinu, i jest Slavujev posao. On je umjetnik, dušo, mora bit u interakciji s okolinom, mora je mijenjati.

»Zajebavaš se, je l?! I ja sam umjetnik. Sigurno si vidila oni grafit: Gladan sam, stavi mi, ispri portuna, poviše parlafona? A nec, vidila si. Nisam pretenciozan ka neki šta glume glumu, mene više zanima stvarnost.«

Pitala sam ga je li gej aktivist, jer to mi djeluje kao gej grafit iako ima i socijalno-ekonomsku potku. Pitao je, naravno, hoću li provjerit i smijao se: kako znam da to ne znači stavi mi salame u sendvič, na primjer. Ti si mala šporkulja, rekao je i kesio se.

Rekao je, taj Pironi, još ponešto o slučaju požara koji je podmetnut u jednu splitsku banku, a na zidu su pronašli iste stihove kao u jednom od Slavujevih pisama. Ispitali su ga, priveli, ponovo, rekao je, ali mu ništa nisu mogli prišit, pisma je primala cijela jedna ulica, bila su kopirana u nekoliko stotina primjeraka. (Veličanstveno, veličanstveno...)

Ali ništa konkretno o tome gdje ću naći Slavuja.

Prošlog ljeta, pretprošlog lipnja, prije nešto više od godinu dana, u ulici Dinka Šimunovića neki nepoznati ljubavnici vodili su preglasno ljubav do zore i budili usnuli narod, a bilo je to vrelo ljeto, dani do dvadesetdva, a noći bez daha i mnogi prozori širom otvoreni.

Prema svemu što mi je ispričao Joke Pironi, a pričao je puno i nepovezano, shvatila sam sljedeće: pisma koja je Slavuj proteklo ljeto revno ubacivao susjedi-ma u sandučiće uzrujala su ulicu. Uzrujala su ulicu više nego sam povod pisanja istih, iako je i to diglo prašinu. Ugodno me iznenadila ta neravnodušnost, pa makar bila negativna. Navikla sam da ljudi ovdje reagiraju samo na nogomet, zbog čega ih je Slavuj smatrao zakinutima i vrijednima prezira, ali ja sam bila tolerantnija ili praktičnija, jer bili su to ljudi uz koje smo odrasli, previše bi me opterećivalo potpuno negativno ili ikako razmišljati o njima. Kompromisi, uvijek kompromisi, ja sam morala živit s ljudima ili umrit sama.

U lipnju prošle godine u ulici Dinka Šimunovića, Slavuj je, rekao mi je to Pironi, radio noću; iz nekog stranog časopisa, američkog, naručili su mu strip, to mu je bilo važno – ja pretpostavljam da mu je to još uvijek važno – pa su ga zvukovi dekoncentrirali.

Desete večeri osjetio je, Slavuj, a ne Pironi, snažnu ćudorednu potrebu da ih zamoli da budu tiši (to baš i ne vjerujem). Kako, prema Pironijevim riječima, nije znao tko su ti tetrijebi, pisao je skoro svima, krenuo redom, mora da se zabavio, posijao pisma po sandučićima, ali stenjanje se nastavilo puna tri tjedna, možda i duže, do drugog tjedna u srpnju. Ulica ima tu neobičnu kaskadnu arhitekturu, vitke kuće sa stotinama prozora, također, ako netko vodi ljubav uz južne prozore, gore pod oblacima, tom zvuku nije jednostavno odrediti izvor. Trajalo je puna tri tjedna, možda i duže, do drugog tjedna u srpnju. Onda je prestalo.

I prije nego što je Slavuj Mitrović okončao tu svoju igru s pismima u koju je po svemu sudeći ušao cijelom svojom smiješnom, idiotskom i divnom dušom, sazvan je sastanak kućnih savjeta nekoliko najbližih nebodera u Šimunovićevoj:

pisma su sakupljena i predana policiji:

policija baš i nije znala što bi s takvim štivom,

Slavuja su upozorili zbog uznemiravanja, zaprijetili prijavom zbog kršenja javnog reda i mira,

smišne stvari, rekao je Pironi.

Ukratko, koliko sam shvatila, zabranili su mu da dovrši »projekt« s pismima susjedstvu.

Zabranili su? Što je najluđe, još su ga, rekao je Pironi, optužili da je on, Slavuj, taj manijak koji stenje po noći. U to Pironi ipak ne vjeruje (ni ja), ali ne može potvrditi, jer je u ono vrijeme stanovao kod drugog prijatelja na Sirobuji.

»Kakav projekt, sine, njemu je umjetničko izražavanje i kad se ode popišat. Kužiš, pitanje je morala koliko se ti ka umjetnik smiš ljudima mišat u privatnost. S druge strane, uvijek se mišaš, samo je pitanje pakiranja, ako me bereš. Moraš upakirat, lave, ali on me nije sluša.« Nije upakirao – to je problem?! Daj.

I jesu li otkrili ko se to? Ko je počinitelj bluda? A nisu, nisu nikad, smirili su se. Vidiš kakva je ovo ulica, milijardu otvorenih prozora, odzvanja: mogao je bit bilo tko. (Ne priliči ljudima po noći lupat na vrata i provjeravat jebu li se.)

Oko mene se širila Slavujeva stan-soba – tražila sam prozore – jedna prevelika prostorija bez zidova, drugačija od stana koji pamtim i koja meni nije sličila na Slavuja kakvog sam poznavala i to me neprepoznavanje oneraspoložilo (možda me i preplašilo).

Rekla sam Pironiju da o kakvom to moralu priča, daj, nemoj me nasmijavat. Jako im smetaju nečija pisma. Brale.

»Eto, stara, gnojiš, sad si, ono, bezveze popizdila. Nemam ti pojma šta je on njima pisa, al nije im bilo svejedno. Moš pitat Bogdana Diklića da ti pokaže pisma. On ti je na prvome katu. Nije glumac, ma koji glumac. Šef kućnog savjeta, te šeme. Da oden ja? Misliš da ja iman više šanse kod Bogdan-Diklića od tebe?! Ali ti si selebriti. Neugodno ti je. Aj, aj nisi baš tako slavna. A razumin te, ali nema faking šanse da mi Diklić da ta pisma. On ti to ozbiljno svaća. Pa e, ozbiljno ozbiljno. Ima pedeset godina, a živi s materon, taj više ni ne drka, mora ozbiljno svaćat. Šef kućnog savjeta. Neš više dima?! Ok, stara, vridi, više za mene.«

Tako nekako. Dok je pričao, Pironijeve ping pong loptice skakutale su naokolo i odbijale se o mekane rubove moje svijesti. Nakon nekog vremena osjetila sam ugodnu toplinu na stopalima.

»Korto, pas ti mater! Stara, nemoj se ljutit, stara. Sad si njegova, obilježia te, sad si mu, ono, okej.«

Nisam se ljutila. Joke Pironi je otišao u toalet po spužvu i papir da obriše pseću mokraću, ali kako ga nije bilo neko vrijeme, poslužila sam se papirnatim maramicama i vodom iz kuhinjske slavine. Usput sam, strateški, otvorila nekoliko ladica u kojima su trebale biti Slavujeve stvari, ne bih li negdje primijetila brodski dnevnik, ali one su bile prazne. U torbu sam nagurala »Odišlo za pisanje«, odlučila sam da na njega imam pravo (kao bivša supruga, to uvijek mogu izvući). Korto me slijedio s isplaženim ružičastim jezičkom. Za razliku od velikih, koji su mi ulijevali povjerenje, bojala sam se malih pasa, još od davnina. Priprijetila sam mu prstom, zatvorila vrata, pozvala lift. Ipak prizemlje.

Možda sam i mogla pokucati kod Diklića na prvom, ali nije mi se dalo, bila sam mamurna, popišana, gladna i ne baš dobre volje, a šanse da mi neki revni šef kućnog savjeta ustupi ta inkriminirana pisma bile su i bez navedenog minimalne. (Koje ludilo, pa nitko ne bježi zbog pisama...)

Na izlazu, na vratima portuna, sreća sam dvije tanke curice u igri s plastičnom lutkom. Nisam sigurna da te volim, rekla je jedna lutki ozbiljno i ljutito, a zatim je sakrila od mene. Na ulici nikog, podnevna žega, grad je u ovo doba još prepun turista, dolje u nekropolisu, u centru, na plažama, ali Split 3 je predivno pust kao da je u njega sjelo cilo lito da se malo odmori.

Pogled mi je zakačio grafit nadvožnjaka ispod kojeg se vidjelo more i na kojem je velikim slovima pisalo SMISAO. Ah, Mitroviću, pa di si ti? Di si ti cijeli život.

Prije nego što se uhvatio sumrak, otišla sam u marinu na »Drvenu Mariju«, naš brod.

Ljuljuškala se u tamnom plićaku luke zanosna kao i obično, barem meni.

I ona je bila na istom mjestu, na istom gatu, kao nekad, ali za razliku od stana, o barci je Slavuj vodio brigu: svježe opiturana, bijela i plava kao u pjesmi, mesing

i bakar sjajni, ispolirani, a brodski tik rumen, prokrvljen i pod mojim dlanom živ i ja sam ga, vidjevši da nikog nema u blizini, zvučno poljubila.

Grlila sam dobru, postojanu, dragu »Drvenu Mariju« kao nekad kad sam se bezbrižna, mokra i sretna kao mlada kuja bacala po provi.

Neko sam vrijeme sjedila na krmi i vjetrila glavu.

Malo maestrala predvečer i rumenilo koje obećava lijepo vrijeme na zapadu. Ako taj prizor fotografiram ili opišem, bio bi to svakodnevni kič. Lijepo stvari nemaju što tražiti u umjetnosti, tamo se već dugo najbolje snalaze poluružne ili sasvim gadne.

»Zato ljudi i vole tvoje serije, lijepi ljubavnici, emocije, zaljubljanje, sretan kraj, sve to im život uskraćuje, a ova današnja umjetnost im ne može dati«, tako mi je laskao jedan producent (ne Kalemengo, Kalemengo je prihvatljiv čičica), jedan koji me htio povalit, što mu je na kraju i uspjelo, vjerojatno zato jer mi je u tom periodu život uskratio sve navedeno, lijepo ljubavnike, emocije i zaljubljanje i još ponešto.

A što je najgore, taj otužni jadnik producent koji producira produkciju bio je u pravu.

Ljudi su trebali puno jeftine i brze emocije, trebali su je u većim količinama negoli je bilo moguće proizvesti, timovi tipkača svakodnevno su lupali po tastaturama raspisujući potpune nebuloze, ne unoseći u njih ni mikrona strasti, samo ljuti tipkački ropski znoj, ali iz tog znoja nicalo je i cvalo na desetke, na stotine veličanstvenih ljiga koje su u ljudima budile smijeh i suze, ljubavi, strepnje i strasti, potresale ih kao najbolja umjetnička djela.

Čemu lagati, ljiga je veliku većinu potresala i okupirala im misli vjerojatno više nego što bi najbolja umjetnička djela ikad mogla.

O ne: o da. Tako je to. Nije to do umjetnosti.

Na kraju tog dana, moj mobitel je pokazivao dvadeset i četiri neodgovorena poziva (barem osam od Kalemenga, na moje iznenađenje – dva od Bere), ali nijedan na koji bih imala volje odgovoriti. Kad je ponovo zazvonio, pomislila sam kako bi bilo baciti ga u more i gledati ga kako tone, nijem i gluh. Bilo bi poput male pobjede. Ipak, to bi mi trenutno olakšanje donijelo životne komplikacije, a i već sam bila odlučila vratiti se u Ljubljano čim svane. Radije sam mobitel isključila do jutra (spavaj, spavaj, mali gospodar).

Kad sam konačno otključala brodska vrata, pomakla bokaportu i skliznula pod provu u kojoj ću provesti prvu noć na ovom putovanju o kojem pričam, stvari su se promijenile.

Brodski dnevnik koji sam tražila nisam našla, ali pod jarbolom, na brodom stolu, pažljivo složena u čistoj kutiji čekala su me ona (ova!) Slavujeva pisma (neka ću ovdje pročitati).

Razlika između Slavuja i luđaka je u tome što je Slavuj radnik, pravi Japanac u svom zanatu. Da se bavio imalo unosnijim poslom s toliko predanosti, tko zna, bio bi bogat čovjek. Dakle, zavukla sam se pod provu i čitala dok mi nije nestalo baterije s obzirom da pojma nisam imala gdje je kabel od struje.

Pismo sjetnog psa

Cijenjeni ljudi, prijatelji pasa i ostali,

Vjerujem da ste upoznati s malim akustičkim skandalom koji zadnjih dana potresa naše susjedstvo, a možda ste baš vi ispunili naše gluhe noći decibelima strasti – svejedno.

Vodite li ljubav tiho kao psi ili glasno kao mačke, manje je važno, obraćam Vam se sa željom da, potaknut navedenim zbivanjima, s vama podijelim neke pasje misli o ljubavi. Samo jednu stvar vas u svom obraćanju molim: da zahvaćeni vrtlogom strasti ili razdraženi ili preneraženi uspaljenim kricima iz mraka ne zaboravite da osim mačje ljubavi koja dreči postoji i pseća koja cvili. Sjetite se toga barem ujutro, dok nakratko vlada razboritost i nevinost početka, bacite koju kost onim istinski gladnima ljubavi i mesa.

Ovo pismo je i ogleđ o neuzvracenoj vjernosti – poznato je da je psećoj ljubavi imanentna vjernost. Ali vjernost, nasuprot raširenom i površnom uvjerenju, nije uvijek monogamna, kao što ni monogamija ne mora biti vjerna ili odana, tako je i s ljudima i sa psima.

Sjećate li se, možda, zgodnog mješanca šnaucera i tkoznakog psa iz naše ulice kojeg ste nazvali Zaljubljeni Shakespeare? Taj brko (zvat ćemo ga, da ne bi bilo zabune, i nadalje Shakespeare) u vrijeme tjeranja određene kujice Gare s Trstenika pobjegao iz svog ugodnog doma u Šimunovićevoj, da bi se ukopao pokraj njene kapije. Tri godine zaredom izlagao se pogibelji pretrčavajući prometnice, po dva tjedna bio bez krova nad glavom, gladan i žedan, o milosti ovisan; sjedio je pred njenim dvorištem rezolutno, nalik dlakavom spomeniku i čekao da Gara pomoli svoju repicu.

Ona je, srčano, lajanjem i zubima, odbijala druge pse od svoje zadnjice što nije bilo jednostavno, jer, sjećamo se svi, kad bi je njena gospodarica izvodila u šetnju, vraćala se trčeći s kujicom u naručju, u pratnji nezajažljivih vučjaka, labradora i

jazavčara koji su tih dana otrgnuti s lanca, gonjeni čulima lutali ulicama nijemo i bijesno vapeći za partnericom.

Ali samo jedan, izvan tog hipnotiziranog čopora, činio je s njom par za parenje i čim bi gazdarica okrenula glavu, Garica bi preskočila ogradu, dignula rep, a Zaljubljeni Shakespeare bi se spremno prikopčao.

Jednom su tako prikopčani, slijepljeni kao ljubavni janus nesretni sretnici proveli sate ispred stražnjeg ulaza u zgradu, a Vaša djeca su ih povlačila i gađala kamenjem – nisu se mogli razdvojiti. Dogodi se to i ljudima, katkad plaho srce zablokira donje rampe, a kamoli ne nama psima s mozgovima punim mjesečine i adrenalina.

Kad se, drugo proljeće zaredom, mlada gazdarica iznenadila vlažnoj hrpici štenadi u košari za rublje, romantičnom odnosu Gare i Zaljubljenog Shakespearea došao je kraj.

Gara, nakon zahvata, više nije bila ista, nezainteresirana za parenje prepustila se hrani i melankoliji, a Shakespeare je ljubavnu čeku preselio nekoliko ulica niže kod španijelke Lune i otad bio vjerno njen. Nakon Lune došla je mopsica Hani. Veza s mopsicom urodila je zanimljivim izdancima psećeg roda i gazda je psa, posljedično, pritegnuo, više ga niste viđali bez uzice, zanesenog i pustopašnog.

Ali iza i ispred tih serijskih monogamija, pasjih erotskih romansi, zlatnih lokni i prkosnih čekinja, otkopanih kostiju i ranjenih muda, Shakespeare se uvijek vraćao kući svom čovjeku. Pas mu nije zamjerio ni kad ga je kastrirao. Zapravo, učinio je njegovu lojalnost usredotočenijom i pas mu je bio na neki način zahvalan što ga je oslobodio seksualne nervoze u vezi s kujicama. Sad je mogao cijelim svojim stvorom obožavati dragog prijatelja čovjeka bezuvjetnom, bezrezervnom, platonskom, ludom i čistom ljubavlju kakva je samo pseća. Nepomućena zaljubljenost nije završila ni nakon što ga je čovjek napustio i ostavio na ulici, pa da, kao pseto, dobro kažu.

Samo pas može imati tako glupo srce. Pas kao ja, religiozni fanatik.

Znate mene? Zaljubljeni Shakespeare, kusi odrpanac, od majke šnaučerke i tkoznakojeg terijera. Možda ste viknuli na mene dok sam niz ulicu kotrljao kravlju kost koju sam ukrao mesaru, možda ste u mom pravcu šutnuli kamen ili na mene bacili svežanj ključeva kad sam ponjušio tur vašem friziranom štencu.

Moj najbolji prijatelj me krajem proljeća ostavio u šumi kraj klaonice tamo uz autocestu, hodao sam sedam noći i šest dana, vratio se doma krvave njuške i poderanih šapa i ujutro pred zgradom, kad je krenuo na posao, lud od sreće bacio sam mu se pred noge. On je iznenađeno zastao i zatim rekao: »Marš!« I to je bilo sve.

Još uvijek, čekam ga ujutro ispred zgrade. Ne bacam mu se pred noge, stojim po strani i čekam, zacvilim tek kad ode.

Ni prljavština ni bijeda nisu zasjenile sjaj mog poniženja. Ima li išta dostojanstvenije nego biti ponižen u ljubavi? To je spektakularan pad i što padaš niže dublja je tvoja tuga, a veličanstvenija tvoja bol. Vi što me sa strahom i gađenjem zaobilazite na ulici, znajte, kad god me šutnete tjerate me u nebo, uz vaš prezir, moja ljubav-av-av-av koju nitko ne treba postaje sve ljepša, ova patnja mogla bi od mene učiniti sveto pseto.

Vidio sam i to: prije nekoliko dana moj je čovjek kupio novog psa. Ne očajavam i ne nadam se, ali svejedno čekam. Uostalom, gdje bih mogao otići s ovim nevidljivim lancem s kojim sam rođen.

Zato, opet vas molim, jer ja sam žicar i prosjak i žmukler ako treba – zahvaćeni vrtlogom strasti ili razdraženi ili preneraženi uspaljenim kricima iz mraka ne zaboravite da osim mačje ljubavi koja vrišti postoji i pseća koja cvili. Sjetite se toga barem ujutro, dok nakratko vlada dobroćudnost početka, bacite barem kost onim istinski gladnima mesa nade.

Odano Vaš,
Tužni Pas

Ako bih morala najkraće opisati Slavuju, rekla bih da je on ulični pjesnik.

Iako od svoje dvadeset i koje kad je objavio samizdat-zbirku od samo deset pjesama, nikad nije pisao stihove, sve što je radio moglo bi se nazvati poezijom. Zbirka se zvala »Poezija«. Bila je to zanimljiva poezija sama po sebi, autentična, ali on je mislio da treba novi izraz, da je papir spor, dosadan i nekomunikativan, a internet brbljav, histeričan i kakofoničan, to su mjesta koja ne nude prostor za razvoj, tako je mislio. Pisao je stihove flomasterom po zidovima, noću na stare fasade, po liftovima, zahodima, kontejnerima, pothodnicima. Crtao je. Otkrio sprej. Sprej, to je lijepa riječ, uvijek moderna, volio je sprej.

Rekao je: kad su pjesnici napustili ulice, nastupilo je loše vrijeme za poeziju.

Jer prvi su pjesnici bili uličari:

plemeniti prosjaci homeroidi,

poneki villon onkraj zakona,

bayroni koji klasično šepaju na drugom kraju zakona,

pa bitnici,

njihovi daleki rođaci cendrarsi,

cijele brigade bukowskih,

nekoliko bolanovaca,

kamova, ujevića, severa...

nježni dekadenti, anonimni slikari i pisci grafita, Banksy i ostali,

i premalo žena, pjesnikinja

(možda, ako proširimo termin, Tracy Emin? Nin, Anaïs?)

jer njima su u skitnji stoljećima predugo

za noge zapinjale suknje i djeca.

Kućni prag.

I muške postole.

A i ženske, špicaste.

S druge strane ulice tamburaju

rapsodi, trubaduri, kantautori, ulični pjevači:

mladi bekpekeri s gitarom.

Svi oni su bili njegovi prokockani očevi i prokurvana braća,

iako, iako,

znao je govoriti

tu se nikad ne zna ko je kome ćaća.

Slavuj je rekao da su se pjesnici upropastili kad su se usmjerili jedni na druge i na svoj alat, jezik, a prestali misliti o svijetu kojemu govore. Usavršili su svoje alate, precizno su ugodili svoj instrument, ali pjevali su u prazno, praznim jezikom, i praznina im je odgovorila.

Ali jebe se pjesnike, pa čak i nadripjesnike, oni će uvijek imat poeziju, blagoslovljene budale.

Ipak, prvo što sam čula o Slavuju Mitroviću nije bilo to da je poeta ili crtač grafita ili student likovnog, a sve to je bio, nego da k njemu dolaze žene, razne žene i cure, kad se zažele seksa, besplatnog naravno, nije on bio kurva. Dostupan i pristupačan, on bi to rekao: dobrohotan, ne pohotan.

Bilo mi je ovo neobično, jer sam ga u to vrijeme stalno viđala s djevojkom koju smo zvali Helanka, bila je izbjeglica iz Bosne, poznatija kao djevojka bez ijedne dlake (o čemu je davala različite iskaze). Tada nisam znala postoje li muško-ženska prijateljstva, jer su nas učili da ne postoje. I nisam znala da ćemo Slavuj, Helanka i ja postati nerazdvojni u ono kratko vrijeme mladosti kad su ti prijatelji važniji od svega i svih, a koje prođe kao da nije ni bilo, ćao-bao, svatko na svoju stranu zauvijek i bez problema.

Nada Topić

MALE STVARI

Soba

Soba je puna mraka.

Do vrha.

I kad otvorim prozor i vrata, opet je puna. Ne može se mrak isprazniti.

Bojim se sobe dok u njoj spavam. Zamišljam da sam u drugoj sobi. Onoj u kojoj je dan. Koja ima bijele zidove, visoke prozore i plave zavjese. Ta soba je u nekoj drugoj kući i samo je moja.

Ja nemam svoju sobu.

Zato mogu spavati bilo gdje: u kužini na kauču, sa sestrama ili na praznoj strani njenog kreveta. Nekad legnem u jednu sobu, a probudim se u drugoj, ili u hodniku na podu. Ali onda već bude dan i nije me strah.

Kad spavamo zajedno, ona ne progovara, samo poravna plahte, tiho uzdahne i promeškolji se nogama. Leži na leđima i dugo promatra. Ne znam u što gleda kada je mrak.

Ja je oponašam, ali ne vidim ništa, i opet me strah.

* * *

U sobi je krevet, dva kantunala, ormar i psiha. U ormaru je posteljina, odjeća, njena odrezana kosa i prozirna vrećica sa zlatnim lančićima. Sve tri imamo zlatne lančiće s početnim slovom imena. U kantunalima su grudnjaci, donje majice, najlonske čarape, gaćice i vrećice pamuka. U psihi su plave kovertе, fotografije i fascikli s dokumentima. U ogledalu je isto mrak.

* * *

U fascikli je osmrtnica. Ona iz novina. Znam jer sam pogledala.

* * *

Poviše kreveta je njihova uokvirena fotografija s vjenčanja. Kad je dan, fotografiju možeš vidjeti u ogledalu i iz kreveta. Ona je u vjenčanici i ima lančić od bisera. Sestra kaže da to nije istina i da je vjenčanica nacrtana.

Ja ne vjerujem sestri jer ona svašta izmišlja. Izmisliła je i Vladičku koji ubija.

* * *

Mrak ti može ući kroz oči, na usta i uši. Zato sve trebaš čvrsto stisnuti ili zatvoriti prstima. Probala sam, jer ako uđe mrak, gdje ću onda ja?

Sobu treba porediti svaki dan čim se probudiš. To nije teško. Treba ti samo krpa i sprej za prašinu.

I za mrak.

Baba

Baba živi u rupi na kauču.

U crnim suknjama.

I ne jede za stolom.

Za ručak dovučemo stolicu do kauča i na nju stavimo čašu, žlicu i tanjur. Sve posebno. Tako stolica postane stol, a baba ne mora ustajati jer je bolesna. Dok jedemo, čujem kako žlica udara o babine zube i tanjur i kako zubi udaraju o čašu dok pije.

Mater kaže da su joj popustili živci. A to znači da se nešto olabavilo u njenoj glavi i ne može se više vratiti na mjesto.

Ne može.

Zato se trese.

Zimi kad se vratim iz škole izujem se i zavučem noge ispod njene suknje i kažem joj *Baba, grij me*. A baba se smije i priča mi o vilama s konjskim nogama i vješticama što se sastaju na drveću na raskrižjima. Vjetar lupa škurama, baba priča, a ja se otapam.

Prvo stopala, pa koljena.

Kad joj je dosadno izgovara proste riječi u pola glasa. I smije se i plače i pljuje u maramicu. Babine maramice su opasne i pune klica i treba ih skuhati u loncu da ozdrave.

Babi je najdraže kad netko dođe i s njom razgovara. Onda je ništa ne boli.

Nekad izađe ispred kuće i stavi ruku na čelo da joj ne udara sunce.

I gleda.

Naša kuća nije blizu puta i nitko ne prolazi, ali ona isto gleda, gleda...

Pa se vrati, sjedne u rupu na kauču i malo plače u crnu maramu s resama.

Baba kaže da joj je gladna kost i da je to zato jer se rodila u ratu kad nije bilo ničega. Onda nabraja šta bi sve jela: kuhanu šunku, mortadelu, janjetinu, sir, koštradinu. Mater je sluša, sluša i onda ode i skuha joj za večeru mladi krumpir lešo.

Baba to voli najviše od svega.

Sestra

Sestru je udario vlak.

Prije mog rođenja, kad se još nije znalo, prije propasti, prije svega. Doklizio je tračnicama s visokog tamnog mjesta s druge strane svijeta teretni vlak bez putnika i zaustavio se na njenom mekom potiljku, kao u jastuku. Nije bilo perja, krv se prosula po kamenju i poškropila drvene daske natopljene naftom. Bez zvuka. Plač se začuo kasnije dolje od kuća jer znalo se da se vlak ne zaustavlja prije tunela, a sad stoji i čeka. Što čeka, što čeka, gdje je... Nestaje zraka, nestaje dana, treba brzo s njom, brzo.

Poslije je opet tiho i svijetlo.

Bolnica je bijelo mjesto koje se ne zaboravlja kad si dijete. Ipak, ona se ne sjeća. Ni boli ni zavoja, ničega. Kad sam se rodila, sestra je imala ožiljak kao Harry Potter preko čela i dalje preko glave u kosi. I morao si je slušati jer je bila starija i veća i znala je sva slova. Znala je sve igre ili ih je izmišljala, novu igru za svaki dan. Za svoje sestre. Popela bi se na krevet i ogrnula zlatnim pokrivačem s resicama i bila je grozna kraljica Vanda iz *Sport Billyja. Da Vaša gadosti, kraljica!* I ožiljak bi pocrvenio samo kad bi se naljutila.

Sestru je udarilo auto.

Istu sestru na povratku iz škole na cesti što teče paralelno s tračnicama. Ja se toga ne sjećam uopće ničega a mogla bih. Kad je masiram, na lijevoj strani leđa osjećaju se komadići asfalta koji su ostali pod kožom. Sestra trenira rukomet i bole je leđa i ja je masiram uvijek poslije treninga ako mi nešto obeća. Ona obeća, pa kasnije kaže da se ne sjeća a obećala je. Udaram je nogama i rukama, stisnutim šakama, najjače što mogu i plačem.

I odlazim.

Majčina narančasta spavaćica je tanka i mekana, zadnjih godina ja spavam na lijevoj strani njenog kreveta i čvrsto je držim u rukama. Ponekad je dodirnem po kosi i kažem joj pričaj mi kako je sestru udario vlak i auto i kako je preživjela i kako su oni umrli. Ona neće. Kaže šta će ti to i ode za nekim poslom kojeg nema. Ja ostanem u sobi i gledam ih na slikama kako se smiju.

Mene nema na slikama, nisam se još rodila.

Sestra pjeva u crkvenom zboru subotom na probama i nedjeljom na misi. Pjeva glasnije od svih u crkvi, čita *Prvu Korinćanima* i čujem samo njen glas. I na putu prema kući ona opet pjeva *Kyrie eleison, Kyrie eleison* ili *Narodi nam se kralj nebeski*. Malo me je sram, ali opet mislim se, to je moja sestra i zagrlim je oko bedra.

Kad se udala, ja sam dobila njen krevet i ormar i sobu s posterima na zidu i knjigama. Sve sam poskidala. S unutarnje strane ormarskih vrata na ogledalu su bile zalijepljene dvije iste sličice Davida Bowiea iz *Brava*. Njih sam ostavila.

I tako.

Sad imam tu sestru s deset metalnih kopči u glavi i dvije meke ruke pune posla i dvoje odrasle djece i mužem i nekom zelenom firmom. Ta sestra u glavi ima sve što joj treba da se ne rasprsne. Ožiljak se skoro i ne vidi i ona se ničeg ne sjeća.

Ničeg se ne sjeća ta sestra.

Želja

Dan je bijel i plosnat.

S plavim rubovima.

Takav je i stolnjak na kuhinjskom stolu. Onaj na kojem režem kruh. Uvijek izrežem dvije fete i namažem ih maslacem i marmeladom. Danas sam gladna i izrezat ću tri. Izrezat ću možda i četiri, ako budem htjela, nema problema.

* * *

Za rođendan bih najviše voljela perlice.

(Ne bijele, njih imam, nego one u bojama.)

* * *

U međuvremenu žvačem i gledam kroz prozor.

Imam devet godina.

Deset.

Pa jedanaest.

Kruh je crn i suh, treba mi puno vremena.

* * *

Ako požurim, svi će još biti tamo. Na zidiću pokraj oleandra. Gledat ćemo u nebo i čekati da padne zvijezda. Onda ćemo izgovoriti želju i igrati se skrivača. Ono što bih najviše voljela nikad ne kažem pred svima. Zato dok se skrivam, opet gledam u nebo i čekam da padne još jedna.

* * *

Kad dođem kući, ona me ništa ne pita. Samo kaže *Dobro operi koljena!* Ona ne zna da mi je sutra rođendan. Ili se pretvara.

* * *

Noću sanjam perlice kako padaju s neba. I ja ih hvatam rukama, glavom i nogama. Poslije je zemlja skliska i šarena.

* * *

Kad pojedem kruh, obrišem stolnjak i pokupim mrvice prstima.
Onda ih bacim kroz prozor.
U vjetar.
I mravima.

* * *

Danas mi nije rođendan. Tek sutra. Pa opet dogodne na isti dan.
Ponekad ne poželim ništa.
Samo gledam kako pada.
Još jedna.
I još jedna.
I još.
Sve do kraja.

Haljina

Mater me tri puta istukla.
Prutom od loze.
Prvi put kad sam gađala aute na cesti zelenim breskvama.
Drugi put kad sam dovela svu djecu iz susjedstva da kopamo rupe u žalu koje je došlo za garažu.
I treći put zbog haljine.

* * *

Haljinu mi je kupila materina tetka. Žutu haljinu kratkih rukava s bijelim obrubom i džepovima. I mater me pribila jer sam je obukla bez pitanja. Ona je rekla da će me povesti. A nije. I tako sam se obukla i došla sama. I materi je bilo neugodno jer je ispred crkve bilo puno ljudi, a ja sam došla u haljini kratkih rukava i u modrim hulahopkama. A bila je zima i svi su drugi bili u bundama. Kad smo došli kući, mater je babi rekla da je u zemlju propala, ali ja to nisam primijetila. Baba me sakrila iza svojih leđa i branila, pa je mater udarala prutom po njenim crnim suknjama. Onda sam morala otiću u sobu, skinuti haljinu i leći ispod jorgana.

Mater je isparala haljinu pred mojim očima. I opet me malo udarala. Mene nije bolilo to što ona udara jer sam bila prvo ispod babinih sukanja, a kasnije ispod

jorgana, ali isto sam plakala. Najviše jer je haljina iskidana. A i zato jer je ubila Boga u meni. Tako je baba rekla sestrama.

Ja sam materi samo ponavljala *Nemoj, neću nikad više, obećavam.*

Mater me nije uopće slušala.

A i zašto bi?

Kad je veća od mene.

I jača od Boga.

Mladen Vukšić

NEŠTO VESELO, S HARMONIKOM

1

Brat je rekao »idemo točno u osam« i tako je bilo.

Auto miriše po mentol bombonima i vodici za poslije brijanja. Vozimo se polako i pričamo o njoj. Zapravo ja pričam, stari odgovara, a brat je koncentriran na uređaj za navigaciju. »*Za. Sto. Metara. Skrenite. Desno.*« Nitko od nas troje nije nikad bio tamo. Valjda ćemo uspjeti naći to malo selo u Istri. Tehnologija je na našoj strani. Možda je to ovoga puta dobra vijest.

Kako se približavamo njenom rodnom mjestu, stari se na zadnjem sicu stišava pa ga povremeno zovnem da čujem je li još s nama.

Ne spominjem je više.

Kažem bratu »Imaš li šta veselo, s harmonikom.«

On se nasmiješi i ubrzo našom metalnom kutijom zvoni Bruce Springsteen. Kad čujem Springsteena čini mi se da će svi naši problemi biti riješeni.

Slušam melodiju i pjevam glasno o Mojsiju koji je razdvojio more. Brat se smijulji. Slon mi je prdnuo u uho.

Drago mi je da sam ga malo probudila. Nećemo stalno plakati. Ne znam je li ona plakala kad je otišla.

Crkvice je okupana mirisom borova i blebetanjem vrabaca. Svećenik započinje propovijed i govori stvari o kojima ne zna ništa. Ide mi na živce, ali toliko je dosadan da me uspavljuje. Malo ću se odmoriti, sigurna sam da nitko neće primijetiti.

Okladila bih se da nije prošla ni minuta. Osjetim stisak na podlaktici i čujem Njezin glas.

U jednom bljesku sve se vrati. Opet sam dijete i valjamo se po krevetu i ležimo na toplom šljunku i škakljemo se i smijemo i pjevamo *You are my sunshine* u čekaonici kod doktora.

2

Zovu te – dođeš. Pitaju te – klimneš.

Sjediš iza kao da si ti njihovo dijete a ne oni tvoje.

Grintaš samo da pokažeš da si živ. Lažeš sam sebi. A kome ćeš?

Voziš se na zadnjem sjedalu prema konačnom kraju.

Paklu, čistilištu i raj. Tebi je sve troje na istom mjestu.

Ovaj put nema više nadanja ni odgađanja.

Odgovaraš na pitanja, razgovaraš a ne znaš o čemu.

Je li vruće, je li hladno, baš ti je svejedno.

Kad kažu: stigli smo, izađeš.

Pružraš ruku svećeniku, sjedaš na tvrdu klupu.

Vrijeme ide. Vrijeme stoji.

Ne pitaš se kome zvono zvonit.

Kad spuste ploču sve je gotovo.

3

Pismo je stiglo jučer. Adresa ispisana pisaćim strojem i u zaglavlju ime odvjetničkog ureda. Unutra – »Sa žaljenjem vas obavještavamo...« i dan, sat i mjesto.

Položio je kuvertu na sudoper i zagledao se kroz prozor u veliki brijest uz prugu. Kratko je otpuhnuo: »Dobro. Znači i to treba obaviti.«

Krenuli su točno u osam. Otac, sestra i on. Samo njih troje, kao i bilo koji drugi dan u posljednjih dvadeset i pet godina.

Cesta svjetluca od jutrošnje rose, na njoj nikoga osim njih.

Otišla je davno, davno, ali nema toga zakona koji može promijeniti da je ona njegova majka.

Zašto je to napravila? Opet si postavlja ista pitanja koja je postavio tisuću puta i dalje ne nalazi odgovor. Nikad ga neće naći.

Za razliku od njega, sestra svoja pitanja postavlja naglas, ali umjesto oca odgovara automatski robot. On odavno nije tu.

Provlače se među malim šarenim poljima nalik zakrpama na velikom obiteljskom prekrivaču.

Nekoliko redova kuća. Prozori obojeni modro.

Malo niže među borovima je minijaturno groblje i crkva. Sitna je i bijela. Čovjek bi očekivao da će unutra naći Crvenkapicu i baku, a ne sijedog svećenika u lagano požutjeloj mantiji koji pruža ruku uz sažaljiv osmijeh. Ima žutu bradu od prekjučer i malu mrlju od šalše na lijevom rukavu.

»Dobro došli«, kaže kao da ih poziva na večeru.

U crkvi su po četiri reda klupa sa svake strane prolaza. U njima nema nikoga.

Zidovi su oslikani freskama na kojima mrtvi i živi hodaju ruku pod ruku, a strop je nisko kao nebo pred oluju.

Sjedaju u prvi red. Svećenik započinje službu. Pod čempresima, s vanjske strane sjevernog zida na rubu otvorenog groba sjede četvorica s patikama na nogama i lopatama u rukama. Sestra drijema naslonjena na bratovo rame. Otac bezglasno plače. Ne može se nikako sjetiti njezina lica.

Obred je gotov, svećenik klekne na jedno koljeno, ustane i krene u sakristiju.

U crkvu uđe mlada žena. Po odjeći bi se reklo da nije odavde. Pretoplo je odjevena. Prilazi im sitnim, pamučno laganim koracima kao da je gejša koja hoda po Mjesecu. »Dobar dan. Ja sam Ana«, govori dodirujući se na mjesto srca.

Sestra se polako diže sa klupe.

»Daj da te upoznam«, kaže i diže dlanove kao da će se ogrijati uz vatru. »Mogu li ti taknuti lice?«

Ana spušta ruke niz tijelo i polako se primakne korak bliže. Smješka se zatvorenih očiju dok joj sestra prstima pretražuje lice.

»Mama je ostavila pismo za vas«, kaže.

(Izabrala Ivana Čagalj)

PODACI O PISCIMA

Birimiša, Zora objavila je dvije zbirke pjesama: *Zatočenica* (Književni krug Split, 1999.) i *Tko se to s nama igra* (HAU Split, 2012.). Prva zbirka sadrži ciklus pjesama na splitskoj čakavštini. Povremeno piše recenzije. Pokušava pisati kratke priče. Tekstovi su joj objavljeni u zbornicima i časopisima. Na lanjskom natječaju Festivala europske kratke priče ušla u uži izbor od 15 priča.

Duderija, Boba (1963.). Bavi se književnim prijevodima s francuskog i engleskog, a često je angažirana i u području turizma. Prvi javni literarni počeci su joj bili na blogu *Marchelina* i u *Slobodnoj Dalmaciji*, gdje je objavljivala kratke humoreske u podlistku *Pomet*. Pisala za mnoge portale i tiskane medije; u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj (kolumne u sarajevskom tiskanom časopisu *Pozitiv*, na portalu *Lupiga*, *Dalmacijanews*, *Marginalac*, *Sućurački portal* i dr.). Tri godine pisala stalnu kolumnu na hrvatskom portalu *Net.hr*. Glavna urednica splitskog portala *e-ćakule* gdje također ima stalnu kolumnu *Marčelina*. U ljeto 2010. godine pobijedila na natječaju *Casanovafesta* za najbolju blogersku erotsku priču. Objavila zbirku kratkih priča *Marčelina – Kompilacija erotsko-domoljubnih kompilacija* (2011.), zbirku poezije *Morske erotske* (2007.) te *Sve priče*, antologija nepoznatih autora (2008.).

Gašperov, Ružica objavljivala je priče u časopisima, zbornicima i na portalima u zemlji i inozemstvu, između ostalog i na: *Fantom slobode*, *Oksimoron Beograd*, *Književnost uživo*, *Arteist*, *Avlija*, *Beogradski književni glasnik*, *Info zona*, *Radio Gornji grad*, *The Split Mind*, *Zg noir* (i u prijevodu za američko izdanje), *Matica Velika Gorica*. Ušla među šest finalista za Nagradu VBZ-a 2011. za roman godine. Bjelovarsko kazalište postavilo je njezinu dramu *Adio pameti*, koja je objavljena na *Drame.hr*.

Grcić, Katja (1982.). Diplomirala engleski i njemački jezik i književnost. Prozu i poeziju objavljivala u *Quorumu*, *Vijencu*, *The Split Mindu*, *Knjigomatu* i dr.

Kalilić, Dunja piše prozu i poeziju, za djecu i za odrasle. Do sada objavila više od dvadeset knjiga, u različitim književnim žanrovima: romane, novele, kratke priče, pjesme, pjesme u prozi, putopise, humoreske, bajke... Piše na standardnom hrvatskom jeziku i na čakavskom. Članica je Društva hrvatskih književnika.

Komar – Braco, Marijan obavljivao je priče u časopisima, zbornicima i na portalima, a neke su i čitane na radiju.

Kopeczky, Sara (1992.) studira engleski i talijanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Splitu. Piše poeziju i kratke priče, koje su dosad objavljivane na internetskim portalima i u zbornicima, među kojima su i dvije

istrakonske zbirke. Osvojila je prvu nagradu na literalnom natječaju daruvarske Pučke knjižnice i čitaonice za najljepše ljubavno pismo. Urednica je *The Split Minda*, književnog časopisa Filozofskog fakulteta u Splitu.

Kozina, Luca živi i radi u Splitu. Radovi objavljuvani u *Zarezu*, *Fantomu Slobode*, književnom časopisu Filozofskog fakulteta *The Split Mind* (u kojem je bila član uredništva) i na raznim književnim internetskim stranicama.

Roić, Daria (1968.) objavljivala je u časopisu *Mogućnosti* u izdanju *Književnog kruga Split* (2001. i 2006.). Neke od njezinih novela prevedene su na makedonski i objavljene u časopisu *Savremenost*. Honorarno surađivala u tjedniku *Dan* i pisala kolumne o splitskim kaficima. Objavila zbirku priča za djecu *Gdje stanuju slova* (2014.), knjigu kratkih priča *Drvce s juga* (2012.) kao i priče za djecu u časopisima *Oblutak* i *Smib* te početnici *Tajna slova* u izdanju *Školske knjige*.

Savičević Ivančević, Olja (1974.), pjesnikinja, prozna i dramska spisateljica. Autorica je pjesničkih zbirki: *Bit će strašno kada ja porastem* (1988.), *Vječna djeca* (1993.), *Žensko pismo* (1999.), *Puzzlerojc* (2006.), *Kućna pravila* (2007.), *Mama-safari (i ostale stvari)* (2012.); knjige priča *Nasmijati psa* (2006.) i romana *Adio kauboju* (2010.). Za rukopis *Nasmijati psa* nagrađena je Prozakom, dobitnica je prve nagrade Ranko Marinković Večernjeg lista za kratku priču te nagrade *Kiklop* za zbirku poezije *Kućna pravila*. Roman *Adio kauboju* nagrađen je nagradom *T-portala* za najbolji roman u Hrvatskoj objavljen 2010., kao i nagradom *Slobodne Dalmacije* za umjetnost *Jure Kaštelan*. Prema romanu je postavljen istoimeni kazališni komad u režiji Ivice Buljana. Knjige su joj prevedene na desetak svjetskih jezika, a poezija i ulomci iz proze na tridesetak. Pisala je kolumne u novinama i na portalima, surađuje s kazalištima kao autorica dramskih tekstova, songova i adaptacija, a prema njezinim pričama snimljeni su nagrađivani kratkometražni igrani filmovi.

Topić, Nada (1977.) piše poeziju i kratku prozu, a tekstovi su joj objavljeni u domaćim časopisima, zbornicima, na internetskim portalima i u radioemisijama. Objavila je dvije zbirke pjesma: *Svetac u trajektnoj luci* (2005.) i *Meteorologija tijela* (2015.) te slikovnicu *Kako se rodila roda* (2007.). U pripremi za objavu joj je prozni rukopis *Male stvari*.

Vukšić, Mladen (1967.) objavljivao je po novinama, portalima i časopisima: *Slobodna Dalmacija*, *Nedjeljna Dalmacija*, *Fantom slobode*, *Autsajderski fragmenti*, *The Split Mind*, *Gornjogradski književni festival* i dr.

(I. Č.)

DIVOJKA I LEBIĆ*

Sonja Krstanović

VRIME NE PASEVA

VRIME NE PASEVA

vrime ne paseva
to leroji gredu,
putiman kih ni:
sati, dica sna.

i Bog misi znova
duron istu gnjilu,
duron smo tode,
vsi – duša jedna.

a zrcala lažu
ka nan lica kažu,
jer njih ovde ni.

dok živimo – snimo.
duron isti, drugi
to se vël pori.

* Izbor iz istoimene rukopisne zbirke

SPALA SAN

spala san
na krilu Boga

i sunce je
z manon
spalo

va čaškuli
od sna
zlatoj
more se je
lalelalo

hodile su tramuntane
majštrali
i levantini,
gajeta je biser pasla
od grbini.

nevere su tombulale
veli gromi – ognja sini,
konopi su, krauščići,
potezali neverini.

teški zvon je
va prsiman
z raganiman
sled kantat.

spala san
i prespala san.
zbudit ću se
‘ko jesan.

MOREBIT SMO VA RAJU

morebit smo va rajju,
Adam i Eva nas sanjaju.
nigdar ovde nismo ni bili
jerbo – nismo se ni rodili.

morebit – va svomu snu smo,
sebe zaburavili smo.
ne znamo ki smo, ni kadi smo,
kako da svoji nismo.

TELO

telo je košuljica
ku dah obučeva –

tanca,
lampa,
munjesa,

doklec je
ne deštriga.

raspadenu krpinu
sa sebe svučeva.

SRCE

srce ćaškula je
koj se more lela
i na moru plavi vse.

ragani se tode ležu,
konopin od zmij se vežu
kajići od suz tode.

va kiman se sunce pelje,
košulji od dana tankoj.
do večera – golo je

BATEL

sredi mora
batel zabalán.
dva od njih se
tode pelju:
anđel z djavlon
zaveslan.

anđel – šija,
djavál – voga,
joh do Boga
celi dan.

ni mi puta,
ni mi porta.
na valiman
zač tancan.

doklec vetar
z dubljin staje
i trešće se
lalela

druziman je
da se pelju,
a batelu
da bala.

BOŽJA SMOKVA

ne jočen,
ne ručen.
zač?

jedno je nebo
i pod nebon
ja:

gajeta va koj se,
odovlec do raja,
celi rod moj pelje
– srce timuna.

mrzlinje zvzdani,
utihe nevere –
tode vse je samo
zrcalo moje.

ja san Božja smokva
ka sled klija znova,
raste i cveta,
dan plodi bere.

ma kad mrak zanjorin,
sebe zaburavin – z halun
kad zrcala
zamaглу se vsa,

ja san šaka gnjile
čepukamin straha.
suza san od kala
ki zna – ča san ja?

MUKA DNEVIH

muka dnevih z mlina siplja,
va vetar se sled prosiplje.

nagori se – zgori dan,
utaplje se vse va san.

i va srcu ča zori,
to je zvezda ke več ni.

siplje muka dnevih bela,
duron nan je prazna zdela.

otklec – doklec, ki to zna?
život je preja maškina.

LEBRAŠCE JE SPALO

ADAM

lebrašce je spalo:
Eva. z njon je
spalo vse.

bil san sam,
šečal, pensal,
do vratih
od raja šal,

kadi je,
na mač naslonit,
anđel spal.

prenul me glas,
Evin.
dotekal san,
zapihan svas.

ona je jabuku
provala
i meni dala.

sinu moj,
drugo znaš:

ztirali su nas
z rajskoga vrtla,
anđeli Božji,

kako da nigdar
ni bil naš.

EVA

va raju san spala,
bila san mića.

djaval je fico
va me pazil
priko zidića.

prenula san se.
jerbo su anđeli spali,
šla san iskat Adama.

sredi vrtla jabuka je
kako duša mirisala.
na kići je zmiya stala.

rekla mi je: *hod maljahna,*
provaj ča nisi provala.
(Bog je rekao: *ne pačajte!*)
Adama san zvala.

zmija je rekla: *bit ćete veli –*
zad je fikala rogi –
zač bi frnjočići ostali,
dragići nebogi?

provala san, Adamu dala,
nis znala ča san učinila.
anđeli su dotekli vsi.

posli san Kaina rodila

ZMIJA

hodili su
i spali,
spali su
i hodili.

va njiman
svit je spal.
niš nisu znali
doklec se
nisu zbudili

– Adam i Eva.

a ja,
ka san znala,
nis spala.

mogla san
mučat?
zač?

ja san zmiija.

Bog me je stvoril,
va raj puštil.
pa?

KAIN

oni su krivi.

da nisu z raja zašli,
ne bi se ni rodil.

Bog mi je
timbar udril.

ne moren
se oprat.

imal san
oca i mat,
a brat je

anđel bil.

ABEL

tuliko san razumil:
srce san
razkračunal.
Kain je
ključ zgubil.

Bog ga je
sinjal,

puštil
z ragana
va ragan
da gre,
bez stat.

todeka spin.
zač
mene je
ubil

moj brat?

BOŽJA KAŠTIGA

– raj mi
ne spominji,
kadi je
zmija stala,

z jabukon,
paričanon,
va koj se
smrt potajala.

neboga mater
Eva,
nebogi otac
Adam –

potirani su
z rajskoga vrtla,
kako tuji,
anđela mačen
od ognja!

– a zmija?
ona je ostala?
nju nis kaštigal?

– ni, Bože pravedni,
za njiman
si je poslal!

DIVOJKA I LEBIĆ

DIVOJKA I LEBIĆ

lebić mi je
glas poslal:

*va te san se
namural!*

od valića
do valića,

razšapljal je
pol Portića.

gre šajeta
od kajiča

od listića
do listića:

*ni mladića
do vetrića.*

*svilu ću te
umotat,*

*usti ću ti
celivat,*

*tobon se
namirisat.*

*svas će svit
pomunjesat!*

KA SAN? KI SI?

ka san?
ki si?

na dnu
mora
– čaškulice
mel hranjene.

va sni
modri
zanjorene.

va zrcalu
pazimo se,

ljubimo se,
čepamo se.

ki si?
ka san?

ne znamo se.

JUGO

joh se ženi na pučini,
djavli obed parićaju.
krausci od ognja zval je
da mu mladu dopeljaju.

puhću krovi zidi hriplju,
brodicamin lebra škriplju;
po nebu gajete skaču
kako da ih djavli šćiplju.

na tloh se je stambulalo
nebo-mih zi koga toči
na vse bande vino žuko.

vsi će se tode zopit,
žmuljiman se utopit!

SRIĆA

maškica bela
prela

na škamliću
va kantuniću.

lipi je
pahalj zela

– sriću oprela.

niki
ni znal,

ni je
obadal.

ki o maškinoj
preji pensa?

samo dica.

VA MRIŽI

misec zgor tarace,
koča od slebra.

a doli, bez brige,
čeljad ka vičera,
z maškon ča, na bandi,
glave od rib hrska,
zafastana vsa,

na dnu mora-noći,
va mriži se sja.

SRCE JE PORAT SIGURI

srce je porat siguri,
nutrih moj Mukić spi –
a smrt je vanka, va raganu
– gajeta mu na valu ni.

paseva vse – i smrt
pasat će – lanternica
va srcu sjat će.

tode moj dragi Mukić spi.
ni va zemlji, med tujiniman,
znutrih me pazi zlatin očiman.
srce je porat siguri.

BURA NA KVARNERU

BURA NA KVARNERU

Radovanu Vidoviću

bura morsku svilu grišpa:
kotulu šije.

sunčevi zrak udije –
grišpu zašije,
gibu nagiba –
merlić zadije.

za grišpon se grišpa grišpa
i za gibon teče giba.

od Senja, vse se sja:
prama Riki, prama Zadru,

priko Paga, Raba, Cresa,
priko Krka i Lošinja,
i Prvića i Grgura,
pa do Suska i Gologa.
i još liplje
I još dalje,
kadi grišpa grišpu šalje,

za gibon se giblje giba
priko Dugog i Ugljana,
priko Silbe i Pašmana,
do Oliba i Molata,
Vira, Iža i Primude,
i Sestrinja i Vrgade.

bura šije
i prodiva
zlati konci,
sunca zraci,
i još meće
i ušiva
biserići
na merlići
i prepliće
i upliće
zlate žice
va vitice.

gotovo je,
obukla se:
svila šuška
i lampa.

zabliskuje,
zaslipljuje
– kotula se
lalela.

bura bala!

od Senja vse gori:
prama Riki, prama Zadru,
prika Paga, Raba, Cresa,
prika Krka i Lošinja
i Prvića i Grgura,
do Gologa
i još dalje,
i još jače,
i najjače
do Dugoga i Ugljana,
prika Silbe i Pašmana,
do Oliba i Molata,
Vira, Iža i Primude
i Sestrinja i Vrgade.

bura bala,
munjesa,
beli oganj
dah ledi.

med grišpamin,
med gibamin,
merliman
i biseriman,

med konciman
i žicamin,
va burinin
viticamin,

zablišćeni,
zapihani,
zaplahani,
zablantani,

mrzli oganj
zanjoreni,
lelamo se vsi.

balamo
i mi.

PJESME*

Lara Mitraković

BORDIEU PIŠE LJUBAVNU PJESMU

Ispunila si mi sva polja,
Izludila habitus,
Nemam iskustva s ovakvim stvarima.
Ako nastavimo ovako počet ću koristiti jezik niže klase
Jer moje polje kulturne produkcije ne dopušta riječi kojima te želim
zvati.
Potrošio sam sav ekonomski kapital na tebe,
Socijalni uz tebe nemam jer kad te vidim zamuckujem,
A i kulturni sam negdje putem zagubio jer znanja više nemam o onom
što me zanima
I ne proizvodim ništa što nema veze s tobom.
Draga, vrati mi moju mušku dominaciju,
Ja tebi nisam ništa uzeo, mada sam probao sve.
Mislio sam da je jezik moj medij moći,
A ti si me pobijedila ne izgovorivši nijednu riječ.
Ostao sam bez struktura i bez prakse,
Od intelektualca u usponu postao sam običan ljakse.

* Izbor iz rukopisne zbirke *Brojanje pogrešaka*.

DOSTA MI JE POEZIJE

Ograničujem se na sibilante
 Što ih proizvode moja koljena
 Pri svakom pokušaju saginjanja
 Kako bih pokupila paperje tvojih riječi
 Crvene zastore spaljujem
 Crepove zaborava slažem
 Simbolima zastirem cinizam
 I onda nekako pokupim ta slova s poda
 Razlomim se zajedno s njima
 I ostanu mi samo vokali
 Ali emocije i odgovore ubijam
 Energično, iskreno, odlučno u igri
 Pa pobjegnem daleko bez slova
 U nadi da me tamo gdje nestanem
 Nećeš moći pronaći

RECEPT

pucketaj prstima
 skoči malo u zrak
 dodaj malo sunčevih zraka
 otvori prozor, otvori vrata, otvori srce
 promiješaj ljubav i nevinost, strah i zlatnu maštu
 nasjeckaj na komadiće moj strah
 zagrij ruke do vrenja zagrljajima
 i spoji dva tijela u jedno
 po želji dodaj koji stih i nemoj mariti za pravila
 pripremi posude livada i bubamara
 i pribor od mjesečevog srebra
 ručajmo nagi
 zadrži okus moga jezika
 na laganoj vatri kuhaj okretaje zemlje
 ne daj da prođu trnci tek tako

i zadrži nas u trenutku
kao savršeni recept
u slast!

FANTOMSKI UD

još me uvijek zaboli
pa poželim staviti oblog
od kadulje i lišća limuna
ubranih na mome otoku
još ponekad mašem
besciljno i beskonačno
nekad prema istoku
nekad prema zapadu
(možda jednom pogodim gdje je)
stojim na molu
i pokušavam dosegnuti vodu
pa mi se na trenutak učini
kako me more miluje
i ljubi poljupcima od soli
ali onda malo bolje pogledam
i shvatim
da ležim u krevetu
umotana u modre plahte
pokušavajući dozvati nešto daleko
pjesmom
koju ne mogu napisati
fantomskim udom

ZOV SIRENA

Čula sam zov sirena
Negdje između zveckanja čaša
I grlenih jauka ljudskih
Skinula sam svu odjeću
I strmoglavila se u more
Čula sam zov sirena
Između glasova ljudskih
Koji su govorili kao da znaju
Koji su govorili kao da su najbolji
Čula sam i postala
Ono što sam tražila
Negdje između negiranja jastva
I nepripadanja ičemu
Čula sam zov sirena
Bio je dalek i tih
Poželjela sam da i ja sam jedna
Između vala morskog
I dna morskog
Kraljica planktona i riba
Kraljica beskrajnog prostora
Prijateljica nebu i dalekim zvijezdama
Sunce me oblačilo u zlatne haljine
Svakoga dana oko 8
Između nepostojanja
I svete noći
Čula sam zov sirena
I pobjegla zauvijek
Ne dočekavši plimu

P

Znaš da će se nešto loše dogoditi
kad sanjaš toreadore u borbi
s crvljivim svinjskim butovima

pokušavaju im pobjeći
 ali crvi pružaju ružičasta ticala
 i nose teško svinjsko meso poput perja
 na kraju ih prestignu i sruše
 ostanu samo crveni plaštev
 umrljani jednakom bojom
 Znaš da će se nešto loše dogoditi
 kad u luku uplovi brod
 s njegovim imenom
 a ti nemaš konopac da ga privežeš
 pa samo klizne u sljedeću
 ostavivši te s papirima punih riječi
 koje mu nisi dospio reći
 Znaš da će se nešto loše dogoditi
 kad ne stižeš napisati pjesmu
 jer si okružen sa svih strana
 glasovima nepotrebnim i preglasnim
 pa napišeš samo P
 a ostalo ispari zajedno sa znojem
 negdje na rivi
 ili bilo gdje na svijetu

U DANIMA POPUT OVOG

U danima poput ovog
 Povraćam slova po prolaznicima
 Imam dojam da sam sve već rekla
 Pa recikliram predavanja o životu
 Aforizme i poslovice
 Stvaram anagrame od tvoga imena
 Vjeđe mi se spuštaju češće nego što bih to htjela
 A put do kuće čini se kao labirint sazdan od pogrešaka
 U danima poput ovog
 Zrcalo je neprijatelj koji se posprdno smješka
 Ruke su samo mlitave nakupine plastelina
 A knjige podsjetnici da je vremena sve manje

U danima poput ovog
Ne želim biti ni sa kim
I želim biti sa svima
Ali samo ako se pretvore u plačljivu želatinu
I obgrle me sa svih strana
U danima poput ovog
Sve se svodi na čekanje
Tramvaja, ljudi, prilika
Svejedno
Na svakome je semaforu crveno
U danima poput ovog
Ne želim ustati iz kreveta

GOVORILA JE

okrenuvši šalicu
ispijene kave
naopačke
obrazi bi joj poprimali oblik
polovica marelica
govorila je
okrenuvši šalicu
na pravu stranu
bit ćeš sretan
do tvoga cilja
čeka te dug put
s bezbroj prepreka
gdje god da kreneš
nećeš stići
gdje god da kreneš
nećeš me naći
bit ćeš sretan
govorila je
drsko koketno
isprekidanim smijehom
poput grlica za vrijeme parenja

usnama potrošenim
od laganja
govorila je
sve ovo vrijedi
i naopačke

SVI UMIRU LJETI

ovoga ljeta svi su
odlučili umrijeti
tako će, barem misle,
ostali više pa(m)titi
treba obući crnu odjeću
pržiti se na suncu
piti više vode
suze dehidriraju tijelo
smislila sam pravu stvar
postat ću čovjek
koji ljeti zlatnim pribadačama
kači osmrtnice
na oglasnu ploču
ako slučajno nestane
tinte ili papira
stajat ću na glavnom trgu
izvikivati podatke
opisivati fotografije
izmišljati pustolovine preminulih
u cnoj odjeći
na plus četrdeset
ispod cvjetnog suncobrana

ja ću umrijeti u jesen
ožalošćeni će doći
u ribarskim čizmama

PET PO PET

Misleći na riječi
Uvijek se spotaknem na istoj
Pa oblacima sakrijem sunčan dan
Preoblikujem ljude u igraće figure
I uvijek posegnem za zelenima
Srce je kockica
I ona uvijek pokazuje pet
Pet po pet
Uvijek oko pet
Opet i opet
Onda sam sretna
Jer ne moram donositi odluke
Sve je prepušteno kocki
Ona uvijek zna što hoće
Pet po pet
Uvijek oko pet
Opet i opet
Misleći na riječi
Uvijek se spotaknem na istoj
Ali nikada
Baš nikada
Ne počinje istim slovom

CRVENE HLAČICE

Kažu da je svemir bezgraničan
Izbrisat ću svemir
Izbrisat ću svijet
Ti i ja sjedit ćemo u parku
I smijati ćemo se djeci koja padaju dok trče
Uvijek smo znali kako se zabaviti
Nikad se nismo znali zabaviti
Ja sam žongler s lošom motorikom
I žongliram tvojim živcima

Kažem ti da imaš pseće ime
I da mrzim tvoje crvene hlačice
Obojit ću kosu u zeleno i mrzit ćeš ju
Kao što mrziš kad vičem
I kad imam prohtjeve
I kad ti promijenim program na TV-u
Čitala sam danas našu natalnu kartu
I u njoj piše da smo sjebani
I dalje čekam da saznam nešto novo
Danas si me nazvao samo triput
I htjela sam ti otkinuti glavu
Onda sam se pogledala u ogledalo
I shvatila da sam luda
I da bi ljubičasta bila bolja od zelene
Kažu da je život kratak
Zašto sam onda izabrala tebe?
Kažu da je život kratak –
Brojim na prste – 20, 21, 22
Jebote, Lara, život je kratak
Nađi neki smisao
Izmisli teorem
Izumi nešto
Otvori dućan i nazovi ga po sebi
Ili nabavi psa pa se naizmjenice šetajte
Eto, imam hobi –
Svakoga dana odgajam tebe
(odgajam sebe?)
Kažu da je svemir bezgraničan
Izbrisat ću svemir
Izbrisat ću svijet
Ti i ja sjedit ćemo u stanu
Svatko u svojoj sobi
Ja gledat ću serije
Ti ćeš gledat sport
Ti pit ćeš pivo
A ja ću piti sok
Ali ne ide to tako
Život je kratak, Lara, saberi se

Učini nešto, počni čitat novine
Sprečavaj ratove
Počni zalaziti u Plodine
Ponašaj se normalno
Postani ozbiljna
Razgovaraj o politici
I izgledaj mudro dok kimaš glavom
Ili plati nekog da to čini za tebe
Eto, ja svakog dana odabirem tebe
Kažu da je svemir bezgraničan
Izbrisat ću svemir
Izbrisat ću svijet
Dovoljan si mi ti
I tvoje grozne crvene hlačice
Ti i ja sjedit ćemo u parku
I smijati se djeci koja padaju dok trče
Dijelit ćemo pivo i skupa radit show
Jer ja sam tvoj Ringo Starr
A ti moja Marilyn Monroe

NAŠA DJECA

Naša djeca mrzit će svijet u kojem žive
I ustajat će iz kreveta spuštajući prvo lijevu nogu na pod
Prezirat će moje pjesme
I povraćat će od tvojih jutarnjih monologa
Oni će biti mali ratnici i bit će to samo u vlastitim glavama
Jer bojat će se svega što vide i zaudarat će po naivnosti
Oni noću neće spavati i mislit će da su vječno u krivu
Od tebe dobit će moć vječitog kolebanja
A od mene sposobnost gutanja patetike
Oni će pisati unatrag i smislit će vlastiti jezik
Prelazit će zebri samo kad je crveno
Jer vječna žudnja za strahom neće im dopustiti suprotno
Oni se neće znati svađati i vrištati će samo vokale
Dok svi ne pomisle da ne znaju ništa, a znat će sve

Oni će spaljivati knjige i valjati se u njihovu pepelu
Radit će kule od naših organa i preslagivati stanice kako žele
Naša djeca bit će vječno djeca jer ni mi nikada nismo znali drugačije
I pljuvat će po svemu i voljet će sve
I neće znati lagati, ni plakati, ni smijati se
Pokušat će biti naša sušta suprotnost, a zapravo nam nikada neće biti
bliži
Pisat će pisma koja će bacati i voljet će ljude koji ih guraju od sebe
I kad su okruženi mnoštvom, oni će uvijek biti sami
Čitat će samo tragične biografije i putopise samotnjaka
Oni neće nositi cvijeće na naše grobove jer ono brzo uvene
I ubijati će ih ta stalna potraga za vječnim
Zaboravit će naša imena čim ih izgovorimo
A noću se ničeg drugog osim toga neće sjećati
Oni će osvajati najviše vrhove planina
I zazirat će od gradova koji svi žele vidjeti
Nosit će uvijek sa sobom neki dio nas
Naš sin čitat će našoj kćeri moje pjesme
Naša kći čitat će našem sinu moje pjesme
Zatim će si lagati da nikada neće otići
Pa će se smijati, pa plakati, pa tražiti riječi bolje od tvojih
Pa tražiti riječi bolje od mojih i pronaći samo tišinu
Oni će se gubiti pa ponovno pronalaziti
Željet će sanjati, ali nikako neće moći usnuti
Jer ako zaspe možda sve što su dosad izgradili nestane
Možda se probude kao drugi ljudi koji neće biti slika nas
Naša djeca bit će budale kao što smo i mi bili
Kći će pisati pjesme i izmišljati zemlje predugačkih imena
Sin će goniti samoga sebe i nikada se neće uloviti
Trudit će se sjećati, ali će zaboravljati
Trudit će se izreći nas, ali nas nikada neće moći reći
Kao što ni mi nikada nismo znali
Naša djeca nikada neće biti stvarna
Ali ja ću ih voljeti kao da su postojala

VIČEŠ

Vičeš na mene jer uzimam tablete
Uzimaš i ti, misliš da ne znam
Zajedno tvorimo dugu
Ja uzimam crvenu ujutro, ti narančastu
Popodne uzimam žutu, ti zelenu
Navečer uzimam plavu, ti modru
(nekad slučajno uzmemo krivu)
A u ponoć se posvađamo oko ljubičaste
Dobije ju tko prvi stigne
I tko prvi pronađe sretnu ladicu
Ne slavimo više rođendane
Za prošli si mi kupio toster
Pa sam shvatila da je bilo dosta
Vičem na tebe jer ostavljaš dlake u kadi
Vičeš na mene jer dolazim prekasno
Već je devet i kamo bih se ja to skitala
Vičeš na mene jer previše pušim
Vičem na tebe jer otvaraš prozore, a hladno je
»Radije bih da se smrzneš nego da se ugušimo u dimu«
Ali već smo ugušeni
Vičeš na mene jer pišem pjesme o tebi
Nisu lijepe jer su istinite
Vičem na tebe jer uvijek kasniš
Vičeš na mene jer previše trošim na odjeću
Vičem na tebe jer nikamo ne idemo
Vičeš na mene jer nemamo dijete
Vičem na tebe jer čekamo dijete
Ne želim da je curica i da liči na mene
Ne želim da je tvoje

Vičeš
Di ćeš
Izmičeš

Sad je sve nekako pretiho

RAZMAK

između onoga što trebam
i onoga što trebaš
dlanovi se prerijetko spoje
dodiri su nedovršeni
sežu u daljine
i gutaju sve pred sobom
prstima oblikujem noć
tjeram ju da pojede jutro
jer ujutro sam ružna
i sve što izgovorim pogrešno
ujutro oblačiš tenisice
napuštaš moj krevet
i izlaziš iz stana
između onoga što osjećam
i onoga što osjećaš
srca prerijetko kucaju različito
postoje dvije vrste ljudi
oni koji slijede
i oni koje se slijedi
nas dvoje naučeni smo slijediti
sada ne znamo koga
i ne znamo zašto se viđamo
i ne znamo tko smo kada smo zajedno
između onoga što kažem
i onoga što kažeš
iz usta nerijetko izađe razmak

ŽUTI LEPTIRI KAMIKAZE

žutim leptirima kamikazama davali smo imena
ja bih ih ulovila za krila
i zatim mrvila u prah
žvakali bismo im glave
i povraćali žuti prah po čistim plahtama

jednom nam je jedan pobjegao
ali se zaglavio u uzavreloj plafonijeri
i izgorio
lovila nas je policija
odred zadužen za lov žutih leptira kamikaza
zašto nas lovite? oni će se ionako ubiti,
upitali smo ih
nekako moramo prehraniti obitelj,
odgovorili su
svakoga dana ponavljali bismo istu igru
ja sam u bijeloj prostoriji prala posteljinu
ti si u dnevnom boravku krpao lovke
leptiri su mutirali i pregrizli bi mrežu
jednoga dana oni će nas pojesti,
govorio si
jednoga dana mi ćemo poletjeti,
govorila sam
žutim leptirima kamikazama davali smo imena
onda sam ja sjebala stvar
jednome leptiru dala sam tvoje ime
nisam dala da ga pojedeš
pojeo si ga
sutradan nismo se probudili
pojeli su nas
dali su nam ime
poletjeli smo
odred zadužen za lov žutih leptira kamikaza
pronašao je naše otiske na cvijeću

MRAVI

Napali su nas mravi
Dok smo ležali na plaži
Ponuđeni kao praline
U dopola pojedenoj bombonijeri
Došli su polako

Okupili svoju vojsku
 Skrivali se iza iglica bora
 Srasli nam s kosom
 Pustili smo da nas prevari sunce
 Predali se bez borbe
 Smrdjeli smo po rumu
 I kremi protiv komaraca
 To ih nije spriječilo
 Nosili su nas kao Gulivera mali Liliputanci
 Možda nas i oni odbace
 Naše meso odavno je trulo

KONJ NA TVOJOJ POLICI

još čekam
 da oživiš konja
 od plastike
 i boje smeđe
 ali
 ti
 se
 ne sjećaš više obećanja
 sje da ćeš na njemu stići do mene
 čaš i nemaš potrebu spasiti
 se me od cijeloga svijeta
 vi pa ga sama
 še pravim od
 riječi i
 pra znih
 sno va

NIJE

prešućujem prošlost
 koja će zauvijek ostati sadašnjost
 dok u tvojim očima gore zemlje izlazećeg sunca
 dok u mojim očima gasnu zemlje zalazećeg sunca
 istodobno
 kao u taktu
 sat otkucava milisekunde
 gušenje se provodi u slogovima
 bez reda
 nije li to urnebesno smiješno...
 nije li?

5

Nekad sam pisala pjesme
 Velike, sjajne, kratkog roka trajanja
 Sada više nema vremena za to
 Tata ih čita i smije mi se
 Mama me pita hoću li ikada napisati sretnu
 Prijatelji pitaju kako sam i spavam li ikada
 Teško je odgovarati kad si zatrpan u tvrđavi knjiga
 Bojim se da će iz mene govoriti netko drugi
 Marx, Weber, Genette ili Lacan
 Bojim se da me neće više prepoznati
 Tendencija, rudimentarnost, fenomenologija, kolektivna svijest
 Te teške daleke riječi
 Strah
 Što ako više nema povratka?
 Jedan dan sam komunistkinja, drugi feministkinja
 Danas proučavam terorističke organizacije
 Sve ovisi o tome kako kocka padne
 I tako shvatim da je prošlo 5 mjeseci otkako sam napisala pjesmu
 Ni ovo nije jedna
 Tata će se opet smijati

Mama sve manje razumjeti
 A ja ću se pretvoriti u knjigu koju nitko neće znati pročitati

CURE KOJE SE STALNO SMIJEŠE USPJEŠNIJE SU U ZAVOĐENJU

cure koje se stalno smiješe uspješnije su u zavođenju
 njima se plaćaju pića koja kriomice prolijevaju
 jer nije dolično da se napiju,
 možda bi im se šminka pokvarila
 njima se drže vrata kada ulaze u prostoriju,
 skida im se jakna i gurka stolica da udobno sjednu
 one dobiju sve što požele, čak i ono što nije njihovo
 cure koje se stalno smiješe tjeraju me da im pišem pjesmu,
 da se napijem pa pričam o besmisli života,
 da te ponovno nazovem pa spustim slušalicu pa psujem
 cure koje se stalno smiješe uspješnije su u zavođenju
 promatram ih dok hodam ulicama kako zamahuju savršenom kosom
 cure koje se stalno smiješe vjerojatno se smiješe i dok spavaju
 to im je obrambeni mehanizam
 ja plaćem, grcam, propadam, sastavljam se pa ponovno rušim,
 a one se samo smiješe
 i svaki puta mi te neka druga otme
 cure koje se stalno smiješe od danas su mi na crnoj listi

ČITAJ MI DANIJELA DRAGOJEVIĆA

Čitaj mi Danijela Dragojevića
 Dosta mi je čitanja Manifesta
 Više ne mogu sama dizati revolucije
 Sada je vrijeme da dugo dugo sjedimo uz more
 I gledamo kako nas plima otima
 Čitaj mi Danijela Dragojevića
 I pravi se da znaš što je htio reći

Izmišljaj nove stilske figure
 I zavedi me riječima
 Citiraj Petrarca, Shakespearea i Lorcu
 Reci mi da su oblaci samo nakratko navratili
 I da ćemo već sutra ponovno biti svoji
 Čitaj mi Danijela Dragojevića
 On kaže sve i kad ne kaže ništa
 Dosta mi je ljudi s premalo riječi
 Dosta mi je lažnih obećanja
 Zatvorimo se u imaginarnu kupolu na plaži
 I možda ti tamo kažem tko sam doista
 Ako budeš znao dovoljno riječi
 I dovoljno pjesama
 Da njima zamijeniš moj život

DVA SAM DANA POZNAVAO VERU

Dva sam dana poznao Veru.
 Igrali smo igru skrivača
 i vrtjeli se na šarenom propeleru.
 Ispričao sam joj da se bojim ljudi
 i da u životu sreća obično gubi.
 Vodila me je na doručak,
 svirala mi violinu.
 Ipak mi je pobjegla,
 uzela mi riječi i daljinu.
 Gušili smo se jastucima,
 grizli do kasno u noć
 i već sam tada znao da će sutra poč' .
 Dva sam dana poznao Veru,
 nakon samo dva sata nosio ju na reveru.
 Činilo se kao da smo sami
 barem ta dva dana i jednu noć,
 ali Vera je već tada znala da prekосуtra neće doć' .
 Osluškivala je moje srce
 i pokušavala dospjet tamo gdje se ne smije doć' ,

a ja sam joj sve branio
misleći da vremena još ima,
da ju neće odnijeti ni oseka ni plima.
Ali već sutradan otpratih Veru na vlak,
zakačih joj u kosu jedan crveni mak.
Nismo se poljubili, za to već bješe kasno.
Da ju nikad više vidjet neću, bilo mi je jasno.
Dva sam dana poznavao Veru.
Nažalost, nismo otišli u istome smjeru.

ŽELIM

rukama
rukama te želim
i nogama svojim
obaviti
i ušima
ušima te želim
ČUTI
ali tako tiho
da ne probudimo oblake
i usnama te
progutati
i prstima crtati
po tvome licu
želim
i s morem te uspoređivati
i pticama
i dalekim, dalekim nebom
grudima se priviti uz tvoja leđa
da dišemo zajedno
želim
i vrat ti ljubiti
i trepavice jesti
očima
očima te želim

GLEDATI

i upamtiti
pa zatim otići
otići
jer odlaziti jedino znam

NAKON DVA

Uvijek krene nakon dva u noći
Obučem čupave čarape
Pogasim sva svjetla
Zapalim cigaretu
Operem zube
Legnem
Upalim pa ugasm televizor
Ne mogu disati
Skidam čarape
Prebacujem se s boka na bok
Piše mi se pjesma ali mi se ne da ustati
Smišljam sulude scenarije
Upalim pa ugasm televizor
Ne mogu disati
Igram igru skrivača s vlastitom sobom
Ustanem
Zapalim cigaretu
Dim podsjeća na oblake na mome otoku
Natočim nešto žestoko u čašu
Popijem to natočim još jednu
Zapalim cigaretu
Dim podsjeća na san koji pokušavam uloviti
Vratim se u krevet
Navučem čarape
Upalim pa ugasm televizor
Ne mogu disati
Što u ovo doba rade ljudi koje poznajem?
Spavaju li baš svi?

Nastavljam sa suludim scenarijima
Čitam tuđe pjesme u pola tri
Ne želim napisati svoju u pola tri
Skidam čarape
Sjednem na rub kreveta
Napišem pjesmu
Nisam zadovoljna
Ponovno legnem
Upalim pa ugasim televizor
Ne mogu disati
Bojim se snova
Bojim se stvarnosti
Nigdje više nije sigurno
Sutra možda zaspim prije dva

JUŽNI VERSI

Ivo Mijo Andrić

PRIMORSKI MOTIVI

Vrag ne zna za šalu
Moj gospodine
Veli mi žena
Koja čeka kišu.
Masline su žute
Od prepariranoga sunca
Zemlja je žedna
Do kamenog vriska.

Igra li se gospodine vjetar
U vašim lukama?
Opada li lišće
Prije listopada?
Kako su vaše žene
Obojene nebom?
Cvjeta li lavanda
U polju od pijeska?
Idete li na jug
Loviti jastoge
Ili se nadate
Božjemu providu?

Vrag je u nama
Moj gospodine
Jučer smo čokote brali
Danas pijemo pjenu.

A sutra?
Sutra je nedošašće.

PJESMOŠESTVIJE

Pluća Admirala Mahića
Imaju oblik metafore
U nedovršenoj pjesmi.
U njima kreč nije bijel
Niti je katran crn.
U njima nema praznine
Koja otkriva zvuk.

Prsti Admiralovi
Slične olovkama
Koje zapisuju ljeto
Na zidnom kalendaru.
Iza utorka nema
Ničega osim srijede
Praznik je kad se voli
Sve drugo nema smisla.

Zjenice Mahićeve
Ne luče fosforni prah
Niti su slične svijeći
Što gori pred oltarom.
Admiral nije putnik
Kojem su zadali cilj
Njegovi koraci streme
Tamo gdje nema daljine
Gdje Mosor probada nebo
Oštrinom nedogleđa.

LJETNI PLJUSAK

Gotovo je kaže pjesnik
Stihovima nenaviknutim
Na posljedice šutnje.
Još jedna riječ
I knjiga ide u tisak
Još ovaj glas
I svi će čuti pjesmu.

Prazan sam poslije munje
Kažem oblaku što me prati u san
Tragovi kiše u kosi
Lijepe se na kožu misli.
Između zareza i vjetra
Nešto nalik na buru
Vraćanje na početak
Gruba izdaja kraja.

Pričam li ili pjevam
Pitam pticu u letu.
Padam li ili se topim
Kao sunčana kiša?

VRIJEME ŽALA

Tetku Marjanu

Umoran od svega
Tetak je zaspao
Za svagda.
Ima li smisla živjeti
Na kredit
S neotplaćenim ratama nade?

Kartica kojom kupujem
Zalogaj za sutra

Prazna je kao zrak
Što ga udišem bez smisla
I mjere.
Po inerciji klizim niz vrijeme
Čekanjem jutra prekraćujem noć
Danu zagledam u lice
Sa sumnjom u gorku svjetlost.

Iza tetka su ostala
Punoljetna djeca
Njiva zarasla u korov
Potok okrenut groblju.
Kuća je bolesno trošna
Neukrovljena s juga
Odakle prilazi vjetar.
Na mjestu zatrulih vrata
Stoji ukočen korak
Kojim je tetka Janjka
Otišla na drugi svijet.

Kroz krilo leptirovo
Nazirem mozaik sela
S čijih zidova zjape
Tragovi minulog rata.

Šuma lista u strahu
Od nenajavljenih ptica
Suza se suši na dlanu
Mjesec me blijedo gleda.

MATOŠEVA KOMODA

Ova je komoda stara tri stoljeća
Kaže mi gospođa
Na sajmu starina
U Jakuševcu.

Ako je vjerovati pričama
Na njoj je Matoš držao rukopise
Prije nego su otišli u tisak.

Zna li se kada?
Pitam uzgredno
Gladeći sjaj po rubovima.
Do pred smrt
Veli gospođa
Potvrдно
A nesigurno.
I sami vidite da je čuvana
Kao relikvij svetoga Jezusa.

Promatram komodu
Pa onda gospođu
Ne pitam za cijenu.
Iz drveta se naziru
Tragovi crvotočine.

Ne čitam Matoša velim u sebi
Zagledajući budilicu
Koja je piscu
Kidala nemiran san.

OMAŽ PJESNIKU

Zvonimiru Golobu

Čitam li pjesmu
Ili slušam
Mirogojski vjetar
Sanjam li pticu
Ili letim
Na krilima
Stihova Golobovih.

Jesen je bez najave
Savila gnijezdo
Pod zagrebačkim krovovima
Tek se tišina
Lomi gričkim topom.

Mriješ li poezijo
Bez onih koji te vole
Ili je blizu dan
Kad ćemo pjevati psalme.

OTIŠAO JE ALEK

Aliji Kebi

Na dalek put otišao je Alek
Umoran od svakodnevnog
Prelaženja Mosta.
Pjesme je ostavio nama
Koji smo zaboravili pjevati
Žubor Neretve zavještao obalama
Ušću opuzenskom
Moru povrh Ploča.

Otišao je Alek
S naramkom rukopisa
Pročitanih u osami
Ispod Bijelog brijega
U šutnji koja nadvikuje bol
Zbog nedovršenog stiha života
Uz krik galeba
Opčinjenog nebom.

.
Otišao je
Tužan što neće dočekati
Još jedno proljeće

Miris mostarskoga behara
Cvat narova sviknutih
Na zov južnoga vjetra
Vrisak kamena
Probuđenog suncem.

Otišao je Alek
Na izvor vječne šutnje.

POJILIŠTE RIJEČI

Veliki pjesnici
Posljednji skidaju maske
Na pojilištu riječi;
Njima je zadana
Obećana zemlja
Od koje treba
Izatkati stih.

O lijepa
O rodna
O plodna
Igračko od blata
Kako si tečna
I neobdarena
Kako si krotka
I razmeđena
Do žalosti vrbe.

Veliki pjesnici
Oblikuju ljubav
Detaljima od rose
Nudeći je nama
Koji smo srpanjski žedni.

KOSTAJNIČKA

A. Š. Pavišiću

Rijeka stvorena za žubor
Bez zvanične podjele obala.
Tek otkinuti pramen vala
Umnožen na treću
Bez sumnje u dno.
Trava pred začecem
Zrak sličan staklu
Provid grli nebo.

Crkveni toranj nježno
Gleda munaru
Sumnja zapisana na dlanu
Proroka Izaije.
Ima li govora o vodi
Ili se kiše mrijeste
U neoprostanim mislima?

Cvat zrije mirisom
Glas lomi tišinu
A dljeto?
Dljeto se predaje
Ludo zaljubljenoj lipi.

MOTANJE TIŠINE

Umoran od noći natopljene
Poplavom maligana
Smišljam odgovor danu
Koji je pijano dug.
Sutra ću biti svoj
Kažem suncu raspletene kose
Hoću

U inat svijetu
Zanoćit ću
Pod krilom ptice selice.

Ljubim ruke zalistalom drveću
Očima magle otvaram zidove
Bunim se protiv vjetra
Nemam snagu za bol.

Između prstiju
Topim lanjski led
Žednima darujem kamen
Gladnima vodopad.

Pod čelom proganjam san
Što se topi u vidu
Motam obruč tišini
Koja pokreće sumnju.

Umoran skidam zvijezdu
Nesklonu mladome jutru
Bog me na oku drži
Svijeća otapa sjaj.

OSIPANJE SLOVA

U vlaku od Sarajeva
Prema Zagrebu
Satima smišljam pjesmu;
Muči me proljeće
Runi se pješčani sat.

Kroz Kakanj promiče jato
Teško ispuštam glas
Pozdravi Bosnu kažem
Vrhu žednome neba.

Iza Zenice putnik
Presijeca travnu nit
Baš mi se hoće riječ
Koji zaziva list.
Kako je Maglaj daleko
Kaže misao uhu
Ima li Doboj kulu
Pita me povijesna knjiga?

Prolazim Banjalukom
Dan se tanji u oku
Vraćam Prijedoru nadu
Nakon Omarske šutnje.

Nije mi do ljudske družbe
Na desnoj obali nesna
Dao bih pjesmi naslov
Ali su rasuta slova.

NA TRI KRALJA

Prazna je soba
Tek bor s bolesnim iglicama.
Poneki ukras
Na čistom licu dana.

Na Tri kralja skidam masku
S umornog ramena križa
Čavao ranjava drvo
Ruke miluju nebo.
Imam li osjećaj sreće?
Dišem li miris voska?

Dim se beščutno gasi
U oku bez vedrine.
Vjerujem li Ocu

Bogu svemogućem?
Slijedim li trag
Kojim idu misli?

Bog je iznad svega
Šapće mi Magdalena
Zato je sve pod sumnjom
Igra ne zna za kraj.

Ide li netko šutke?
Pitam se
Ide li sjena?

Siječanj teče bez zime
Grane ponizno šute.

Skidam ukrase bora
Mrtve iglice plaču.

TRI BRAZILSKE PJESNIKINJE:
LUPE COTRIM GARAUDE GIANOTTI,
STELLA LEONARDOS I LARA DE LEMOS

Nikica Talan

U brazilskoj književnosti nikada nije nedostajalo ženskih autora (premda je njihov broj u usporedbi s nekoć »matičnom« luzofonom književnošću – portugalskom – oduvijek bio razmjerno malen). Cora Coralina, Cecília Meireles, Rachel de Queiroz, Patrícia Rehder Galvão, Clarice Lispector, Lygia Fagundes Telles, Hilda de Almeida Prado Hilst, Renata Pallotini, Adélia Luzia Prado Freitas, Lélia Coelho Frota, Rita Alves ili Martha Medeiros, primjerice, samo su neke od pripadnica brazilске ženske plejade što će se »perom boriti za osobno i društveno dostojanstvo žene kao supruge, majke, ljubavnice, radnice, kućanice, ali i (ne na posljednjem mjestu) – umjetnice koja će svojom, prije svega osjećajnom zauzetošću uvelike obogaćivati (uglavnom refleksijom) maskulinizirano umjetničko stvaralaštvo«. Među pripadnice navedene plejade s pravom možemo ubrojiti i tri brazilске pjesnikinje čije stihove napokon prvi put donosimo u hrvatskome prijevodu. To su: Lupe Cotrim Garaude Gianotti, Stella Leonardos i Lara de Lemos.

Pjesnikinja i prevoditeljica izvanredne tjelesne (a prema mnogima i duhovne) ljepote – Maria José Cotrim Garaude Gianotti, poznatija pod imenom Lupe (što je zapravo kovanica stvorena od prvih slogova imena njezinih roditelja: Lourdes i Pedro) – rođena je 16. ožujka 1933. u São Paulu. Kao dijete, nekoliko godina provodi u Araçatubi (savezna brazilska država São Paulo), a onda se s majkom seli u Rio de Janeiro gdje pohađa osnovnu i dio srednje škole. U rodnome São Paulu dovršava srednje školovanje i upisuje studij opće kulture

te bibliotekonomije na Papinskom katoličkom sveučilištu »Sedes sapientiae«. Usput još studira i jezike te solo pjevanje. Godine 1961. nakratko se zapošljava kao televizijska voditeljica stekavši ubrzo status »nacionalne zvijezde«. Dvije godine potom (1963.) na Sãopaulskom državnom sveučilištu (Universidade de São Paulo) upisuje studij filozofije. Ondje upoznaje čuvenog brazilskog filozofa Josóa Arthura Gianottija za kojega će se poslije udati. Diplomiravši, 1968. na istom sveučilištu počinje predavati estetiku, no sveučilišnu karijeru uskoro joj iznenadno prekida smrt. Preminula je u gradu Campos do Jordão (država São Paulo), u trideset i sedmoj godini, 18. veljače 1970. Za života je objavila šest knjiga pjesama: *Zajednički korijen* (*Raiz Comum*, 1955.), *Nježni monolozi* (*Monólogos do Afeto*, 1956.), *Između cvijeta i vremena* (*Entre a Flor e o Tempo*, 1963.), *Pjev zemlje* (*Cântico da Terra*, 1961.), *Pjesnik i svijet* (*O Poeta e o Mundo*, 1964.), *Pronalasci* (*Inventos*, 1968.). Posmrtno su joj objavljene još tri zbirke (od kojih su posljednje dvije antologije): *Pjesme namijenjene drugom* (*Poemas ao Outro*, 1970.), *Dopušteno djelo* (*Obra Consentida*, 1973.), te *Susret* (*Encontro*, 1984.). Za svoju je sedmu knjigu stihova (*Pjesme namijenjene drugom*) nagrađena jednom od najuglednijih brazilskih nagrada – »Governador do Estado«. Gianottijeva je pjesnikinja s vjerojatno najvećim brojem obožavatelja u luzofonom svijetu, čemu je jamačno uvelike pridonijela i njezina upravo poslovična ljepota. Prema gotovo jednoglasnu mišljenju književnih kritičara, pjesništvo Lupe Cotrim Garaude »predstavlja jedan od najsnažnijih glasova u kontekstu brazilskog pjesništva druge polovice dvadesetog stoljeća. Autoričin besprijekoran i aristokratski suzdržljiv pjesnički jezik služi se krajnje originalnim simbolima i metaforama dostojnih najboljih suvremenih pjesnika«, čime je ta pjesnikinja osigurala trajno mjesto u povijesti brazilске književnosti prošloga stoljeća.

»Jedan od najsnažnijih glasova u kontekstu brazilskog pjesništva druge polovice dvadesetog stoljeća« predstavlja i pjesničko stvaralaštvo Stelle Leonardos (pravim imenom: Stella da Silva Lima Cabassa), rođene 1. kolovoza 1923. u Rio de Janeiru. Nakon završena studija romanskih jezika i književnosti (1946.) na Federalnom rio-de-janeirskom sveučilištu (Universidade Federal do Rio de Janeiro) ta iznimno popularna pjesnikinja, esejistica, pripovjedačica i teatrologinja uglavnom se posvećuje književnom prevođenju (prevodeći ponajviše s katalanskog, kastiljskog, francuskog, talijanskog, provansalskog i engleskog). Kao prevoditeljica, dodatno se (1946.) usavršavala na Meksičkom nacionalnom sveučilištu (Universidad Nacional Autónoma de México). Od 1943. do 1945. aktivno se bavi glumom glumeći u jednom amaterskom kazalištu. Osim po dvama romanima, *Kada procvatu plantaže kavovca* (*Quando os Cafezais Florescem*,

1948.) i *Kip sazdan od soli* (*Estátua de Sal*, 1961.), Stella Leonardos se osobito pročula i po svojim brojnim (proznim, pjesničkim i kazališnim) djelima namijenjenim djeci, objavivši dosad više od sedamdeset knjiga, po čemu spada među najplodnije brazilske književnike današnjice. Najpoznatije su joj knjige pjesama: *Geolirika* (*Geolírica*, 1966.), *Cantabile* (1967.), *Svitanje* (*Amanhecência*, 1974.) i *Zbirka romanci posvećenih dokidanju ropstva* (*Romanceiro da Abolição*, 1986.). Za svoj je pjesnički odnosno književni rad nagrađena nizom domaćih i stranih nagrada i priznanja (među kojima i s više nagrada Brazilske književne akademije). Kao pjesnikinju, književni je povjesničari najčešće svrstavaju u tzv. treći naraštaj brazilskog modernizma, pri čemu je njezin opus dvojake naravi: s jedne strane krajnje subjektivan i lirski, s druge pak strane krajnje »brazilstven« i epski (kao, primjerice, u glasovitoj pjesmi »Proroci« koju donosimo u hrvatskom prijevodu). No i u jednom i drugom dijelu tog opusa zapaža se autoričina izrazita originalnost, zbog čega se i Leonardosova (poput Lupe Cotrim Garaude) svrstava među klasike brazilske lirike druge polovice prošloga stoljeća.

Treća brazilska pjesnikinja koju ovom prilikom predstavljamo hrvatskoj javnosti, Lara Fallabrino Sanz Chibelli de Lemos, rodila se 22. srpnja 1925. u Porto Alegreu (brazilska savezna država Rio Grande do Sul). Još kao petogodišnja djevojčica ostala je siročić (bez oca i majke) pa se o njezinu odgoju i školovanju brinula baka. Na Papinskom katoličkom sveučilištu države Rio Grande do Sul (Pontifícia Universidade Católica do Rio Grande do Sul) diplomirala je povijest i zemljopis (1945.), pedagogiju (1951.) te novinarstvo (1958.), a na Sveučilištu »Cândido Mendes« u Rio de Janeiru pravo (1975.). Studij pak engleskog jezika i književnosti završila je na Southern Methodist University u Sjedinjenim Američkim Državama. Više je godina radila kao novinarka, ali se zbog snažne političke angažiranosti tijekom vojne diktature (1964. – 1985.) morala prestati baviti novinarstvom, zaposlivši se kao nastavnica povijesti (u državi Rio Grande do Sul). Kasnije se seli u Rio de Janeiro gdje na ranije spomenutom Sveučilištu (»Cândido Mendes«) predaje političku ekonomiju. Bavila se i književnim prevođenjem. Nakon umirovljenja trajno se nastanila u gradu Nova Friburgo (država Rio de Janeiro). Preminula je u Riu 12. listopada 2010. Književnošću se Lemosova počela baviti 1955. surađujući u najpoznatijim onodobnim brazilskim novinama i časopisima (kao što su, primjerice, »Revista do Globo«, »Correio do Povo«, »Última Hora«, »Jornal do Brasil«, »Tribuna da Imprensa« i drugi). Dobitnica je nekoliko uglednih (književnih) nagrada i priznanja. Za života je objavila dvanaest knjiga pjesama među kojima su najpoznatije *Zdenac žive vode* (*Poço das Águas Vivas*, 1957.), *Kratak pjev* (*Canto Breve*, 1962.), *Gorka aura* (*Aura Amara*, 1968.), *Izoran bodež* (*Adaga Lavrada*, 1981.), *Vode sjećanja*

(*Águas da Memória*, 1990.), *Inventar straha* (*Inventário do Medo*, 1997.) i *Krivi korak* (*Passo em Falso*, 2006.). Pjesništvo Lare de Lemos možda je najbolje opisao poznati brazilski pjesnik i književni kritičar Gilberto de Mendonça Telles: »Riječ je o pjesmama tradicionalna ugođaja u kojima povremena avangardna retorika nije u stanju narušiti strukturalnu ravnotežu pojedine pjesme. Upravo na tom području pjesnikinja postiže izvrsne rezultate zbog kojih je možemo ubrojiti među najbolje brazilске pjesnikinje današnjice.«

Lupe Cotrim Garaude

ODA PRVA

O poeta se dirige ao silêncio

Pjesnik se obraća tišini.
I razgovoru što mu sazdaje život.

– Volim vas sve,
vjetrove, rijeke, mora,
volim vas, braćo.

Uokrug međutim
nijedan glas ne prekida
njegovu treperavu samoću.
No pjesnik svejedno vjeruje:
od neznatna žubora
u najmanju ruku ispleće jeku.

Pjesnikov život prebiva naime
u dozivu sunčeva sjaja,
u susretu odbljeska.

ODA DRUGA

Na curva insondável

U neistraživoj krivulji
među samoćom i mnoštvom,
uručiti
sebi i svijetu
a poslije jasno zauzeta stajališta
prozirno svjedočanstvo.

Svjedočanstvo o tome kako je
upravo bivanje onaj odvažni trenutak

u kojem se neumorno biće
otklanja od vlastite putanje

lišeno bilo kojega oružja
i bilo koje strasti
onostran života, te krhke
smrti.

UŽIVANJE POSJEDA

Na corporificação da claridade

Ona – U pritjelovljenju svjetline
slavit ćemo susret naših tijela.
Osvijetljeni međuprostori
posjedovanja
prekrivaju se cvijećem:
upravo su naime mahovine splet
ove kratke daljine,
ove zrele stanke.

Dlan ruku
pritom je ushit plodova:
koža se melodiozno povija
u prozirnim vodama
koje čvorovito
tvore rijeku što slijedi.

Odjednom počinjem blagovati let,
a okolno ozračje hvata pomutnja.
Lagahan dodir pogleda
obznanjuje budućnost
u kojoj rastavljeni ustrajemo.

Tako je sićušan osjetilni prostor
u nama.

Jutro ne udovoljava
 nuždi ponovna susreta:
 tek svjetlost
 izbacuje onostran
 naša pozlačena tijela,
 naše nevjerojatno slavlje.

On – Tijelom nam je zavesti svagdašnjicu.
 Prožeti je ovim dugim zbijenim
 sjajem,
 gdje umor nije dosada
 već vlažna stanka.
 Krajolik više ne
 podržava oči, zvijezde
 se odrekoše monologā,
 cvijet se povratio k sebi, nema
 više ni spomena umoru, proljeće je
 uspjelo sačuvati prisnost u razgovoru
 drveća, dok je ljubav,
 rastavljena od predodžbi,
 tražila novu ravnotežu
 onostran rečenice, od jedne do druge
 tišine.

Mir naših duša nije nas međutim baš
 svaki put doveo do svojih šutljivih predjela:
 sloboda je žudjela za tuđim bićem
 u kojem bismo se ponovo gledali.

Tijelom nastavljamo
 ondje gdje je zastala ljubav.
 I kujemo izmišljotine. Bez riječi
 prisvajamo jutarnju put,
 vjerolomno iscrpljujuć vrijeme,
 u nepredvidljivome danu,
 onostran našega izuma.

MONOLOG ČETVRTI

É o tempo meu receio, não o amor

On – Moj strah je vrijeme, ne strahujem zbog ljubavi jer ona će ustrajati. Zbog vječito novih nakana ljubav naime u drugom obnavlja vlastitu nečasovitost: spletkari novo gospodstvo. Taj lahor što nas povezuje, taj pronicavi spokoj žudnje, ta pozorna nazočnost, ta svekolika put – ta pouzdana odanost postupno se gase: neobuzdanu snagu ne podnosi naime, niti je zavodi, ikoje vrijeme. Plaši me dakle vrijeme: sutrašnjica prisna i nepristrana bića, jedinstvenost, riječ koja je postala suvišnom u jalovu uživanju posjeda. Iz jednog tek izuma izvire budućnost: iz našega dvojstva, ljubavi moja, mi naime ovo smo vrijeme.

MONOLOG ŠESTI

Se entre nós cada folha de silêncio

Ona –

Bude li među nama svaki list tišine
 jezik odvezanih kretnji
 i padne li svaki trenutak na proplanke
 onoga što je nekoć bilo zeleno i ispunjeno,
 pridržat ću u padu tvoju sliku.
 Prije nego li izgubim sve oznake
 riječi izrečene u hrabrosti našega
 pounutrašnjjenoga posjedovanja povest ću
 sa sobom posljednju želju, silovito tijelo,
 kako bih iznova ispleo nov izum.

KAMENITOST

– *Eu sou de pedra...*

Govorio si mi: »Ja sam od kamena«,
braneći svoju hladnoću.

Zaboravio si međutim mahovinu,
tu svoju nježnošću prekrivenu pokožicu,
baš kao i svoje nježnosti sklono tijelo,
u obzoru vode i kopna
koji te zavio u život.

Ustrajno si nastavljao: »Ja sam od kamena.«
Glomazan, zauvijek isti, gust.
Od vječne odlike sazdan.
Ne patim, naprosto bivam:
pa ako me nekoji čin čak i rani,
tvrd, kakav jesam,
učas ga neopazice skršim.

Zaboravio si međutim
da ti je tijelo skrovište leptirā,
podnožje cvijeća,
zagrljaj korijenja,
ranjivo u svemu
što ti pripada, u svemu što je u
posjedu moje milovanju sklone ruke.

»Ja sam od kamena.«
Zaboravu odan.

PJESMA POSVEĆENA LJUBAVI

O que desejas de mim

Ono što od mene želiš
nikad ti neće darovati iskra trenutka,
ni stečevina planinskoga dana.

Moje – samo tvoje – tijelo
naprosto mora izroniti sa svakom prozirnom
kretanjom, a moja budućnost naprosto mora biti
duboka kako bi te zadržala i vječito ponovo stvarala.

Znam da ćeš se nerazbacano prostrijeti u meni,
žudeći i ištući dijete,
znam i to da će svaki pokret mojega bića
biti smjerokaz tvomemu svemiru.

Upravo stoga se bojim. Proćućeno pateći
zbog tebe. Plašim se naime
darežljiva oklijevanja svojega životnoga puta i
mitskoga zauzeća planine,
plašim se i toga da moj prostor
u golemosti što sažimlje tvoj beskraj
ne postane kratkòtrajan i ubog.

Stella Leonardos

PROROCI

Havia um vento vagando

Bio jednom jedan vjetar plandujući
Rudnicima Zlata.

Bio jednom jedan vjetar plandujući
gradom zvanim congonghas-do-campo.¹

Bio jednom jedan vjetar vjetrovito
dozivljući bogalja Aleijadinha.²

Tog svečanog svežnja, ostavljena u
priprostoju postelji zapečka, kojemu
Biblija ispada iz ruku
težih i od samoga kamenja.

Otvoren, udara prozor
– zar netko doživlje vjetar? –
gle vjetar doista prodire u kuću
mahnito okrećući
posvećene stranice.

¹ Grad *Congonghas do Campo* jedna je od najvećih turističkih atrakcija brazilske savezne države *Minas Gerais*. U njemu se, između ostaloga, nalazi i čuvena crkva *Nosso Senhor Bom Jesus de Matozinhos*, koja s oveće uzvisine dominira čitavim onim krajem. Ispred crkve su impresivne kamene skulpture dvanaest starozavjetnih proroka isklesane od lokalnoga kamena, takozvanog *sabão de pedra* (steatit, masnik). Crkva je okružena nizom malih kapelica koje zapravo predstavljaju postaje Križnoga puta. Skulpture proroka i postaje izradio je glasoviti brazilski kipar Antônio Francisco Lisboa (1738. – 1814.) zvan *Aleijadinho* (dem. od *aleijado* – bogalj). Taj nepismeni mulat iz Oura Prêta postao je, bez ikakve škole, jedan od najvećih arhitekata i kipara onoga vremena. Svoja najvažnija djela ostavio je upravo u rodnome gradu. Kao žrtva tada još uvijek neizlječive bolesti gube, bio je čak izopćen iz društva. Možda najveća zasluga Aleijadinhova je u tome što je europski barok tako znalacki prilagodio brazilskome ambijentu.

² V. bilješku br. 1!

Protrnuo od studeni i jeze
 Aleijadinho silovito drhti:
 ima jedan latinac što se razvikao
 o nekom Zavjetu. Starom?

Apostrofi očjavaju.
 Razdražile se kletve.
 Raspjevali se prastari verseti.
 Slova se oslobodila okova, kamenim
 slikama ispisuju ploče.

Hoće li prikaza skinuti veo?

Prečist, odjekuje zanos:

– Rješenje je kamen.
 Dvanaest proročkih kipova.
 Mekan, gotovo čovjekoliki kamen:
 nešto preobraženo u ruke
 što prevrtahu kamen.

Naćulениh ušiju, vjetar postupno jenjava.

Eno ih, stižu, proroci.

Oporavljajući se od gorućega grmlja.
 Lica zažarenih uslijed svjetlom obasjane Riječi.
 Zmijolike im brade prošarane sargaso-travom
 a rozgaste besjede divljim grožđem.
 Pješćanim pustinjama razliježu se urlici prožeti gorčinom.

Pristižu polako. Sjenovite prikaze.

Pristižu još uvijek nevidljivi onima
 što ih donose iz modroga kamenoloma.

Ocrtavajući se u blokovima steatita.

Budne im godine u kamenu rezbare bdjenja.

I gle: kamene im se oči postupno otvaraju.

I kamene usne razmiču.

I kamena lica napunjavu životnom snagom.

I kamene haljine razgaljuju.

I kamene kretnje prožimlju životom.

I u kamenim tijelima, iz kojih je nestao kamen,
oživljuju zanosom nadahnuti proroci.

Bio jednom jedan vjetar
doziviljući bogalja Aleijadinha.

I eno ga gdje se diže iz dubine vjekova
– u drvenolikovječnim postajama Križnoga puta –
Zlatnih Rudnika i okolnih planina.

Eno ga u vječitu hvalopoju
dvanaest kamenih Proroka
upravo tjera na razmišljanje vjetar

SERENATA O GRADIĆU VILA RICA³

Pisar com carinho as ruas

Ganutljivo koračati ulicama
kojima je koračao Aleijadinho
ulicama kojima plove serenate.

³ Vila Rica je stari naziv za grad Ouro Preto (op. prev.).

Ganutljivo koračati ulicama
kojima je koračao Aleijadinho
i utisnuti im frustrirajući
biljeg vlastite snage.

Kao da ulice nisu od kamenova
i kao da kamenovi nisu
krhotine srca.

SVITANJE

ALGO PEÇO?...

TRAŽIM LI NEŠTO? Ili mi to možda pripada?
U svakom slučaju, ja pripadam svemu:
vodama, drveću, zvijezdama
i nadasve krilima

pjesama što sviću.
Moje ptičje srce
dugovječno trpi u »tremolu«.
Možda upravo njegova pera popadaju

po jutarnjim žicama mirisna ulja
i probude drhtave ptice
u srcu drugih pera.

Možda uvis uzdignu suzvučja,
slavopoje, ptičje svanuće
novoga pjeva?

NOVO UPOZORENJE RADNICIMA
SJEVERNOG CESTOVNOG RADILIŠTA

– *No fundo das águas fundas*

- Na dnu dubokih voda
 žive čarobna bića.
- Riječ je o »pratiljama iz dubina«,
 zavodljivim vodenim vilama,
iz svijeta gdje svaka stvar sjaji
 svjetlošću začarana zlata.
- Ondje, s dna svojega kraljevstva,
 vrebaju vodene vile.
Čuvajte se dakle.

Ne zaboravite da njih i šumske patuljke
 povezuje prisno prijateljstvo.
Taborujući uz rub vode
 ne iskušavajte plod priobalja.
Ili ga je možda netko već iskušao?

Mili Bože – ako je tome tako –
 iskušat će i zlokobnu kob koja ga čeka.

O »PRATILJAMA IZ DUBINA«
I ČUDOVIŠTU NA OBALI

Nos porões e igarapés

U dnu brodovlja i u rječicama Amazone
 odjednom plutaju vlasi
i korijenje boje staroga zlata.

A potom se postupno pojavljuju i glave
prebijelih stvorenja,
obličja muškaraca i žena.

Začarana nadiru čarobna bića.
Otvarajući mrtvački turobne oči.

Što li samo radi na obali onaj ondje čovjek,
što li samo radi ondje?
I kakvo to blaguje voće od kojega
to gladnijim biva
što više ga kuša?

Svjetlo gle bludi sjenama
biljkovitih sablasti.

(Pouzdanosti se sklanjaju u sjenu.
Sablasti čaraju.
Naviru pretpostavke.

Priča se kako je čudovište s obale
radilo u šumi
sjevernog cestovnog radilišta.)

Lara de Lemos

PROLAZI RIJEKA, PROLAZI GLAS

Passa o rio, passa a voz

Prolazi rijeka, prolazi glas,
prolazi lice i vjetar.
Školjka je tek pijesak.
Kamen i riba,
ništavilo, stijena.

Prolazi ptica.

Čovjek je ime
u grobu, srce
ispražnjeno od sprezanja
budućeg vremena.
Ljubav tek val
što uzmiče, obmana
počeka.

Za svako godišnje doba
vrijeme iscrtava
geometrije vječito nove.
A cvjetovi prolaze.

No u tom kratkòtrajnom
koraku umah smo drukčiji
baš kao zagrljaj koji nas prati.

PREBIVALIŠTE

É na terra

Zemlja je ta
 po kojoj se okrećemo podno sunca,
 da bismo pokatkad udahnuti
 podno zvijezda.

Na njoj
 je tijelo čekaonica i zamor,
 škrinja zbrojivih
 dana i noći.

Baš ovdje
 prije i poslije sazđaju vrijeme,
 spiralnu stubu, rijeku po kojoj
 upravo plovimo, lišenu početka.

PJESMA NEODGONETLJIVOGA

Vemos para morrer, amigo

Za smrt smo stvoreni, prijatelju.

Kratkòtrajni, kakvi već jesmo,
 više od oblaka ili od vjetra,
 više od lista ili od sjene,
 ništa ne možemo darovati što nam je dano
 niti možemo zadržati prolazni let.

Za smrt smo stvoreni, prijatelju.

A ono što nas utjeskobljuje jest činjenica
 njezine samorazumljivosti, prebivanja u
 sržištu svega, baš kao i

Popljuvaše ti lice
zgazivši ti tijelo
u Getsemaniju.

Nedužan
bijaše optužen na smrt
u Getsemaniju.

Ne bijaše uskrsnuća
ni pravde
u Getsemaniju.

ZRELA DOB

Já não receio

Više se ne plašim
poledine strahova.

Stvari sad naime lučim
u njihovoj pomnoj ponudi
znajući pritom da svako biće
posjeduje pravednu mjeru.

Više ne žudim
za onim što mi je uskraćeno.

I nastavljam hod
ubirući ono što
mi je pripalo u skladu s
preoranom zemljom.

O PJESNICIMA

Ignoramos a polpa dos ciprestes

Ne pridajemo važnost moždini čempresā
ni zvuku lutnji
ni zlatu tabernakulā.

Ni pohvalnim himnima
ni promišljenim riječima
ni matematički pomnome ritmu.

Mi smo tek čeljad
što uspijeva
istjerati vlastite demone.

Rasprsnuti se u besramnim utrobama
prosuti sol
poruge.

Katkad se i nasmiješiti
vlastitu naumu.

PRIJEVRANO POSTOJANJE

Morri dia doze de maio

Preminula sam dana dvanaestoga svibnja
šezdeset i šeste.

Moj posljednji ručak (dobro se sjećam)
bijaše blagovan istoga dana.

Moj posljednji prijatelj
bijaše nestao istoga dana.

Moj posljednji portret
bijaše rođen istoga dana.

Moj posljednji osmijeh
bijaše nastao istoga dana.

Moj posljednji pjesmotvor
bijaše napisan istoga dana.

No zbog sramežljivosti
nikada nisam objavila osmrtnicu.

O OTPORU

Cantarei versos de pedras

Opjevat ću kamene stihove.

Ne želim slabunjave riječi
kako bih zborila o boju.
Tražim tek riječi tvrde
i jezik što žari.

Žudim za istinom čistom:
za nožem koji nas razdire,
za hitcem koji nas probija,
za munjom koja nas razara.

Od gordih riječi
draži mi je bodež ili srp.
Ne, drugi im obraz pružiti neću.

PENELOPA

No tear pequeno

Na malenom tkalačkom stanu
tkam niti
života
dosadu tkam.

Na tkalačkom stanu vremena
tkam la-
bavo sukno
stihove tkam.

Na tkalačkom stanu svemira
tkam samotnu
riječ
pjesmotvor tkam.

Na tkalačkom stanu straha
tkam posljednju
tkaninu
mrtvački pokrov tkam.

ĆELIJE

Viajo entre túneis de sono

1

Putujem među tunelima sna
nalik dokonu psu što traga
za gospodarem.

Putujem u sablasnim barkama
gdje vrijeme uzmiče u potrazi
za dušom.

Putujem prebirući pismohrane
dok sjećanje osvjetljuje ponovo oživljene
obrazе.

Putujem tragajući za lukama
i odjednom se zatječem u zemlji
mrtvih.

6

Doba
crnih kukuljica
bijaše najcrnje doba
zatvorenikā.

Naslijepo se spuštati
vodopadima
pipkajući stijene
gonetajući procijepe

Stupajući površinama
klizavim
od krvi
i mokraće.

Naslijepo.

11

Prebivamo u predjelu
puke samòvolje
Otići znači biti postojan.
Povratak ne znači vraćanje.

Okružuje nas svijet
prepun besmisla,
krhotinast i tužan.
Igra bez pogotka.

U kojoj smo svedeni na strah,
snovitost, smrtnost
i naš vječiti biljeg
– progonstvo.

16

Uzaludno je udaranje
o zasune
vratā.

Uzaludno čekanje.
Uzaludne riječi.
Uzaludna nada.

Uzaludna je knedla
u grlu,
ta modrica gorka.

Agonija apsurda:
mač što nas rani sad eno
gluhònijemo vrluda.

KRONIKA KNJIŽEVNOGA KRUGA SPLIT SRPANJ – RUJAN 2015.

16. srpnja

Starješinstvo udruge Jesenice u suradnji s kulturnim vijećem 14. kulturnog ljeta općine Dugi Rat organiziralo je predstavljanje knjige Ante Nazora, *Splitsko-poljički odnosi u XIV. i XV. stoljeću* (Književni krug Split, 2015.). Predstavljanje je bilo u starom selu Jesenice pred zgradom Blagajne, a knjigu su predstavili Nenad Cambi, Marko Trogrlić i sam autor. U isto vrijeme otvorena je izložba slika Joška Čizmića »Jesenički memento«, a druženje je nastavljeno uz poljičke specijalitete, glazbu i piće.

25. srpnja

U rodnoj Bijeljini umro je Lazar Jovanović, pjesnik i glazbenik koji je životni vijek proveo u Zagrebu i Splitu. Bio je aktivni član Književnoga kruga Split i član Društva hrvatskih književnika. U Književnom krugu je objavio sedam zbirki poezije.

8. rujna

U Loži u Hvaru održano je predstavljanje knjige Nikše Petrića, *Zavičaju Hvaru* (Književni krug Split, Ogranak Matice hrvatske u Hvaru, 2015.), koju je priredio Tonko Maroević. O knjizi i autoru govorili su Nenad Cambi, Tonko Maroević, Ambroz Tudor i Kuzma Kovačić. U predstavljanju su sudjelovali Dinko Lupi (bas) i Rozarija Samodol (glasovir).

14. rujna

U 61. godini preminuo je Neven Jeličić, pjesnik i dugogodišnji član Književnoga kruga i Društva hrvatskih književnika. U Književnom krugu je objavio tri zbirke pjesama.

DVADESET SEDMA KNJIGA MEDITERANA

(20. – 26. rujna 2015.)

20. rujna

Pod visokim pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu u splitskom Zavodu HAZU (Trg braće Radića 7) svečano je otvorena 27. Knjiga Mediterana, međunarodna kulturno-znanstvena manifestacija, koju su organizirali Književni krug Split i Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu uz znanstvenu pomoć Odsjeka za hrvatski jezik i književnost i Centra za interdisciplinarna istraživanja *Studia Mediterranea* Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu te Odsjeka za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Uz uvodno slovo Nenada Cambija, predsjednika Književnoga kruga, pročitana je uvodni esej Daniela Bučana pod nazivom »Al-Andalus. Jedan srednjovjekovni primjer mediteranskog multikulturalizma«.

U nastavku su predstavljene dvije knjige: Branimir Gabričević, *Izbor iz djela*, koju je priredio Nenad Cambi (Književni krug Split, 2015.), a predstavili je Željko Miletić, Miroslav Glavičić i priređivač, te *Prijatelji. Dopisivanje Ivana Meštrovića s Ivom Tartagliom u razdoblju od 1905. do 1947. godine*, koju je priredila Norka Mladinić Machiedo (Književni krug Split, 2015.). O značenju te prvi put objavljene privatne korespondencije govorili su Joško Belamarić, Dalibor Prančević, Anđela Milinović i priređivačica.

21. rujna

U Zavodu HAZU (Trg braće Radića 7) započeo je znanstveni skup ČAKAVŠTINA: ČAKAVSKI IDIOMI I HRVATSKI JEZIČNI IDENTITET, koji su zajednički organizirali Književni krug Split i Odsjek za hrvatski jezik i književnost i Centar za interdisciplinarna istraživanja *Studia Mediterranea* Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu.

Sudionici i teme su bili:

Amir Kapetanović: Čakavnost najstarijih hrvatskih jezičnih potvrda

Sanja Vulić: Čakavština u migracijama ili što nam poručuju govori koji preživješe nakon što Turci *nalegoše na jazik hrvatski*

Ljerka Šimunković: Lingvistički kalkovi i hibridne složenice u čakavskim govorima kao posljedica hrvatsko-talijanskih dodira

Marijana Alujević Jukić: Iskoristivost romanskoga leksičkog fonda splitskoga govora u glotodidaktičke svrhe

Irena Miloš: Metodološka načela u istraživanju čakavskih govora

Mijo Lončarić: Čakavština i *Hrvatski jezični atlas*

Marijana Tomelić Ćurlin: Jezične posebnosti govora Kućišta na zapadnom dijelu poluotoka Pelješca

Filip Galović: Iz bračke čakavštine: napomene o govoru mlađih

Ivana Kurtović Budja: Splitski govor kao nematerijalno kulturno dobro

Popodne je u dvorani Književnoga kruga Split (Ispod ure 3) nastavljen znanstveni skup ČAKAVŠTINA: ČAKAVSKI IDIOMI I HRVATSKI JEZIČNI IDENTITET.

Sudionici i teme su bili:

Joško Božanić: Poslovice otoka Visa

Katarina Lozić Knezović i Marina Marasović-Alujević: Toponimi pred-hrvatskog podrijetla na Drveniku i Ploči

Tanja Brešan Ančić: Toponimija Staroga Grada na Hvaru

Ivana Nežić: Iz onimije Svetoga Lovreča Labinskoga

Martina Bašić: Jezične značajke neobjavljene pjesničke zbirke mladoga griškog pjesnika i šansonijera Nevena Barca

Dunja Jutronić: Od Marka Marulića do Miljenka Smoje – kako su se gubili nastavci za genitiv množine imenica svih triju rodova

Dijana Ćurković: Čakavski jezični elementi u modernom splitskom govoru na primjeru pjesme »Ništa kontra Splita«

U večernjim satima u Zavodu HAZU (Trg braće Radića 7) predstavljene su dvije knjige posvećene čakavici: *Viški facendijer* Joška Božanića (Književni krug Split, 2015.) i *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora* Duška Geića (Književni krug Split – Združeni artisti Trogir, 2015.). Knjige su predstavili Ante Jurić, Tonko Maroević, Inoslav Bešker i autori.

Nakon knjiga predstavljen je novi svezak časopisa *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, naslovljen *Čovjek i more*, koji je predstavio Silvio Braica. Aleksandar

Durman je zatim održao predavanje: »Prvo pismo u Europi. Kako se pisalo prije 5. 000 godina«.

22. rujna

Prije podneva u Zavodu HAZU (Trg braće Radića 7) predstavljena je knjiga *The Glory and Fame/Dike ter hvaljenja*, koju su priredili Vinko Grubišić i Vladimir Bublin, a izdala ju je Croatian Academy of America, New York, 2015. Predstavili su je Bratislav Lučin i Branko Jozić. Točno u podne predstavljena je knjiga Vedrane Delonga i suradnika, *Prije sjećanja. Arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače u Spitu 1992. godine* (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2015.) Uz Joška Belamarića, o knjizi su govorili Tomislav Marasović i Vedrana Delonga.

U popodnevnom satima predstavljena je knjiga od posebnog značenja za općinu Gradac: Niko Andrijašević, *Moj život*, koju je priredila Viktorija Franić Tomić (Naklada Bošković, Split, 2015.). Uz načelnika općine Gradac Ivana Kosovića i donaćelnika Davora Andrijaševića, knjigu su predstavili Josip Vrandečić i Zoran Bošković.

U večernjim satima predstavljen je povijesni roman Vladimira P. Gossa, *Bog u vreći* (Izvori, Zagreb, 2015.). Autor je tom prigodom održao i kratko predavanje uz projekciju: »Bog u vreći – Klis – Predromanika poganskih Hrvata«. Roman su, uz pročitani prikaz Radoslava Katičića, predstavili Mislav Ježić, Radoslav Bužančić i autor.

23. rujna

U Zavodu HAZU započeo je radom međunarodni znanstveni skup: KNJIGA I DRUŠTVO. DIJALOG O INTELEKTUALNOJ POVIJESTI HRVATSKE, koji su zajednički organizirali Književni krug Split i Odsjek za hrvatski jezik i književnost Filozoskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Pozdravnu riječ održala je Tatijana Petrić, ravnateljica Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Zagreb.

Sudionici i teme su bili:

Josip Stipanov (Zagreb): Knjiga kao komunikacijska funkcija

Mihael Kovač (Ljubljana): On Fallen Prophets and Real Problems: Name of What is Dead of the Book?

Vladimir Gvozden (Novi Sad): Knjiga i zajednica

Daniela Živković (Zagreb): E-knjiga kao prilog intelektualnoj povijesti Hrvatske

Zlata Živaković-Kerže (Slavonski Brod): Slika življenja i postojanja u Slavoniji i Osijeku u 18. i 19. stoljeću

Ivanka Kuić (Split): Receptivni prostor knjige i Prometejevi nasljednici: prilog socijalnoj povijesti knjige u Dalmaciji u preporodno i postpreporodno doba

Marko Dragić (Split): Gospa Sinjska u istoimenom djelu Ivana Markovića

Jela Sabljčić Vujica (Mostar): Čitanje eseja u kontekstu suvremene hrvatske književnosti

Marina Vinaj (Osijek): Obiteljske knjižnice – baštinske kulturno-povijesne riznice: uz poseban oblik knjižnice Valpovačkog vlastelinstva

Dina Marković (Osijek): Geneza Peićevih knjiga: čitanje i komunikacija

Vicko Kapitanović (Split): Filozofski rukopisi u Provinciji Presvetoga Otkupitelja pokazatelji kulturnoga prožimanja Italije i Hrvatske

Nada Topić (Solin): Čitateljski interesi hrvatskih iseljenika u međuratnom razdoblju: narudžbe upućene splitskoj knjižari Morpurgo (1932.-1937.)

Arsen Duplančić (Split): Arheološka i povijesna djela u knjižnici Karla i Franje Lanza

Stanko Piplović (Split): Ambijent stručne knjige Splita u 19. stoljeću

Sanja Brbora (Split): *Orbis sensualium pictus* – zanimljiva i utjecajna knjiga iz 17. stoljeća

Hanja Anić (Split): *Bullettino di archeologia e storia dalmata* i njegov odjek u znanstvenoj javnosti kroz razmjenu do početka Prvoga svjetskog rata

U popodnevnim satima u Zavodu HAZU predstavljena je knjiga šibenskog izdavača, Gradske knjižnice »Juraj Šižgorić«: *Samostan i crkva sv. Frane u Šibeniku: pokušaj povijesnog prikaza*, koju je priredio fra Nikola Mate Roščić (Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, Šibenik, 2015.). O knjizi i samostanu govorili su Joško Belamarić, Vilijam Lakić i autor.

U večernjim satima predstavljen je prvi prijevod na hrvatski jezik knjige Antuna Prokulijana, *Govor u pohvalu Splita* (Dante Alighieri, Split, 2015.), koju je priredila i prevela Ljerka Šimunković. Uz autoricu, knjigu su predstavili Joško Belamarić i Bratislav Lučin.

Najavljeno predavanje Tomislava Brleka: »Tonči Petrasov Marović«, nažalost nije održano zbog bolesti predavača.

24. rujna

U Zavodu HAZU (Trg braće Radića 7) započeo je 18. međunarodni znanstveni skup KOMPARATIVNA POVIJEST HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI s temom: *FANTASTIKA: PROBLEM ZBILJE*, koji su zajednički organizirali Književni krug Split i Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Uvodno slovo održali su Nenad Cambi i Pavao Pavličić, a zatim je predstavljen zbornik prošlogodišnjeg skupa *Poema u hrvatskoj književnosti: problem kontinuiteta*, koji su uredile: Cvijeta Pavlović, Vinka Glunčić-Bužančić i Andrea Meyer-Fraatz (Književni krug Split i Filozofski fakultet Zagreb, Split – Zagreb, 2015.). Zbornik su predstavili Gordana Galić Kakkonen i Pavao Pavličić.

Sudionici i teme skupa su bili:

Pavao Pavličić (Zagreb): Po čemu je fantastika fantastična?

Elisabeth von Erdmann (Bamberg): Phantastik als Genrebegriff und Stilhaltung. Vergnügen für den Leser und Herausforderung für die Literaturwissenschaft

Tomislav Šakić (Zagreb): Literarnost i neliterarnost diskursa znanstveno-fantastične proze

Lada Čale Feldman (Zagreb): Držićev Apulej, Omakalina Psiha

Slaven Jurić (Zagreb): Fantastika u romantičkoj baladi

Francisco Javier Juez Gálvez (Madrid): Leskovarova fantastika u španjolskom ruhu

Mirna Sindičić Sabljo (Zadar): Matoš i Maupassantov model fantastične novele

Maša Grdešić (Zagreb): Prosvjetiteljska funkcija fantastičnih motiva u Zagorkinim romanima

Jevgenij Paščenko (Kijev – Zagreb): Nazorova pripovijetka: »Crveni tank« kao alegorijsko predviđanje budućnosti

Cvijeta Pavlović (Zagreb): Umjetničke bajke Vladimira Nazora

Perina Meić (Mostar): Fantastično u Andrićevoj »Jeleni, ženi koje nema«

Fedora Ferluga-Petronio (Udine): Fantastične proze Nikole Šopa / Le prose fantastiche di Nikola Šop

Za vrijeme trajanja skupa u Zavodu HAZU, u splitskome Arheološkom muzeju (Zrinsko-frankopanska 25) održana su dva predavanja uz predstavljanje i kušanje vina i proizvoda maslinova ulja. Predavanja je održao Jean-Pierre Brun: »Uzgoj vinove loze u antičkoj Galiji« i »Proizvodnja parfema u grčko-rimskom razdoblju«. Nakon predavanja proiciran je arheološki film »Ponovno otkriveni parfem«, Luc Ronat, CNRS Images, 2012. Cijelo događanje organizirano je u

okviru manifestacije Rendez-vous, festivala Francuske u Hrvatskoj a u organizaciji Arheološkog muzeja u Splitu, Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika i Književnoga kruga Split.

Popodne u je dvorani Književnoga kruga Split (Ispod ure 3) nastavljen 18. međunarodni znanstveni skup KOMPARATIVNA POVIJEST HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI s temom: *FANTASTIKA: PROBLEM ZBILJE*.

Sudionici i teme su bili:

Kristina Grgić (Zagreb): Motiv mrtve ljubavi u Jorgovanićevoj i Gjalskijevoj fantastičnoj prozi

Ana Tomljenović (Zagreb): Ibsenova fantastika u hrvatskoj književnosti: putnik, pomorac, pustolov

Branislav Oblučar (Zagreb): Fantastična proza ekspresionizma: »Ispovijed« Frana Galovića

Jolán Mann (Budapest – Zagreb): Modusi fantastike Krležina opusa u kontekstu svjetske književnosti

Lovro Škopljanac (Zagreb): Fantastična temporalnost u romanima Harukija Murakamija i Luke Bekavca

U popodnevnim satima u Zavodu HAZU (Trg braće Radića 7) predstavljena je knjiga Darka Vlahovića, *Hrvatska strana Jadrana. Turizam i transformacije* (Netgen, Zagreb, 2015.). Knjigu su predstavili Ivo Babić, Josip Botteri Dini i autor.

U večernjim satima predstavljena su izdanja vezana uz novi Muzej sinjske alke: Joško Belamarić, *Sinjska alka* (VAD, Sinj, 2015.) i *Opsada sinjskoga grada 1715.*, priredili: Josip Dukić i Marko Rimac (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika Split i Muzej sinjske alke, Sinj, 2015.). Uz Joška Belamarića o knjigama su govorili Josip Vrandečić, Marko Rimac, Josip Dukić i Ivan Nasić.

25. rujna

U jutarnjim satima u Zavodu HAZU (Trg braće Radića 7) nastavljen je 18. međunarodni znanstveni skup KOMPARATIVNA POVIJEST HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI; tema: *FANTASTIKA: PROBLEM ZBILJE*.

Sudionici i teme su bili:

Morana Čale (Zagreb): Braća i rođaci iz noćne more: Marinkovićev »Benito Floda fon Reltih«

Sintija Čuljat (Rijeka): »Rosa Mystica« Zlatka Tomičića – pikareska s obilježjima fantastike

Gordana Galić Kakkonen (Split): Fantazije o Pragu: kontekstualizacija prostornog imaginarija (U. Eco, M. Urban, G. Tribuson)

Zoltán Medve (Osijek): Hrvatski fantastičari u kontekstu mađarske proze

Tomislav Brlek (Zagreb): Lađa od vode, književnost od zbilje

Ivan Bošković (Split): Utopija u gastronomskom ruhu – Barbierijev recept

Ivica Matičević (Zagreb): Apokalipsa danas: fantastika u romanima Josipa Mlakića, Ede Popovića i Luke Bekavca

Miranda Levanat-Peričić (Zadar): Metažanrovska obilježenost spekulativne fikcije u hrvatskoj književnosti (od Šufflaya do Mlakića)

Arianna Quarantotto (Caserta): Tra immagine e parole: il mondo fantastico di Svjetlan Junaković

Irena Paulus (Zagreb): Glazba filma »Gosti iz galaksije« u kontekstu svjetskoga znanstveno-fantastičnog filma

Nikica Gilić (Zagreb): »Show Must Go On ili Deseti dan« – distopijska slika hrvatske budućnosti u filmu Nevija Marasovića

U večernjim satima u Zavodu HAZU predstavljeno je izdavaštvo otoka Korčule pod sloganom: *Od jematve do jematve*, u organizaciji Gradskog muzeja Korčula. Uz Ivu Grabovca korčulanska izdanja su predstavili: Tonko Barčot, Marija Hajdić, Anita Borovina, Ivana Sardelić i Sani Sardelić.

Nakon izdavaštva u Korčuli predstavljena su izdanja Matice hrvatske Dubrovnik: časopis *Dubrovnik*, br. 1/2015 i 2/2015, Sonja Seferović, *Tempi passati, Dubrovčani XX. stoljeća I. dio*, Sonja Seferović, *Spomenar, Dubrovčani XX. stoljeća II. dio*, Maroje Brčić, *S gitarom ruku pod ruku*, Antun Česko, *Za Kranjčevića. Od arhivacije do kanonizacije*, Marijana Borić, *Marin Getaldić*, Nena Ćorak, *Škatulica te Wiliam Shakespeare, Romeo i Giulietta*, s engleskog jezika preveo i pogovorom popratio Luko Paljetak. Izdanja su predstavili: Davor Mojaš, Jelena Obradović Mojaš, Vesna Čučić, Sanja Dražić i Slavica Stojan.

26. rujna

U Zavodu HAZU (Trg braće Radića 7) predstavljena je knjiga Nikše Petrića, *Zavičaju Hvaru* (Književni krug Split, Ogranak Matice hrvatske u Hvaru, 2015.), koju je priredio Tonko Maroević. O knjizi i autoru govorili su Nenad Cambi, Ambroz Tudor i Kuzma Kovačić.

Manifestacija je završena predstavljanjem zbornika *Splitski statut iz 1312. godine: povijest i pravo povodom 700. obljetnice*, koji su uredili Željko Radić, Marko Trogrlić, Massimo Meccarelli i Ludwig Steindorff (Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i Pravni fakultet Split, 2015.). Radove u zborniku predstavili su Tonija Andrić i urednici.

Zaključnu riječ održao je Nenad Cambi, koji je ujedno najavio novu manifestaciju 2016. godine.

(Sastavila Vinka Glunčić-Bužančić)

